

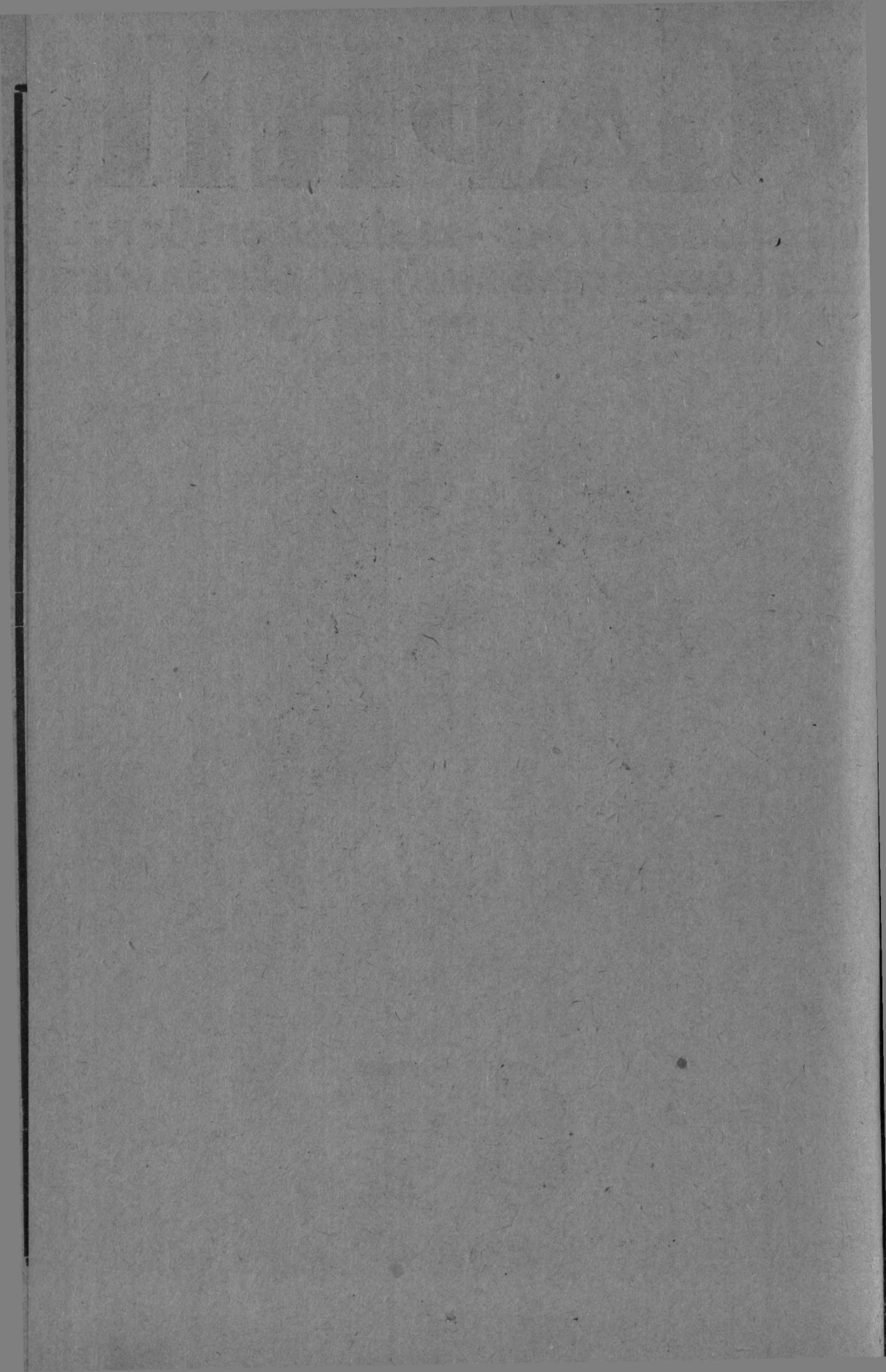
УДАРНІКЪ

Літературно-художественної
да обществено-політичної
к о м і ж у р н а л

6-7

1938

НП 29-1
5

У д А Р Н Ї К

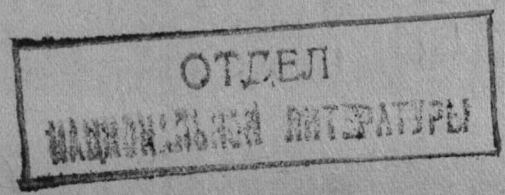
ЛІТЭРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӨ
ДА ОБШЧЕСТВЕННО-ПОЛІТИЧЕСКӨ
КОМІ ЖУРНАЛ

ЛЕЗӨ СӨВЕТСКӨ
ПИСАТЕЛЪАС СОЈУЗЛӨН
КОМІ ОРГБЈУРО

№ 6—7

ЈУН-ЈУЛЪ 1938 ВО

У Д А Р Н И К

ЛИТЕРАТУРНО - ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО - ПОЛИТИЧЕСКИЙ
КОМИ ЖУРНАЛ

ОРГАН КОМИ ОРГБЮРО ССП

№ 6-7

ИЮНЬ-ИЮЛЬ 1938 год

Геннадій Васільєвіч Ветошкін—РСФСР
Верховно́й Сѣветса да Коми АССР Вер-
ховно́й Сѣветса депутат.

Анна Јефімовна Худајева—РСФСР Вер-
ховно́й Сѣветса да Коми АССР Верховно́й
Сѣветса депутат.

ЈАРЈУГЫД ВЕРМӨМ

Г. Ф. ЛАПИН.

1937-дд вога декабр 12-дд лун пыр кежлө коліс миџан страна історіџа сѣветскџй странаса унаціоналноста народ ытувџалундөн да ытувтчөмлөн замечательнџй памџатныкдөн.

Таџд історіческџй лундө 90 мільион гдгөр сѣветскџй граждана, код лыдө пырбө і коми народ, сетісны асыныс гддөсџаснысө коммунистџас да беспартијноџџас сталинскџй блокдөн канџдатџаслы—бөрјісны ССР Сојузса Верховно́й Сѣвет.

1938-дд вога јуң тдысын Сојузнџй да Автономно́й республикаџасса Верховно́й Сѣветџасө бөрјисөмџас нөшта бөткыс, нөшта јарјугыда да ыжыд вынөн петкөдлісны став мирлы сѣветскџй став народџаслыс некөдөн жүгөдны вермытөм ытувџалунсө, Ленин—Сталин делөлы помөџ преданностсө.

Јуң 26-дд лундө коми народ, РСФСР-са став народџаскөд, бөрјіс РСФСР-са Верховно́й Сѣвет. Сіџд

бөрјіс шөщ Коми АССР-са Верховно́й Сѣвет.

Таџд історіческџй датаыс—Коми АССР-са Верховно́й Сѣвет бөрјисөм—ем јарјугыд победа коми народлөн независимост да свобода вөсна тышын, ем ленинско-сталинскџй национално́й політикалөн торжество.

Сөмын сѣветскџй власт, коммунистическџй партиџа да ылөн вождџас—Ленин да Сталин мездісны коми народсө немөвөџса нарт улыс, важџа царскџй колоніџаыс вөчісны зоріџалыс социалистическџй республикад, коді пырбө СССР-са народџас дружно́й семџад.

Коми народ бура помнітө сіџд кад, кор иностранны́й интервенџаслөн ставленникџас—белобандитџас Орлов, Латкин 1918-20-дд војасө ывер самдөн ізџевџатчісны коми народ вылын, көсјісны бөгтны асланыс кіџасө комілыс озырлунсө—вөрјас, пушнына, мупыщ озырлун. Но коми народ, ком-

муністическōй партіја да роч рабо-чōй класс вескōдлōм улын, мезды-гис бандітјас Орлов, Латкін да најō кōзајева—иностранный интервентјас власт улыс, најōс пасвартōмн.

Сōветскōй властлы 21-ōд во чōж комі народ победоноснōја стрōитō социалистическōй овмōс да национальнōй формаа, социалистическōй пыщ-кōслуна култура.

Роч великōй народкōд братскōй со-дружествойн комі народ бōрō кол-лōм царскōй колоніјасаң, овмōслōн первобытнōй укладōн да производ-стволōн меда примітивнōй способјас емлунсаң пōрис Автономнōй Сōвет-скōй Социалистическōй республикад. Сōветскōй власт војасō Комі респуб-ликаын стрōитōма да ужалōны дас-јасōн выл промышленнōй предпрі-јатіејас (2 вōрпїлитан завод, замша вōчан завод, консервнōй завод, Вігн-скōй промышленнōй комбинат, нефта-нōй промыселјас Чібјуын, Печораса ізшом, стрōитсō выл кōрттуј Кот-лас—Кнажпогост, Чібју—Вōркута да мукōд). Ыжыдыс ыжыд ужјас му-нōны вōр промышленностин, колхоз-нōй мујас вылын ужалōны сојасōн тракторјас да комбайнјас, стрōиталō-ма сојасōн школајас, клубјас, театр-јас, населеніе лоіс грамотнōйн. Јонмōны колхозјас, комі ужалыс јōзлōн олōмыс лоіс зајіточнōй да културнōй.

Став тајō замечательнōй вермōмјас-ыс ем ленинско-сталинскōй национальнōй политікалōн резултат, партіја ге-неральнōй лініја вермōмлōн резултат. Троцкістско-бухарінскōй да буржуаз-но-националистическōй бандајаскōд тыш нубōдмōн комі рабочōјјас, крес-тана да интеллігенціја РСФСР-са да Комі АССР-са Верховнōй Сōветјасō бōрјысг кежлō воісны социалисти-ческōй строітелство фронт вылын выл вермōмјасōн. Стахановскōй дви-жеңіе паскаліс став уж участокјас вылын, паскаліс неммірїтчытōм тыш торја участокјасын вредітелстволыс коласјасō бырōдōм вōсна. Бōрјысōм-јас мунигōн став республика паста—карјасын, районјасын, вїктјасын ыжы-даліс всенароднōй торжество да лі-кованіе. Ленин—Сталин партіја гō-гōр, сōветскōй власт гōгōр отувтчō-

мōн комі народ ымкōд пырыс мунис избірательнōй урнајас дінō, мец сет-ны ассыс гōлōс коммунистјас да беспартійнōјјас нерушїмōй сталинскōй блоклōн кандидатјас вōсна.

Торја-нын вылō кыптїс ужалыс јōз политіческōй актївностлōн гы сек, кор комі народ пōлучїтїс согласїе баллотїрујтчыны Комі АССР Верхов-нōй Сōветса депутатјасō кандидатјас-ōн великōй Сталинсаң да сылн ме-матыса соратнїк, Сōветскōй правї-тельстволōн глава—Молотов јортсаң.

Народјаслōн вожд Сталин јортōн да Сōветскōй правїтельстволōн глава Молотов јортōн сетōм согласїе вылō—лоны депутатōн Комі АССР-са Верховнōй Сōветын—комі народ вочавїгїс отувја гōлōсуйтōмн партіја да сōветскōй правїтельство политїка вōсна; комі народ вочавїгїс произ-водственнōй выл показателјасōн. Бōр-јысōмјас ваїсны коммунистјас да беспартійнōјјас сталинскōй блоклыс выл јарјугыд вермōмјас.

Комі АССР-са Верховнōй Сōветō бōрјысōмјас вылын бōрјысысјаслōн бōрјысны волōм прōчентыс да ком-мунистјаслōн да беспартійнōјјас блок-лōн кандидатјас вōсна ассыныс гō-лōсјасысō бетсысјаслōн прōчентыс лоіс нōшта-на вылынжык СССР-са Верховнōй Сōветō бōрјысōмјас дыр-јї дорыс. РСФСР-са да Комі АССР-са Верховнōй Сōветјасō бōрјысōмјас вылын республика паста 162491 бōр-јысыс пыс участвујтїс 159996 морт-лїбō 98,49 прōцент; 90130 нывбаба—бōрјысысјас пōвсыс выборјас вылын участвујтїс 88524 морт лїбō 96,1 прōцент. Бōрјысōмјас вылын меда ыжыд волōм вōлї: Удорскōй рајо-нын—99,7 прōцент, Јемдїнсаын—99,4 да Сыктывкарсаын—99,3 прōцент. Бōр-јысысјас торја бура волїсны тащōм избірательнōй округјасō: Чапајевскōйō 100 прōцент вылō, Коквїцкōйō 100 прōцент вылō.

Коммунистјас да беспартійнōјјас сталинскōй блоклōн кандидатјас вō-сна дōнна республика паста Комі АССР-са Верховнōй Сōветō бōрјы-сōмјас куза гōлōсуйтїс 99 прōцент бōрјысыс, а РСФСР-са Верховнōй Сōветō бōрјысōмјас куза Сыктыв-карскōй избірательнōй округын—99,45

прѳцент, Сыктывдінскѳј избірателнѳј округын—99,09 прѳцент.

РСФСР-са Верховнѳј Сѳветѳ гѳлѳсујтѳмын медыжыд показателјас сетісны Јемдінса рајон—99,65 прѳцент, Удораса рајон—99,68 прѳцент, Сыктывкар—99,5 прѳцент.

Тајѳ лыдпасјасыс лѳбны массајас політїческѳј актївност кыптѳмлѳн јарјугыд петкѳдчѳмѳн, большевістскѳј партїјакѳд налѳн јїтѳд јонмѳмѳн. Тајѳ—бѳрјысысјас пѳвсын парторганизаціјасѳн массово-полїтїческѳј уж паскыда котыртѳмлѳн резултат.

Выборјаслѳн итогјасыс петкѳдлісны, мыј мїан агїтаціјалѳн, пропагандалѳн тѳдчанлуны ыжыдыс ыжыд. Сенї, кѳн бура пуктѳма агїтаціја, пропаганда, сенї выборјаслѳн резултатјасыс вылынжыкѳс, кѳнї агїтаціонно-массѳвѳј ужсѳ пуктѳма омѳлжыка, сенї бѳрјысысјас јавїтѳчѳмлѳн да канфїдатјас вѳсна гѳлѳсујтѳмлѳн прѳценты улынжык; прїмер вылѳ, Пезмѳгса избїрателнѳј округын бѳрјысны локтїсны сѳмын 90,5 прѳцент бѳрјысысыс, Керчѳмјаса избїрателнѳј округын 94,8 прѳцент бѳрјысысыс, Троїцко-Печорскѳјын—96,7 прѳцент бѳрјысысыс.

Унжык парторганизаціјаын, ферт, обеспечїтїсны бѳрјысѳмјас нуѳдїг кежлѳ успешнѳја дастысѳм. Республика настала зоннас бѳрјысїг кежлѳ лѳбѳдчѳмѳ да бѳрјысѳмјасѳ нуѳдѳмѳ вѳдї кыскѳма уна лыда сѳветскѳј беспартїјнѳј актївѳс; участкѳвѳј да окружнѳј избїрателнѳј комїсеїјас са шленјасѳн ужалїсны 2127 морт, агїтаторјасѳн—5584 морт, дѳвереннѳј лїцојасѳн 440 морт. Актївїст общественнїкјаслѳн тајѳ ыжыдыс ыжыд арміјаыс ужалысјас костын обеспечїтїс ыжыд организационнѳј да агїтаціоннѳј уж, решїтїс успехѳ бѳрјысѳмјаслыс.

Партїјнѳј организацијаслѳн мог—закрепїтны населенїе пѳвсын агїтаціонно-разјаснїтелнѳј ужлыс тајѳ успехјасѳ, сохранїтны ужлыс сїѳ формајасѳ, кодјас агныссѳ оправдаїтїсны, паскыда паскѳдны да іспѳлзујтны тајѳ формајасѳ. Агїтаторјаслыс, пропагандїстјаслыс уна сурсјас лыда актївѳ, кодї быдміс бѳрјысан кампанїе лунјасѳ колѳ хранїтны да

їспѳлзујтны быдлуна агїтаціоннѳј уж вылын. Тајѳ јон актївыс ем руковѳдашщѳј уж вылѳ јѳзѳс выдвїгајтѳм вылѳ ыжыдыс ыжыд резерв.

Коммунїстїческѳј партїја, Сталїн јорт да сылѳн матїја соратнїкјас гѳгѳр котыртѳм комї народ аслас гѳлѳсујтѳмѳн петкѳдліс германо-јапонскѳј фашизмѳн троцкїстско-бухарїнскѳј да буржуазно-націоналїстїческѳј агентјаслы жужыд ѳенавїст, чорыда вырачїтїс быдсїкас врагјаслы, кодјас сѳмын лыстасны ускѳдчыны соціалїзм вѳла вылѳ, соціалїстїческѳј рѳфїна вылѳ, паныд, воѳд ѳеммірїтчытѳг тышкасны даслунсѳ.

РСФСР-са да Комї АССР-са Верховнѳј Сѳветјасѳ бѳрјысїгѳн комї народ дѳмонстрїрујтїс ассыс патрїотїзмсѳ, рѳфїна дїнѳ ассыс пѳс радејтѳмсѳ. Тајѳ патрїотїзмсыс—ыжыдыс ыжыд вын, кодлы абу страшнѳјѳс ѳекущѳм врагјас. І враг-кѳ лыстас ускѳдчыны мїан рѳфїна вылѳ, сїѳ тѳдмалас, мыј сїѳ сещѳмыс став народ патрїотїзмѳн выныс. Тајѳс патрїотїзмсѳ олѳмас первојјаыс вызовїтїс коммунїстїческѳј партїја, сѳветскѳј власт, кодјас јурнуѳдѳм улын победїтїс соціалїзм. Коммунїстјас да беспартїјнѳјјас блокѳн аңзывлытѳм вермѳм імеїтѳ международнѳј тѳдчанлун. Тајѳ ем став борецјаслы, кодјас самоотверженнѳја отстаївајтѳны человечестволыс, ассысны будыщностсѳ зев јон моралнѳј подѳержкаѳн; мїан победа ем врагјасѳс жугѳдѳм, фашистскѳј хоңајевајаслѳн разведка, налѳн подлѳјыс подлѳј троцкїстско-бухарїнскѳј агентјас куңа јон кучкѳм.

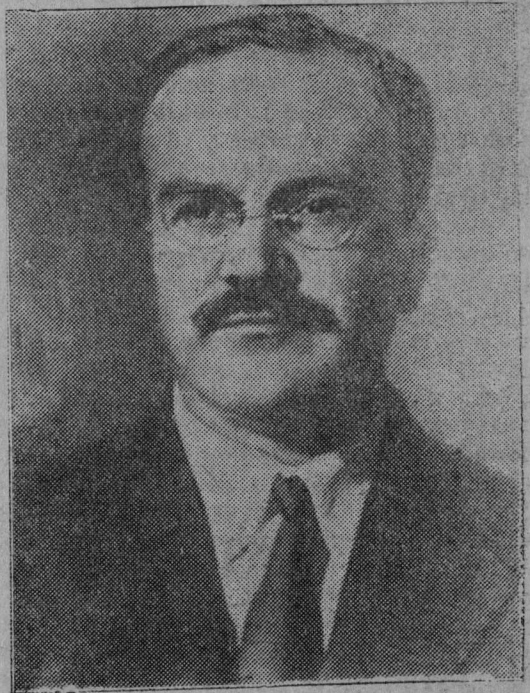
Мїан вермѳмјас гырысѳс, но ѳекущѳм успехјас оз дурмѳдны јурсѳ большевікјаслыс. Мед тѳдѳ враг, мыј сѳветскѳј народ ѳекодыр оз сур расплѳхѳ. Мїанлы бура тѳдсаѳс мїан ѳедругјаслѳн кѳјн сама пѳвадкајасыс, но мїан врагјаслѳн кѳјн пїнјасыс лѳбны чегѳмаѳс сѳветскѳј народлѳн морально-полїтїческѳј једїнство брѳнаѳ.

Аслас Верховнѳј органјас јурнуѳдѳм улын комї народ, кыңї і став унанаціоналностјаса сѳветскѳј народ, мѳдас иѳшта јовжыка јонмѳдны аслас рѳдїналыс дорјысан вынјас.

КОМІ АССР-са ВЕРХОВНӨЙ СӨВЕТӨ КОМІ НАРОДЛӨН ПОСЛАҢЕЦЈАС

Комі АССР Верховнөй Сөветса первој депутат, став мiрса ужалыс јöзлөн радејтана вожд да учитељ рöднөй Јосиф Виссаріонович Стаљин.

Комі АССР Верховнөй Сөветса депутат, Сөветскөй Социалистическөй Республикајас Сојузса правительстволөн глава Вячеслав Михајлович Молотов.

Иван Димитријевич Разанов — Комі АССР Верховнөй Сөветса депутат Короворучејскөй избирательнөй округсаң.

Јевстафiј Афанасјевич Баранов — Комі АССР Верховнөй Сөветса депутат Ношульскөй избирательнөй округсаң.

Пiтiрим Иванович Размыслов — Комі АССР Верховнөй Сөветса депутат Сыктывкарса Коммунистическөй избирательнөй округсаң.

Фјодор Андреевич Андреев—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Помѳдинса избірательної округса.

Герафіма Міхаїловна Попова—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Појолса избірательної округса.

Прокопій Мітрофановіч Попов—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Візса избірательної округса.

Геннадій Степановіч Јарасов—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат УсѳУсаса избірательної округса.

Міхаїл Васілієвіч Міронов—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Отса избірательної округса.

Александра Ніколаїєвна Корытовскаја—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Јемдінса избірательної округса.

Алексеј Васілієвіч Забојев—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Кірульскѳї избірательної округса.

Парасковја Івановна Улашова—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Кулѳмдін (Катыдса) избірательної округса.

Сергеј Алексеїєвіч Кірушев—Комі АССР Верховної Сѳветса депутат Пажгаса избірательної округса.

Комі народ Верховноў органѳ бѳр-
 јіс комі народ піыс петыс бурјас пі-
 ыс медса бурјасѳѳ. Комі АССР-са
 Верховноў Сѳветѳ став народлѳн депу-
 татјасѳн лоіны бѳрјѳмаѳѳ став воын-
 муныс да прогрессівноў человечестволѳн
 вожд Іосіф Віссаріоновіч Сталін
 да сылѳн медбур соратнік Молотов
 јорт. Тајѳ ыжыд честыс, кодѳс комі
 народлы окажітѳма Сталін да Мо-
 лотов јортјасѳн, шѳктѳ міјанѳс нѳш-
 та топыджыка јітчны болшевікјас-
 лѳн партіја да Сѳветскѳј правітел-
 ство гѳгѳр, нѳшта јонжыка јонмѳд-
 ны міјан рѳбіналыс дорјысан вынсѳ,
 бурмѳдны ужнымѳс соціалістическѳј
 строітелство быд участок вылын,
 нѳшта јонжыка јонмѳдны народлѳн
 быдсікас врајаслы паныд косѳѳ.

Общепрізнанноў дејателјаскѳд шѳщ
 лоіны бѳрјѳмаѳѳ міјан промышлен-
 ностын да сіктса овмѳсын воынму-
 ныс производственнікјас, вѳружын
 стахановецјас—Бусов, Баранов, Жі-
 ганов јортјас; сіктса овмѳсын стаха-
 новецјас—шабді куза звенјеваја Обо-
 турова јорт, скѳтвіѳдмын стаханов-
 ка—Карпова, Катајева јортјас; сѳ-
 ветскѳј інтеллігенціјалѳн предста-
 вітелјас, медбур учітелныцајас—Кот-
 кова, Попова, дубленнікова јортјас;
 комі народ техніческѳј інтеллігенці-
 јалѳн представітелјас—інженерјас
 феомід Прокопјевіч Ветошкін, Про-
 копіј Мітрофановіч Попов јортјас.

Вермѳмјас јарјугыѳѳѳ да гырыѳѳѳ.
 Но такѳд шѳщ колѳ індыны і некы-
 мын сушцственнѳј тырмытѳмторјас
 вылѳ, кадјас вѳліны парторганіза-
 ціјаслѳн да сѳветскѳј органјаслѳн
 бѳрјысѳмвоѳывса ужын да бѳрјы-
 сѳмјасѳѳ нуѳѳѳмын. Сені, кѳні жеба
 вѳлі пуктѳма агітаціонно-массѳвѳј уж,
 вѳліны враждѳбноў элементјаслѳн
 вылазкајас. Та куза торја-нін колѳ

тѳбвылын кутны Сыктыв, Уса да
 Летка рајонјасса партіјноў, сѳветскѳј
 да обществѳнноў організаціјаслы.

Ужалыс јѳз пѳвсын агітаціонно-ма-
 ссѳвѳј уж куза шедѳѳѳм вермѳмјас-
 сѳ закрепітѳм могыс рајонноў парті-
 јноў організаціјаслы оз ков воѳѳ-
 чыны колѳм вога практіка вѳстѳѳ,
 кор вѳлі слабмѳѳѳма агітаціонноў уж
 бѳрјысѳмјас бѳрын. Колѳ шѳкыджы-
 ка нуѳѳавлыны совѳщаніјејас агіта-
 торјаслыс, пропагандістјаслыс, код-
 јас бѳрјысѳмјас дырјі петкѳѳлісны
 аснысѳ способноўјасѳн нуны агітаці-
 онноў уж, закрепітны најѳс сіѳѳ уча-
 стокјас вылын, кѳні најѳ ужалісны,
 сетны конкретноў заданіјејас, обѳс-
 печітны методіческѳј руководство
 да отсѳг і најѳјас пыр агітаціонноў
 ужын шедѳѳѳны нѳшта ыжыд вермѳм.

Медматыса кад кежлѳ агітаторјас-
 лѳн основноў могјасѳн колѳ лоны:
 международноў да внутрѳннѳј поло-
 жежіе јылыс, міјан рѳбіналыс дор-
 јысан вынлѳн могјас јылыс разјас-
 најтѳм, „Кѳймѳд Пјатілетка Государ-
 ственноў Зајом (первоў вога выпуск)“
 вылѳ гіжсѳм куза агітаціја, Комі
 АССР-са Конституціја разјаснајтѳм,
 агітаторјаслѳн мог разјаснајтны на-
 селеніјелы СНК-лыс, Верховноў Сѳ-
 ветлыс да Комі АССР-са наркомат-
 јаслыс функціјајасѳѳ.

Колѳ мобілізујтны агітаторјасѳс
 којмѳд пјатілетка первоў вога мог-
 јас разјаснајтѳм да республикаса хо-
 зајствѳнно-політическѳј конкретноў
 могјас олѳмѳ пѳртѳм вылѳ. Колѳ
 котыртны агітаторјаслѳн медбур уж-
 лыс обраѳецјас петкѳѳлѳм, уж опыт-
 јасѳн вежласѳм.

Комі АССР-са став парторганізаці-
 јалѳн мог—успешноўја дастысны улы-
 са (рајонноў, сіктса) сѳветскѳј орган-
 јас бѳрјѳмјас кежлѳ.

„ВРАГ-КӨ ОЗ ГЕТЧЫ,—СИҮӨС БЫРӨДӨНҮ“

М. Гор'кіјөн гижөм публіцистическөј статьяслөн сборник

Б. ГАЛЫН

Миллионјас сознанијөд Алексеј Максимович Гор'кіј пырис кызи ужалыс јөзлөн беззаветнөј друг да коммунизм вөсна тышлөн великөј вдохновитель.

Ленинлөн да Сталинлөн друг, кувлытөм советскөј народлөн честнөј да благороднөј пи, Гор'кіј став аслас олөм чөжыс беззаветнө служитис революцијалы, рабочөј да крестана делөлы. Художниклыс да мыслительлыс великөј талантсө Гор'кіј зоннас сетис радејтана народлы. Сылөн кувлытөм образыс пырас немјасө кызи пролетарскөј революцијаса кристалнөј сөстөм борецлөн, мијан эпохаса замечательнөј художниклөн образ.

Сіјө редејтис асыс народсө, асыс рөдинасө Ленинлыс—Сталинлыс великөј партијас, і та вөсна врагјас локыс скбралисны сы былө, та вөсна најө виисны сталинскөј эпохалыс тајө замечательнөјсыс замечательнөј мортсө. Народлөн врагјас, троцкистско-бухаринскөј бандітјас виисны мортсө, кодлөн кулөмыс Ленин бөрын—„мијан страналы да человечестволы медса сөкыд воштөм“ (Молотов).

Максим Гор'кіјлөн прөстөј да величественнөј образыс невољнө сувтө сылөн прекраснөј кыга лист бокјасыс. Эпохалөн бија лолалөмыс вијатө революционнөј публицистикалөн гор'ковскөј кыга вылын. Гор'кіј статјасын, кодјасөө сіјө гижис бөрја да с војасас, петкөдлөма вөласө великөј мортлыс, кодлөн олөмас ез вөвлы мөд мог, ужалыс јөз шуд вөсна тыш кызи.

Сіјө лувјасө, кор Гор'кіј былө вөлі лептөма меда мортвијаслөн кыыс, стөч сіјө лувјасө набатнөј көлөкөл моз кылис Гор'кіјлөн гөлөс на-

родлөн врагјас динө, человечестволөн дурмөм выродокјас динө лөглун јылыс:

„Сөветскөј Социалистическөј Республикаслөн збылыс искреннеј революционер оз вермы не новлыны ас пышкас аслас подлөј враг динө сознательнөј, активнөј лөглун. Сы динө (враг динө) лөглун былө мијан правоыс тырымөн бура подулалөма да оправдајтөма.

...Мијанлы і узигөн колө помнитны, мыј ми велалим-нин асланым шуд былө бура ужавны і мыј сіјө шудыс пыр кежлө вермас лоны пыртөма олөмө сіјө услөвије дырји, ми-кө нөшта буржыка велалам ужавны став мирса ужалыс јөзөс мездөм былө, свобода былө, шуд былө“.

Гор'кіј оліс народкөд өтик олөмөн. Сіјө гөрөдичис мијан партијаөн, народлөн гениалнөј вождјасөн—Ленинөн да Сталинөн, сіјө гөрөдичис мортөн—социализм стрөбитысөн. „Менам нимкофлун да гордост,— гижлис Гор'кіј,—выл рөч морт, выл государство стрөбитыс.

Тајө ічөт, но великөј морт динө, коді олө странаса став пельсјасын, фабрикјасын да сиктјасын, степјасын да сибирскөј тајгаын, кавказса гөрајас вылын да војвывса тундрајасын, морт динө, коді мукөд дырјиыс зев одинокөј, ужалө јөз пөвсын, кодјас нөшта сөкыда-на гөгөрвөдны сіјөс, аслам государствоса ужалыс динө, коді скромнөја вөчө бытөкө ічөтик, но ыжыдыс ыжыд историческөј төдчанлуна делө,—сы динө ме шыаса аслам искреннеј чолөмөн.

Јорті төд да ескы, мыј те—му вылын медса колана морт“.

Асыс чувствојас петкөдлөмын

сдержаннѳ, сїѳ восхїшцаїтїс сѳветскѳ мортлѳн бырлытѳм творческѳї енергїаѳн, сїѳ сылїс чудеснѳї сыланкывїас ужлѳн да наукалѳн їѳзлы, кодїас передельваїтѳны мїрлыг ѳтї кваїтѳд їукѳнсѳ, передельваїтѳны асыныс собственѳї прїродасѳ. Сїѳ сылїс ѳїфірамб болшевікїаслѳн кѳрт коргорталы.

„да ѳїфірамб! Став аслам олѳм чѳж ме аҗҗылі збылыс героїїасѳн сѳмын їѳзѳс, кодїас раѳейтѳны да кужѳны уважны, їѳзѳс, кодїас сувтѳѳѳны аслыныс могѳн мездны мортлыг став вынїасѳѳ творчество вылын, мїан муѳс мїчмѳѳѳм вылѳ, сы вылѳ мортлы достоїнѳї олѳмлыг формаїас котыртѳм вылѳ“.

Быд кыв Гор'кїлѳн пыр веккавлїс целѳ, народлыг раѳейтѳм да классѳвѳї врагїаслыг җверсама лѳглун кыпѳѳѳмѳн. Сїѳ кывїас сертї, сїѳ некѳр ез лестїтчыв рабоче-крестанскѳї властлы, а сѳлѳмсаҗыс нїмкоѳасїс сїѳ ужѳн, уж да творчество вылѳ їѳзѳс вдѳхновлаїтны кужѳмѳн. Право сертї сїѳ лыѳҗыгїс став прогресївнѳї челѳвечестволѳн совестѳн, мїровѳї інтелїгенцїалѳн глашаїтѳн.

Буржуазїа да сылѳн слугаїасыс травїтїсны велїкѳї писателѳс, травїтїсны сы вѳсна, мыї сїѳ вѳлі рабочѳїїаскѳѳ да крестанакѳѳ ѳтыв. Спокоїнѳї да мудрѳї Гор'кїї шулїс: „Тажѳ шумыс заводїтїс ез тѳрыт, і, ме наѳейтча, помасас мевам кулѳмыс не воҗжык, сы вѳсна, мыї таїѳ сруксыс воҗжык ме огҗк поҗїцїаїыс, код вылѳ менѳ сувтѳѳїс тїан боїевѳї енергїа“. Сѳветскѳї рабочѳїїаслѳн да крестаналѳн боїевѳї енергїаїыс заражаїтлїс Максїм Гор'кїїѳс коммунизм вермѳѳѳ ескѳмѳн. Уҗалыс народлѳн пї, генїалнѳї да талантлївѳї, сїѳ аслас олѳмлѳн бѳрїа мїнутаѳыс сулалїс ѳействуйтыс революцїоннѳї армїа строїын.

„Ленїн немїас кежлѳ колас Росїїа сїсторїаїын“—гїжлїс Гор'кїї.—Ленїн да Сталїн, болшевікїас СССР-са сїсторїаѳ гїжїсны їарїугыд, вунѳѳлытѳм странаїас. Кушѳм уваженїеїн да раѳейтѳмѳн Максїм Гор'кїї сорытлїс Ленїнлѳн да Сталїнлѳн партїа їылыс, болшевікїас їылыс,

кодїас ас воҗаныс сувтѳѳїсны мог: пѳртны олѳмѳ ставсѳ, мыї їылыс мѳвпавлїсны мїрлѳн мудрѳїїас пїыс мудрѳїїѳзыс. Болшевікїас чужтѳмаѳс сїсторїаїн, кодї воспїтаїтїс наїѳс да выдвїнїтїс медвоҗа места вылѳ кыҗї рабоче-крестанскѳї массаїасѳс котыртысїасѳн да вождїасѳн.

Сѳветскѳї народлѳн туйыс правїлнѳї, і правїлнѳї сы вѳсна, мыї болшевікїаслѳн партїа, кодї вескѳѳлѳ странаѳн, воспїтаїтѳма Ленїнѳн да Сталїнѳн. „Іосїф Сталїнлѳн, партїїаса рулевѳїлѳн кѳрт вѳла,—гїжлїс Гор'кїї,—зев бура справлаїтѳѳ вескыѳ курсыс кежѳмїаскѳѳ да зев ѳїѳї лечїтѳ партїїнѳї суднолыс командасѳ быдсама пѳлѳс „їур колѳмїасыс““.

Гор'кїїлыс замечательнѳї кнїгасѳ лыѳҗїгѳн неволабн рїсутан аслаѳ вежѳрын велїкѳї гуманїстлыс образ, кодї мїрїтчытѳм коммунизмлы паныд муныс став дїнѳ. Революцїоннѳї целеустремленностлѳн морт, ыҗыд характерлѳн морт, Алексеї Максїмовїч Гор'кїї велѳѳѳ мїанѳс лонны страстнѳїѳн народ шуд вѳсна тышын. „Беспрїстрастїїе—сїѳ бесстрастїїе. Мї—їѳз страстнѳїѳс, мї страстнѳїа ненавїдїтам, і мї лоам страстнѳїѳс—сїѳн мїанѳс і бостѳї!“

Гор'кїїлѳн кнїга—сїѳ мудростлѳн клад, сїѳ—їог, суровѳї їаркѳї мѳвпїаслѳн сокровїшщыца. Гор'кїї внїманыїе шѳрын—морт, соцїализм актївнѳїа стрѳїтыс, кодї калїтѳѳ народлѳн врагїаскѳѳ тышын.

— „...Прѳста „морт“,—сїѳ зевна еща“,—велѳѳлїс Гор'кїї.

„Історїа требуїтѳ, медем воїс Выл Морт, расѳвѳї, нацїоналнѳї да классѳвѳї предрассудокїасыс мездмѳм.

Поҗана-ѳ тащѳм мортыс? Рабочѳї класс лѳсѳѳѳ-нїн сїѳс. Вескѳѳѳї асыныд став вынїастѳ, асланыд олѳмлыс став лунїастѳ идеалнѳї мортѳс таїѳ лѳсѳѳѳм вылѳ, і тї лѳсѳѳданныд сїѳс асланыд пышкыс“.

Выл морт—мїан кадлѳн збылвылѳ герої. І Гор'кїї аҗҗїс таїѳ героїїасѳѳ мїан рѳѳїнаса скромнѳї їѳз пїыс, кодїас шумтѳг да тресктѳг течѳны соцїалїстїческѳї олѳм.

„Мїан лунїаслѳн герої,—гїжлїс Гор'кїї,—„массаїс“ петѳм морт, культуралѳн чернорабочѳї, радѳвѳї пар-

А. М. ГОРЬКИ

тїец, рабселкор, воєнкор, избач, выд-віженец, сїктса учїтель; том врач да агроном, кодјас ужалоны сїктын, крестанїн—„опытїк“ да актївїст, рабчөј—їзобретател, вообщесе масса-лөн морт! Масса вылө, сы пыцкын тащөм геројјасөс воспїтајтөм вылө і колө лоны вескөдөма главнөј внїманїе“.

Сы вылө, медым успешнөја мунны возө, колө азғыны врагјаслыг, мешщанајаслыг, „механїескөј јөзлыг“, предателјаслыг да двурушыкјаслыг падмөдчөмсө, вредїтөмсө, гадїтөмсө. Гор‘кїј чуксалө народөс бдїтелностө, сїјө јавїтө решїтельнөј војна мешщанстволы, подлөј сушществолы, „механїескөј гражданїлы“. Страстнөј логлун кыпбдлїсны сын рабчөј класс-лөн предателјас. „Ме чајта,—шуліс Гор‘кїј,—мыј весїг тїфознөј тојсө скөрмөдїс ескө предателкөд сїјсө өткофалөмыс“.

1930-өд воын Гор‘кїј гїжіс строка-јас, кодјасөс јїжтөма революцїоннөј бдїтелностөн.

Мї олам мїрса став буржуазїјакөд дугдывтөм војна условїејасын. Тајө објазывајтө рабчөј классөс фєјателнө лөсөдчыны самооборона кежлө, ставсө дорјөм кежлө, мыј лөсөдөманїн сїјөн аслыс да став странајасса пролетарїјасөс велөдөм вылө“...

Мөд местаын Гор‘кїј гїжіс: „Вїзөдлыны колөм вылө колө, історїја—абу омлө велөдыс. Но Сөветскөј Сојузса рабчөјјаслы да крестаналы пјатїлетка којмөд во вылын, соціалїзм строїтелстволөн бурнөј лунјасө колө зев внїмателнө вїзөдны аслас будушщөјө. Враг—абу јөј, сїјө бура чувствутө, мыјөн грөзїтө сылы Сөветскөј Сојузса ужалыс јөз ловзөмлөн грандїознөј процессыс, сїјө ознїн вермы не азғыны промышленност да культура стрбїтелство фелдын Сојузса рабчөјјаслы да крестаналыс успехјассө... Смертыс полөмөн, сїјө кутас чорыда тышкасны аслас трепайтөм олөмлөн коласјас вөсна“.

Со мыј вөсна Алексєј Максїмовїч требујтлїс, медым рабчөј да крес-

тана јонмөдїсны асгыныс революцїоннөј бдїтелност, медым најө вөліны дасөс встретїтны врагөс став дружі-јөдн. „Враг тырмымөн“ заслуживајтө сы дїнө дугдывтөм внїманїе, сїјө докажітїс тајөс. Колө кужны чувствутны сїјсө весїг секі, кор сїјө олө лантөмөн да дружелубнөја нумјалө, колө кужны азғыны сїјө тонлыс їезуїтскөј фалшївоест сїјө сыланкывјас да реч кывјас сајыс. Колө бырбдны врагөс немжалїттөг да пөшщадатөг, профессионалнөј гуманїстјасөн ыш-лолалөмјас да ојзөмјас вылө вїзөдтөг“.

Гор‘кїј гїжіс: „Враг-кө оз сетчы, — сїјсө бырбдны“.

Гор‘кїј скөбравлїс фашїзм вылө да сїјсө новлөддысјас вылө. Сїјө нїмтыштлїс фашїстјасөс кык кока звер-јасөн да уна со да сурс медга талантлївөј, ужавны вермыс, зөнвїза јөзөс вїысјасөн. „... Фашїзм культура отрицајтөм,—шуліс Гор‘кїј,—војна проповедујтөм, вынтөммөмлөн јонөн лоны көсјөм јылыг горзөм“. Гор‘кїј-лөн фашїзмлы паныд став выступлєнїејасыс—сїјө страстнөј чукөстчөм өтувтчыны варварјаслы паныд, человечество культуралөн могїльщїкјаслы паныд, ужалыс јөзлөн медга лок врагјаслы паныд.

Анрї Барбјускөд прөшщайтчїгөн Гор‘кїј шуліс: „Кор мунө олөмыс—дугдө ужавны—пролетарїатлөн все-мїрнөј фелдө вөсна борец,—абу окота шуны: сїјө куліс. Чувствутан, мыј тајө абу збыл. Сещөм јөзлы, кыжі Анрї Барбјус, смертлөн лун ем најө уж ітоглөн заводїтчөм, да сїјө революцїоннөј төдчанлун паскалөмлөн да јонмөмлөн заводїтчөм“.

Тајө кывјасыс нөшта јонжыка ін-мөны Алексєј Максїмовїч Гор‘кїјлы. Мїјан эпохалөн замечателнөјсыс замечателнөј мортлөн кувлытөм образыс, Максїм Гор‘кїјлөн велїчественнөј образыс мобїлізујтө мїјанлыс актївност, мїјанлыс көсјөмјас нөшта буржыка да нөшта успешнөјжыка стрбїтны коммуїзм.

ГЫВ ВАЈ, ТӨЛӨЈ

ИВАН ВАГ

Петав-жө, војтөлөј, паскөдлы сыв,
Лебзыв-жө, лебзыв те пармајас выв,
Кыщовт став сиктјас і гажаа сыв
Комі јөз олөмыс бур сыланкыв.

Төдлін, те, војтөлөј, комілыс важ,
Төдлін те најөлыс став „олангаж“:
Кынмалөм, шыгјалөм, сїркурыд шог,
Важыса олөмыс став сикас лок.

Ачыл те, војтөлөј, вөлін пыр нор,
Шуштөма тенад сек кывлывліс гор,
Гажтөма кыщлавлін муыв і јаг,
Көнјасын ужавліс көңөр-беднак.

Сінвоґад, војтөлөј, мунлывліс пыр,
Гөль јөз кыз кїстлісны нылөм да вїр.
Јуковтлін кодыр те пармаса көж,—
Најөкөд өтлаын бөрдыштін щөщ...

Петав-жө, војтөлөј, паскөдлы сыв,
Лебзы-жө, лебзы те пармајас выв,
Кыщовт став сиктјас і быдлаын сыв
Комі јөз олөмыс бур сыланкыв.

Сылышт вај, војтөлөј, өнїа кад,
Те воґ кыз копрасө веж, мїча сад,
Му вылын розјалө, шептасө шаң,
Гусөнік шөпкөдчїг, колхознөј наң.

Текөд кыз ворсө заводјаслөн щын,
Воыс-во сылө кыз јї-море кын,
Текөд кыз орјысө јон лебач-көрт,
Некущөм падмөдчөм кодөс оз јөрт,

Јөз костын дружбаыс јонмө кыз пыр,
Олөмыс гажлундн чукјасө тыр,
Шудаөн быдмөны том пі да ныв,—
Став јывыс, војтөлөј, вынјөра сыв.

Комі јөз кущөмі шуда да рад,
Талун кыз бөрјысө сен депутат—
Ужалыс војтырлөн меддона морт,
Мїјан учїтел і друг Сталин јорт.

Сетїс код мїјанлы ыжыд мездлун,
Сетїс код мїјанлы шондіа лун,
Гажаа сывны і сөрнїтны кыв,—
Та јылыс, војтөлөј, медгора сыв.

РӨЃИНАЛЫ

СЕР. ПОПОВ

Пыдөстөм ердјасын њужалін те,
Паскыда, озыра, чужан му, менам,
Kod дінө радејтөм сөдөмын ем
Те јылыг дум менсым қік ставсө венө.

Радејтөм пыдөстөм, дона да пөс
Мамсө кыз радејтө муса пі јона,
Сіјөн і сылөм шы рөфина вест
Сынөдлаң кыпалө лебачјас горөн.

Сіјөн і сыланкыв помавтөм куғ,
Кокныдк бордјаснас кышовтө мусө.
Сіјөн і гөлөсөј менам оз муғ
Сывны тед, муса му ,кывбурын шудтө.

Кыптас-кө те вилө, чужан му, грөз,
Шуштөм сөд кымөрыс өшөдчас вылад,
Кызі і став Сөвет муывса јөз,
Тенгыд ме гөлөстө, дона му, кыла.

Јоста сек кывбурылыг гымалан зык,
Чардбі коф лоас мед враг дінө лечыд,
Шынеҗа морөслаң топөда штык,
Строј пыщкө сувта кыз колө бојецды.

Өні-жө быдмы те, қорқав да сыв,
Шудыд мед оравтөг кывбурын кылө.
Менам-жө те јылыг збој сыланкыв
Горалө гажаа, мічаа, ылө.

ІЛҖА ЈАКОВЛҖЕВИЧ ЖІГАНОВ

(ОЧЕРК)

А. ЗУЗЕВ

Сіјџ морт скромнџ, ошјысны аслас уж јылыс оз раџет. Унжык-на сыс, сіјџ весіг оз окота пырыс вочавіџ јуасџмјас вџлџ, кор кодкџ тџдмасџ-кџ сіјџ ужџн да олџмџн. Но сіјџ бура тџдса паскыд массајаслы, торјџн-нџн Јемдџн рајонын. Јемва ју пџлџн сулалыс сіктјасын ужалыс јџз радлџны да гордостџн казтылџны сылыс нџмсџ, сіктыс-сіктџ ветлџ сіјџ уж јылыс замечательнџ вџстјас.

Ілја Јаковлџевич Жіганов чужліс 1907-џд воын, Турја сіктсџветувса џоланік Жігановка феревнаын, Јемдџн рајонын. Кујџм во велџдчџс церковно-приходскџј школаын. Ічџт-сањ заводітџс ужавны горт гџгџрас, гџріс, кыскаліс турун, пес да с. в. Овсџс сџкыда. Батыс,—Јаков Васілјевич, да ыжыджык вокыс,—Петыр—быд тџв леісны сортовка, а гџжџмјасын сіјџс кылџдісны купечјаслы.

1922-џд воын Ілја медвоџзаыс кајіс вџрџ Петырлыс вџчџм кер кыскавны. Секі сылы вџлі 15 арџс. Туша да кі кок секі вџліцы куџџс-нџн, но вџснџфџкџс-на, вынтџмџс. А слабџнік вынјасыдлы гырыс керјас оз кывзыны, оз кајны доџ жек вџлџ да гырыс кер бунтјас вџлџ.

Первојја кыскасан лунјасџ вџлі тащџм тор: Ілја леччџс вџлџн каџішше вџлџ. доџфџын леччџдіс ыжыд кер, каџішше вџлџ воџм бџрын колџ вџлі сіјџс лептыны бунт вџлџ. Еща і мырсџс сені Ілја, но кер оз кај бунт вџлџ, лічкџ Ілјаџс муџ. Отсџг вџлџ чукџстны некџдџс. Секі вџлі јамшщџк кыскасџ џтрасџн, џтрас-жџ став керјас доџфџыс лепталџ бунт вџлџ.

Воіс Петыр. Лџгасџма сы вџлџ, мыј Ілја тащџм дыр кџжлџ сібдіс каџішше вџлџ. Таыс јона вџдіс сіјџс.

—Ок-те, —шуб, —лун-вој сојыс. Велџдчы ужавны...

Тайџ тџлыс сылы вџлі экзаменџн. Ілја велџдчџс не сџмын керјас кыскавны да најџс бунтјас вџлџ лептавны, но і велџдчџс вџрсџ мастерскџја да џџјџ вџчны. Вџр сылы лоі раџетана, рџднџј местаџн. Сіјџ кутіс вџрын ужавны быд тџв, вџр кылџ-џмын кутіс ужавны быд гџжџм.

1934-џд воын Ілја Јаковлџевич вџчџс договор џтџ тџлын 500 кубометр вџр вџчџм вџлџ. Тайџ лыдпасыс сі-вџјтџчџдіс турјаса колхоџнікјасџс. џткымын колхоџнікјас да џткаоысјас весіг ветлџдісны керкаыс-керкаџ да шенџсны:

—Мынџ тайџ Ілјаыс лџџма, џд вџтџо кубометр вџр вџчны бостџма.

Воіс тулыс, да колхоџнікјас дџгдісны шенџыны: Ілја Жіганов вџчџс ез 500 кубометр, мыјтџм кџсјысліс, а вџчџс 700 кубометр. 1935-џд воын сџсџа кџсјысліс вџчны сурс кубометр, а вџчџс—сурс да кујџмсо, 1936-џд воын кџсјысліс і вџчџс кык сурс кубометр.

Быд заводітџм џелџ помџџ нуџдџм, аслас кывлы да кџсјысџмјаслы верност—со тџдчана черта Ілја Јаковлџевич Жігановлџн.

... Матысмџ тулыс. Ілјалџн нџшта колџ вџчны кымынкџ дас кубометр, медым тыртчыны кык сурсџџ. Петџ сіјџ уж вџлџ зев воџ да ужалџ пџмыдџџ, кџсјџ вџчны кык сурс кубометрыс унжык. Но џтџ лунџ пџрџдчџгџн сіјџ ез куж вџчысны да пџрџ-

дан пулѝн діныс вартіс сылы кокас. Качліс Ілја да усеі лым вылѝ...

„Мыј тајѝ лобма“ дівујтѝмѝн мѝвпыштіс сіјѝ, кор палаліс лым пі-ын. Јур весттіыс, лѝз јенежті, тѝв-зісны летѝм вурун коѝ кымѝрјас. Сін војас важ моз кујлісны сылѝн војза вѝчѝм керјас, важ моз ваш-кѝдчісны—варовітісны веж кырса пожѝмјас. Ілја вірскѝбтіс — чеччіс, кватітіс кісыс гылавлѝм піла, чер, да бара заводітіс пѝрлѝдлыны пујас. Сы бѝрса колѝны лѝзѝн кујлыс міча керјас.

Ужаліс сіјѝ рыт пемыдѝз, лунтыр вермасіс кок вісѝмкѝд. Кор ештѝдіс ужсѝ да заводітіс мунны олан керкаас, ѝдва верміс вѝѝдчыны чорыд туј вылѝз, а сесса сетчѝ кок јывсыс усеі. Јортјасыс паныд волісны корсны да отсалісны мунны оланіѝдзіыс.

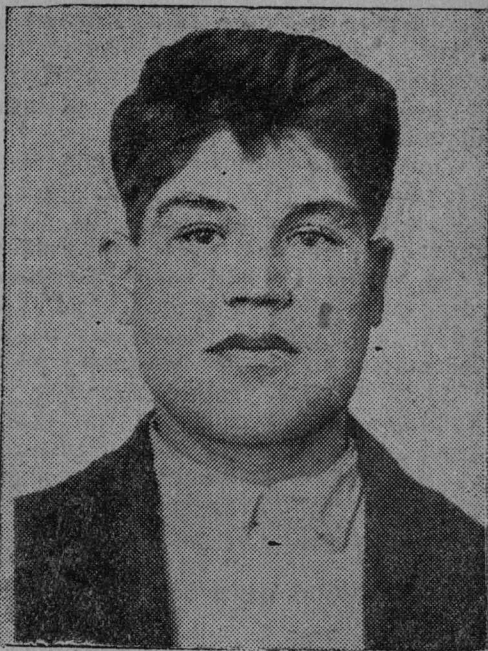
Ветліс сесса лецітчыны болнычаѝ. Ез-на удіт ранаыс бурдны, кызі Ілја Жіганов бара воіс вѝручастокѝ.

—Бурдѝз оз пој петны вѝрѝ, колѝ візны здорѝветѝ,—убеждајтіс сіјѝс десатнік.

—Ме ачым тѝда, мыј вѝчны. Кѝсыжі сѝветскѝј власт војын, мыј вѝча кык сурс кубометр, і ме сіјѝс должен вѝчны,—воча чѝвтіс Ілја десатніклы. Асывнас пемыдѝн-на петіс уж вылѝ. Лым сылігас сіјѝ тыртіс кык сурс кубометрѝз.

Таво Ілја Јаковлевіч Жіганов ѝт-насѝн, отсасысјастѝг, вѝчіс 6400 кубометр вѝр. Тајѝ лоі сымында вѝр, мыјыс појѝ стрѝітны 128 крестанскѝј керка.

Вѝр промышленностын орудујтлыс контрреволюціѝннѝј троцкістјас, буржуазнѝј націоналістјас да налѝн агентјас зілісны позорѝн кістны Ілја Жігановлыс ужсѝ. Сујісны сіјѝс бакшасѝм кѝзыд керкаѝ. Унаыс орѝдлісны продуктајасѝн снабжајтѝм. Ез сетны отсасысјасѝс. Ез сетны паскѝм да узлан кѝлуј. Шогмытѝм бытѝвѝј условіејас вѝсна кыкыс вісмыліс, но нынѝм ез вермы жугѝдны том болшевіклыс вѝласѝ. Ілја ѝті лун кежлѝ ез петав вѝрыс, пѝшшадатѝг тышкасіс Турјаса вѝрпунктын да Јемдінса вѝрпромхозын орудујтыс вредітелјаскѝд.

Ілја Јаковлевіч Жіганов — Комі АССР Верховнѝј Сѝветса депутат Онејјеса ізбирателнѝј округсан.

...Тѝв. Кѝзыдысла руа. Но Ілја ужалѝ ѝті кышанѝн. Жењыдік тѝвса лунѝ сіјѝ вѝчѝ 100-120 керјѝн, коллѝн објомыс вѝѝ 20-22 кубометрѝз. Ачыс пѝрѝдчѝ, кражујтѝ, увјѝ, обѝделајтѝ, керјас чукѝртѝ і пујыв сотѝ. Пу пѝрѝдгѝн некѝр оз сувтлыс, кѝѝ сесса сіјѝ мыј кызта ез вѝв. Аслас інструментјасѝн да уж техникаѝн Ілја владејтѝ сешѝма, мыј бытѝѝ сылѝн став ужыс мунѝ механіческѝја.

Ілјалѝн багыс, Јаков Васілевіч, нем чѝжыс пѝсѝ кістліс да вынсѝ жугліс Русановлы, Ліндерслы, Мельніковлы, Савіновлы да ад горша мукѝд купечјаслы. Сіјѝ вѝлі Јемва вожын первој сортовка лезісѝн. Но лѝсыд олѝм јылыс мѝвпјасыс сылѝн ез вермыс збылмыны, тѝвбыд став ебѝссыс ужалѝм бѝрын гортас воливліс грѝшјас.

Ілја ужалѝ аслас рѝдіналы, велікѝј сѝветскѝј народлы, нѝшта ыжыд-жык шуд да јонжыка зорізалѝм вылѝ. Таыс і петѝ сылѝн помтѝм выныс, мужествоыс, упорствоыс.

Коммуністіческѝј партіја да сѝвет-

скөй власт сетісны Ілја Жігановлы лөсыд, зажіточнөй олбм. Ачыс Ілја уждон бостө сурс шайт сажө тöлыс, а колбм арын боставліс сізімдас шайтөн лун.

Но сіжө не сөмын бур вөрлеыс-стахановец. 1935-өд воын ветліс ужавны Р'абовскөй запанб да сылбн бригада кіас век кутіс ветлөдлана гөрд знамја. 1932-өд воын Жігановка деревнаыс медвоз пыріс „Труд“ колхозб да ас бөрсаыс колхозб кыскіс Жігановкаыс став ужалыс јөзбс. 1933-35 војасын ужаліс колхозса полеводческөй бригадирын да сылбн бригадаыс век муніс медвозын став ужјас куза. Образцовөй агітационно-массбөвөй уж пунктбмбн бригадаас сіжө лбсөдіс чорыд сознательнөй дісціпліна.

— Весшөрб овны зев сөкыд,— шулывлө Ілја.

Турјаса колхозыкјас да служашшөјјас сіжбс тбдбны кызі сөлбмсаң уж радејтыс, јөз дінө чуткөј, вымателнөй да дісціплінірованнөй јортбс. Сіжө тырвыјө предан Ленин—Сталин партија делблы, міјан народлы, Великөј Сталинлы.

Ілја некор ез вунбдлы сы јылыс, мыј болшевік должен лоны јона

ббітөлнөјөн, а та могыс сіжө должен велөдчыны. Лыддб Ленинлыс да Сталинлыс произведеңіјас. Бөрвылас газетјасын да кыгајасын азқбм быд вылтор јылыс віставлө јортјасыслы. Та вбсна Жігановка сіктыс колхозыкјас да ужалыс Эткаоысјас повсын Ілја пблзүјтчб торја ыжыд радејтөмбн да уваженіјөн.

Стахановскөй ужыс Ілја Яковлевіч Жігановбс вөлі унаыс премірујтөмө. Премірујтлісны бесплатнөй пүтовкајасбн дом отдыхаб да курортб. Комі областлыс дасвіт вога јубілеј празнујтгбн вөлі наградітөма јубілејнөй значокбн. 1934-өд воын сіжө Турја сіктсөвет презідіумса шлен. Кык во чөж вескөдліс депутатскөй группаын. Таво сіжбс прімітөма ВКП(б) шленб кандидатбн.

58-өд номера Онежјеса ізбірателнөй округыс бөрјысысјас Ілја Яковлевіч Жігановбс, міјан рбдіналыс кызі достојнөй пібс, тавоса јун 26-өд лунб једінодушнөја бөрјісны Комі АССР верховнөй Сбветса депутатб. І позб тыр-выјб ескыны, мыј Ілја Жіганов Онежјеса ізбірателнөй округса бөрјысысјаслыс тајб великөј доверіјесб оправдајтас честбн.

КУҢМА ШЕБЕНЕВ

(Очерк)

СЕРГЕЈ МОРОЗОВ

Кор чужіс КуҢма—нолӧд вок, сем-
җаын ӧкмысӧд морт,—сек бат-мамыс
аслыныс думажтисны: „Бара-на пі, паж
корыс. Пӧдтасны-жӧ тыдалӧ“...

Тажӧ вӧлі 1896-ӧд воын Утӧга сик-
тын, кодӧ пукалӧ Сыктыв ју дорын.

КуҢма Шебенеv ӧні Комі АССР-са
миліція јукӧдын начальник да морӧс
вылас җрдалӧ Сӧветскӧј правітелст-
вон сетӧм орден. Сылӧн быдман
тујыс гӧл крестана пӧвсыс петӧм,
коммунистическӧј партијаӧн да Сӧвет-
скӧј властӧн кылӧдӧм уна јӧз пӧв-
сыс ӧтилӧн туј.

Помнитӧ Шебенеv јорт, кыҗӧ кот-
равліс ас кыӧм дӧра дӧрӧм-гачӧн,
дукӧсӧн да гын шлапаӧн. А кор
муртса мӧдӧс уҗавны вермыны, бат-
мамыс дугӧдӧсны велӧдчӧмыс да
ыстисны озырјас ордӧ кынӧмпӧт пер-
јыны. Медвојдӧр КуҢма казакаліс
Чісталов Ӧлӧшлы. Чісталов Ӧлӧш
мынтӧс КуҢмалы ужалӧмыс кујім
урӧн лун. Воҗ асывсаӧн да рытја
кыаӧҗ жујавтӧҗ ышкӧмыс лібӧ вун-
дӧмыс КуҢма быд лун уҗын бӧрын
получитӧс квајт грӧш. Медым җенга
лыдыс лоі унҗык, Чісталов Ӧлӧш
век вӧлі грӧшјасӧн мынтӧ. дыр олӧс
КуҢма казакӧн і меж коҗыс Гудӧ
Сергеј ордын. Меж коҗыс Гудӧ
Сергеј вӧлі вӧчко старӧстаӧн, јенма
морт да дышҗыка ужалӧмыс КуҢ-
маӧс век повӧдліс адӧн, бӧ вылын
сӧр пӧртјын пудмӧн. Уҗдӧдліс сӧјӧ
КуҢмаӧс пӧшти лун і вој не сӧмын
прӧстӧј лунјасӧ, но і празнӧк лун-
јасӧ.

Ӧтчӧд Гудӧ Сергеј гозја мунисны
орчча сӧктӧ празнӧчajtны, а КуҢмаӧс
колӧсны горт овны да шӧктӧсны
прӧстӧ оліг мозыс сарајын вӧчны

лук. КуҢмалы җерт, шӧш вӧлі окота
шојччыштны, гажӧдчыштны ас код
јӧзкӧд, но кӧҗајеваӧн колӧм уҗ вӧч-
тӧг еновтчыны ез поҗ. КуҢма ічӧты-
саӧ вӧлі сусӧн да регыд каҗалӧс,
кыҗӧ поҗӧ уҗлыс ӧд содтыны кујім-
нол пӧв. Каҗалӧс, і сен-жӧ сӧјӧс
пӧртӧс олӧмӧ: кык лук вӧчас, а мӧд
кыкӧс ласнӧ роҗдӧ карта вылӧ; кык
лук кудјӧ— мӧд кыкӧс карта вылӧ
да таҗинад сӧјӧ лук вӧчӧмтӧ ӧдјӧ і по-
малӧс, а сесса лоі свободнӧјӧн. Меж
коҗыслӧн сӧнјасыс вӧліны сусӧс-жӧ
да сӧјӧ регыд каҗалӧс КуҢмаӧн лук-
лыс җын урожајсӧ карта вылӧ ле-
җӧмтӧ. Аскӧнас-жӧ КуҢмаӧс сӧјӧ вӧт-
ліс да кык воса уҗыс җӧк нӧнӧм ез
мынты.

Бӧҗ колӧсны војас, веҗсӧс олӧм—
веҗсӧсны јӧз. Зумаммӧс куҗа і паҗта
ног КуҢма. Тырӧс КуҢмалы дассӧҗім
арӧс, но сӧјӧ лыдҗысӧс-нӧн сек тыр-
бур зонмӧн да кыҗӧ і став мукӧдјас
рытјасын зонмалӧс, а лунјаснас
уҗалӧс крестанскӧј уҗ.

Мӧрвӧј імперіалістическӧј хӧшш-
нӧкјас пурӧсны мӧдӧд во-нӧн, јукӧс-
ны мӧрлыс озырлунсӧ, пӧрјӧдлісны
јен нӧмӧн лӧчкӧм уҗалыс јӧзӧс да
налыс пӧс вӧрсӧ кӧстӧмӧн пӧлтчӧдӧс-
ны асыныс зарнӧ кӧшелјассӧ.

Салдатӧ мунӧм вылӧ ӧчеред КуҢ-
малы вӧччыны дыр ез ков. Муртса
тырӧс даскӧкјамыс арӧс, сӧјӧс нуӧс-
ны сар „батӧс“ дорјыны, „лок“ немеч-
јасӧс вӧавны да православнӧј вера
дорјыны. Царскӧј арміјаын дісціплӧ-
на торкӧм, царлы ескӧм вошӧм
быдсӧнлы шыбытчӧс сӧнмӧ. Царіца-
лӧн Распутӧнкӧд мусукаӧм јылыс

анекдотјас тѳдса вѳлі пѳшті быд салдатлы. Болшевікјаслѳн правда ѳдјѳ паскаліс фронтѳвѳј лініјјасѳд. Војна салдатјаслы, ѳерт, ез кажітчы, најѳ кыпѳдчавлісны војналы паныд, но налѳн тајѳ дыр кадѳз ез вѳв революціѳннѳј пролетаріатлѳн пѳзіціјјас вывсаң кыпѳдчѳмѳн. Крестанскѳј стіхіјјасыс, мелкобуржуазнѳј візѳдласыс пыржык бѳстліс ыжыдзык места.

Кузъма вѳлі сус да вісталѳмторјас век гѳгѳрволіс вескыда. Сыкѳд ѳті взводын вѳлі салдат Гурко, кодкѳд јона тѳдмасісны да лоіны другјасѳн. Гуркокѳд матын олѳм Кузъмалы отсаліс востыны сінјасѳд збыл олѳм вылѳ, отсаліс назѳнік гѳгѳрвоны імперіалістіческѳј војналыс классѳвѳј пышкѳслусѳ. Гурко вѳлѳма болшевікѳн да вѳлѳм нуѳдѳ уж не сѳмын Кузъмакѳд, но і став мукѳд салдатјаскѳд. Гуркобс салдатјас кутісны тѳдны кызі вескыд да тѳлка мортѳс, но ѳтчыд сіјѳ на костыс воші. Гурко абу лун, мѳд, којмѳд. Сек салдатјас казалисны, кытчѳ лоіс Гурко, да кыпѳдчісны Гуркобс мездѳм вѳсна началстволы паныд. Полковѳј штаб ѳдјѳ лоі кышалѳма вооружѳннѳј скѳр салдатјасѳн, кодјас горзісны:

—Лезѳј Гуркобс!

—Вајѳј міјаныс Гуркобс!

—Некущѳм мыж Гурколѳн абу!

Сорнітны чурвічыс вітовка дулојаскѳд сѳкыд. Началстволы лоі быт леэны Гуркобс, кодѳс салдатјас нуісны кі вылын казарма дорѳзыс.

Імперіалістіческѳј војналѳн ужасјасыс, кѳні вѳлі Кузъма кык во сајас, началствоѳн салдатјасѳс пон тујѳ пунктѳмыс да Гурколѳн болшевістскѳј агітаціјјасыс отсаліс Кузъмалы вужны пасѳівнѳја прѳтестујтѳмыс актівнѳј ѳејствіеѳ.

Вѳлі зера да кѳчыд арса вој. Музѳм да щыг салдатјас јѳжгыласісны вѳр куст бердын вѳчѳм палаткаын. Сорніјас вѳлі зев еща, сѳмын шѳчініка кывльвлан ѳта-мѳд вылас мыыскѳ чорыда јѳрчыштѳмјас да прѳстудітчѳм салдатјаслѳн орлытѳм кызѳмјас. Полковѳј штабын сіјѳ-жѳ каднас началство рѳшајтісны тајѳ палаткаса 130 мортлыс судбасѳ. Најѳ

неважѳн баталјѳннѳј командірѳс шуфлалѳмѳн вѳтлісны палаткаыс да ѳткажітчісны стрѳітны воыын блндажјас. Мыјѳн баталјѳннѳј командір салдатјаслѳн палаткаыс петіс да мѳѳѳдчіс штабланѳ, Кузъма петіс-жѳ сы бѳрса да сіз-жѳ мѳѳѳдчіс штаблѳн неыжыд кыз брѳзентыс палаткаланѳ. Салдатјаслѳн палаткасаң штаб дорѳз вѳлі 200 кымын метр. Кузъма-а баталјѳннѳј командіра костын брутвіціс кіјасѳн вештыны да сінјасѳн орѳдны вермытѳм пемыд арса вој. Кузъма кыјѳдчыс кан мозматыстчіс штаблан, палатка дорѳ, ласкысіс му берѳѳ да јасѳда кыліс сені гора сорнітѳмсѳ. Кор баталјѳннѳј командір помаліс ассыс норасана вісталѳмсѳ, полковныклыс јуаліс:

„Что прикажете с ними делать, ваше превосходительство?“

Кымынкѳ минут палаткаын сулаліс чѳв-лѳн. Сесса полковнык кыз басѳн шуіс:

„Я думаю, что это результат агитации проклятых большевиков. Надо их немедленно выловить и выставить на бруствер. А теперь надо их при помощи казакв обезоружить и пострелять расстрелом... Да, пока только пострелять“.

„Слушаю!“—кыліс баталјѳннѳј командірлѳн вѳчавіѳдѳм. Кузъма ѳдјѳ гѳгѳрвоіс полковныклыс пріказсѳ: „Выставить на бруствер“. Кор салдатыс колѳ мынтѳдчыны началніклы, сіјѳс щѳктѳны окопыс кајны да сувтны бруствер вылѳ немецјаслы вѳсса мішенъ пыѳѳі. Тајѳ пріјомыс аслыс сама „гуманнѳј“ расправа. ѳд кѳт і віјѳны мортѳс, но оз „асныс“ ас кінас лыјѳмѳн, а сысаң—немецјас, і морт віѳмыс мыжыс бытѳѳ некод абу. Тајѳ „гуманнѳј“ пріјомыс салдатјас јона полісны. Кузъма термасѳмѳн кысіс бѳр асланыс јортјас дінѳ да ставыслы вісталіс сыѳн кывзѳм сорнісѳ. Медбѳрын ассаыс содтіс:

— „Полковнык міјаныс полѳ, блндажјас стрѳітны огѳ муно“.—Тајѳ вѳлі Кузъмалѳн царізмлы медвозѳа вѳссѳн прѳтестујтана кывјас да ѳејствіе.

Імперіалістіческѳј војналѳн медбѳрја во помас царскѳј арміјяын ѳісціпліна усѳм да разложітчѳм лоі зев

төдчана. Сіјө полкын, көн вөлі щөш і Кузьма, салдатјас өтчыд кыщалисны ассыныс штабсө, арестујтисны начальствосө, мырдалисны печатјаснысө да гижалисны аслыныс отпускө петөм вылө документјас, а сесса разөдчалисны коді кытчө. Таң Кузьма мыніс царскөј арміяыс, көні вөлі кык во сајас.

1917 вога Октабрскөј социалистіческөј революціја Кузьмаөс суіс өктын—гортас. Кутисны боставны Краснөј арміјаө доброволецјасөс. Интервентјас, дурмөм эверјас моз, ускөдчисны томінік Сөветскөј Сојуз вылө. Кузьма сек Сыктыварын гижсис доброволецөн Краснөј арміјаө. Сіјөс назначитөны всеобщөј военнөј објазателнөј велөдөм куза інструкторөн. Кузьма пөса гөтөвитіс вылө боевөј кадрјас том Краснөј арміялы. Сесса вөлі территориальнөј коммунистіческөј отр'адын командірон, 1920 вога мај төлысса өлі первој севернөј полкын көймөд батальонын командірон, а сесса партіја вуждөө сіјөс ВЧК органјасө.

Военнөј всеобуч лоі котыртөма бурещ сіјө вөлдөстас, көні Кузьма чужіс да быдміс, көні сіјөс төдлісны Полө Кузьмаөн. Военнөј делө велөдөмкөд өтщөщ Кузьма паскыда котыртіс уж том јөзөс Ленинскөј коммунистіческөј сојузө котыртөм куза, антирелигіознөј уж куза да ужалыс крестаналыс сознанијесө јүгдөдөм куза. Воссіс купеч керкаын клуб да читална, і празнікјас паныд ворсісны сцена вылын. Став тајө торјасыс вөліны өктын вылөс, төдлытөмөс-на кодјаслы-кө кажитіс, а кодјаслы-кө вөлі і горш вомөныс јос пуртөн. Попјас, кулакјас да налы матыса јөз сіннас ез азыны Кузьмаөс, шуісны пернатөм морөсөн да антіхрістөн. Кузьмаөс страшцајтисны меджужыд өшмөсө сүјөмөн да пемыд војө віны көсјысөмөн. І не сөмын көсјылісны, но і ассыныс көсјысөмсө унаыс заводітлісны пөртны өлөмө.

Сөветскөј властлөн быд пөлөс врагјас медвоғзасаыс да бөрја лунјасөз

Кузьма Семјоновіч Шебенев—Комі АССР Верховнөј Сөветса депутат доғса избірательнөј округсан.

гусөн і јавө мырөбны торкны мездөм јөзлыс шуда да гажа өлөмсө. Страна пыщса врагјас іностраннөј фашистјаскөд јітчөмөн көсјисны да көсјөны бырөдны Сөветскөј Сојузөс, коді капиталистіческөј странајас кыщын сулалө, кызі некущөм вынөн жүгөдны вермытөм гөра.

Сөветскөј властлөн став пөлөс враглы партіја да правітелство котыртисны славнөј боевөј органјас, кодјас кығ во чөжөн СССР історіјаө гижисны ез еща јарјугыд лстбокјас. ВЧК—ОГПУ—НКВД—сіјө вөлі, ем да воғө лоө революціјалөн грознөј мечөн коммунизм вөсна тышын. Сөветскөј контрразведка візө ужалыс јөзлыс мірнөј ужсө, візө коммунизм делөлы преданнөј јөзөс лок дурмөм понјас усласөмыс. Сіјө органјасын ужалөны көрт вөлаа јөз, јөз, кодјас характерлыс да большевістскөј классөвөј чутјолыс прімерсө бостөны асланыс Сталинскөј нарком Нїколај Івановіч Јежовлыс.

Кузьма Семјоновіч Шебенев ээерјинскіјөн, Менјинскіјөн да Јежовөн

унабс воспітайтѳм ужалысјас піыс ѳті. Сіјѳ 1920 восаң болшевістскѳј партіјаын шлен да музлытѳг ужалѳ ВЧК—ОГПУ—НКВД органјасын 1921 восаң. Сылѳн сені уж заводітчіс Із-ваын кѳрвічыс Рочевѳн котыртлѳм банда лквідіруйтѳмсаң. Сѳкыд вѳлі кутны звермѳм бандіт Рочевѳс. Частѳ вѳлі суласны-нын сіјѳс суран-выјѳз, но друг кытчѳ-кѳ вошѳ, бытѳ-тѳ му пырыс прѳјдітас. Избылыс, во-вывлѳн прѳјдітны вермытѳм јегыр-јас да сінмѳн сузны вермытѳм пас-кыд тундрајас, а сіз-жѳ озыр кулак-јас да попјас дыр зѳблалісны бандіт Рочевѳс да сылыс бандасѳ. Кузма Семјоновіч Шебенева, кызі ујезднѳј ѳтѳелса начальнік, пуктіс став вынсѳ Рочевлыс бандасѳ бырѳѳѳм вылѳ. Банда Рочевлѳн лоі југѳѳѳма да ас-сѳ, бандіт чукѳрлыс главарсѳ, лоі лылѳма...

Уна вредітелјасѳс, партіјалѳн да сѳветскѳј властлѳн уна врагѳс ердѳ-діс Шебенева јорт тајѳ ѳтветственнѳј пост вылын ужалігѳн. Кѳт і граж-данскѳј војна помасіс міјан свѳбод-нѳј странаыс интервентјасѳс вѳтлѳ-мѳн, помешнікјас да капіталістјас вылын победабн, но классѳвѳј тыш ез лчавлы ні восстановітелнѳј кадын, ні реконструктівнѳј кадын, ні пјаті-леткајас олѳмѳ пѳртан кадколастјас-сын. Сіктјасын классѳвѳј тыш торја јона јосмыліс колхозјас котырт-ны заводітан војасын, кор партіја бетіс лозунг: дорыв коллектівізаціја подув вылын бырѳѳны кулачест-воѳс кызі классѳс.

1932 во. Кузма Семјоновіч ужаліс ѳті рајоннѳј ѳтѳелеңіеын начальні-кѳн. Арса кадѳ кывсіс сыѳз кулакјас-сѳн котыртѳм банда орудујтѳм јы-лыс. Најѳ олісны вѳр керкајасын, ју-јас дорын да імеітісны не сѳмын чер-пуртјас, но і лысан ѳруфіејас: пішчалјас, вінтовкајас да кымынкѳ револьвер. Тајѳ кѳкјамыс мортабан-дамыс пѳскѳтінаыс сојісны колхозлыс скѳт: ыжјас, кукаңјас, мѳсјас, петкѳ-

дісны кымынкѳ колхознѳј амбар да соталісны колхознѳј стрѳјбајас. Кол-лѳ вѳлі најѳс регыд кадѳн бырѳѳны, но меставывса ѳбщественнѳј орга-нізаціјајаслѳн кужѳмлуныс сы вылѳ-ез тырмы. Кузма Семјоновіч арса зера лунјасѳ кујім суткі чѳж пѳшти сојтѳг-јутѳг вѳтлысіс на бѳрса да быд сіктѳ, кытчѳ најѳ вольвлѳны, течаліс мүдер капкаңјас. ѳті сікт саяѳ чут-нін ез суны најѳ шајкаыс-кымынкѳ мортѳс; бандітјас сѳмын-на начкѳмны колхозлыс ѳті мѳс да лѳ-сѳѳѳѳмны сојны, но абу удітѳмаѳс—лоѳма пышјыны. Морт абу јем—не-кытчѳ оз вош, немтѳ он пышјав. ѳті асылѳ најѳ лоіны суѳмаѳс не-ыжыд ју берѳѳ. Бандітјас ас саяс азқісны мыжсѳ да бурѳн сетчыныс ез кѳсјыны, залп вылѳ залп вѳчаліс-ны Кузма Семјоновіч да сіјѳ јортјас куза. Славнѳј чекістјас ѳтвечайтісныс сіјѳн-жѳ.

„Враг-кѳ оз сетчы,—сіјѳс бырѳѳ-ны“—шуіс велікѳј сѳветскѳј пісатель М. Горкіј. Сізі лоі і вѳѳѳма тајѳ неыжыд епізодын. ѳті бандітѳс лоі віѳма да мѳѳѳс вѳлі јона ранітѳма, коді недыр мыгті кулі-жѳ, а мукѳѳсѳ лоі бѳѳѳѳма ловјѳн.

Неважѳн вѳлі кад, кор Кузма Сем-јоновіч ез саммы вырајітны став радлунсѳ да шудлунсѳ сылѳн тырма-на кывјаснас. Верховнѳј Сѳветлѳн прездіумса предгедатель Міхаіл Іва-новіч Калінін топыда топѳдыштліс кісѳ Кузма Семјоновічлыс, а сесга зев меліа віѳѳѳѳлѳмѳн нуммуніс да шуіс:

„Поздравляю Вас с наградой“. Куз-ма Семјоновіч ескѳ кѳсјіс унжык мыкѳ віставны Калінін кыс ѳрѳен бѳстѳм бѳрын, но радлунлѳн чувст-војасѳ јур вылѳчыс вѳјѳм вѳсна сы-лѳн унаыс ез артмы. Шуіс сѳмын: „Атѳѳ, служіта коммунізм делѳлы!“—да і ставыс.

Кузма Семјоновіч Шебенева ѳні Комі АССР-са Верховнѳј Сѳветыні депутат.

ГАЖА САД

СТЕПАН ЈЕРМОЛЫН

Ок, кушѡм долыд овны Совет муын,
Сѡлѡм пыцкад кушѡм ыжыд рад!
Быдмы, паскав, зорі́зав да розјав
Шуда јѡзлѡн вѡлнѡј, гажа сад!
Міјан садлѡн туган јылыс вылын,
Гажа садным—паскыд, пом нѣ дор.
Ташѡм сад кѡт ѡтѣ став му вылын,
Мусар паста јургѡ сылѡн гор.
Тажѡ садјѡ дорыг-помѡ лыдмѡ
Уна рѡма зорі́з—медбур сорт.
Зорзало шѡш, гажын радлѡ-быдмѡ
Міјан садјын шуда вѡлнѡј морт.
Выл законѡн нѡшта мѣчмѡ садным,
Нѡшта јара зорі́зало луд.
Ѳні зѡннас міјан тајѡ садјыс.
Сасѡтѣ республикалѡн шуд.
Сасѡтѣ вок—венны поэтѡм сіла!
Сасѡтѣ вок—СССР-лѡн рат!
Сасѡтѣ вок—ужалыс јѡз піјан!
Рѡднѡј Сталин—міјан дѡна бат!
Кыс-нѡ аззам мукѡд ташѡм семја,
Кѡн ем ташѡм шуда олан лад?
Сѡмын сен, кѡн ѡзјѡ алѡј знамја,
Кѡнѣ зорі́зало вѡлнѡј сад.
Ок, кушѡм долыд овны Совет муын,
Сѡлѡм пыцкад кушѡм ыжыд рад!
Быдмы, паскав, зорі́зав да розјав
Шуда јѡзлѡн вѡлнѡј, гажа сад!

ЈУЊ 26-öd ЛУЊ

ВАС. ЈУХЊИЊ

1

Анна Василјевна—учителница—ужалис сиктын, Сыктыварсаң некымын дас километр сајын.

Ассыс фелö тöдыс, полiтика боксаң грамотнöј, jöз дiнö сiбалыс сiјö ползутчiс зев ыжыд авторитетöн сиктын, а Советјасö бöрjысöмвозвыса ужын петкöдлiс ассö медбур агитаторöн.

Јуњ 25-öd лунö, кор-нiн сиктыс пастасiс мица гöрд платтöд, а избiрателнöј участокыс торжественнöја вiччысiс квајт час асыв, Анна Василјевна пырис аслас избiрателнöј участокö ыжыд мөгöн.

Участковöј избiрателнöј комиссијаса председател Петр Ивановiч вiзасiс пырыскöд, щöктiс сылы пуксыны, а ачыс бара копыртчiс гiжны да вiччысiс, мыj-нiн вiсталас Анна Василјевна. Но сiјö пукалiс чöв i тајö шенчöдiс председателöс. Öд Анна Василјевнаöс тащöм лöннас Петр Ивановiч азгiс, кажiтчö, первојыс-на.

— Сiз, сiз, Анна Василјевна, — ручкасö пызан вылö пуктöм бöрын, Анна Василјевнаöс тöдмалöм мogyс, шыагiс Петр Ивановiч, а ачыс суа вiзöдiс сы вылö. — Шуан, аскi мöдам бöрjыны РСФСР-са да Комi АССР-са Верховнöј Советјасö депутатјасöс?

— да... — сöмын i вочавiзiс Анна Василјевна, а ачыс кылiс, мыj сылöн чужбыс öзjö-гöрдöдö.

„Тыдалö, мыjkö лобма мортыдлöн“, — думыштiс Петр Ивановiч да зев лöи окота тöдны мыjжык лобма, а сесса, вермас-кö, сылы отсавны. Мöдiс сорнiтны возö.

— Бура агiтырујтiн, Анна Василјевна. Колхозницајасыд тебн öшjысöдны. Быттö-пö курсјас вылын вöлим, ве-

лöдчим. По секрету-пö вiсталам: аскi асыв мијанлыс фесатiдворкаöс избiрателнöј участкад медвозца jöзöн вiччысöј.

Но Анна Василјевна бара-на нiнöм ез шыав, сöмын кывзiс да неунашпынкерлiс, а аслас кыв јылас i бергалiс вiсталанторыс, да кычкö јанчiм вöлi вiставнысö. Сылы кажiтчiс, мыj Петр Ивановiч сiјöс оз гöгöрво, фiвiтас, лiбö, ещавылö-нiн, думыштас сы јылыс кычi кокнифика мөвпалыс јылыс.

„да, — мöдыс воiс јурас Петр Ивановiчлы, — сылöн збылыс кыткö неладнö“. Сесса вескыда јуалiс:

— Мөгöн мыjkö, Анна Василјевна?

— Мөгöн, Петр Ивановiч, — друг быттö сугумыштiс сiјö. — Мем ескö карö колö ветлыны... Зев ыжыд фелö ем.

Петр Ивановiч јуаланаöн вiзöдлiс сы вылö да щöщ быттö кöсjысiс шуны: „Мыj-нö менсым јуасан? Аскi гöлöсујт да i мун“. Но Анна Василјевна восковтiс сылаң.

— Меным зiк талуи колö мунны, Петр Ивановiч. Чајта, кычi агитатор, ме талуи ог-нiн ковмы. Гöлöсујтны мöда карын, муннысö удiта, „гöлöсујтан право вылö Удостовереније“ менам сöрыс-нiн, öшиң улö сувтöдöма пöпутщiк автомашина...

— Кущöм öдjö?! — быттö шензанаöн i сек-жö нiмкодыс горöдiс Петр Ивановiч. — Сiз-кö i јуасны ог мöд, те абу-нiн iчöт, ачыд тöдан, ез-кöков — ен мун ескö.

2

Бајан гöлöса М-1 небыдика лыбыштавлiс. I кодыр Анна Василјевна вiзöдiс возö, шофер пелпомјас вывтi,

сек сылы кажитчис, мыј оз машинаыс мун, а туыс котортó налы паныд. Машинаыс быттó сòмын і вóчис, мыј кытчóкó ас пыщкас тујсó тубраліс да жежыд віа километровóј столбјас-сó лыддіс. Вылыннјасті мунігөн, жужыд кербсјас лечччигөн Анна Васіљевналы воссавлісны помтóm вór-јас. Рытја шондідн óзјомаóс, тајó вór-јасыс кыпóдісны мортóс, кажитчисны помтóm ыжыд садјон, коді зорізаліс тувсов зорізон. Аскі кежлó вóччóm колхознóј сіктјасóд мунігөн сіјó нумјалóмөн віçóдіс паскыд мујас вылó, шептасыс су вылó, а кодыр кыліс тракторјаслыс сталнóј шы-óн ғылóмсó, сек сіјó вунóдліс став-сó, весіг сіјó, медса главнојсó, кодóс талун кутó кытóнкó морóс пыщкас, медмусаінас.

3

Шонді матыстчис вór дорó. Сык-тывкар вóвлытóма кыпыда пастасіс, мічмóдчис. Радіорупорјас гораа агіті-рујтóны коммуністјас да беспартіјнó-јас сталінскóј блоклөн кандідатјас вóсна, вісталóны братскóј республі-кајасын бórјысómјаслөн јарјугыд ітог-јас јылыс. Участковóј ізбірательнóј комісеіјас хожајоја медбóрјасы прóверајтóны асланыс участокјасын тырдаслун. Сыктывкарса јóз німко-да віччысó „аскі“.

Анна Васіљевна сòмын-на чеччис машина вылыс, јуасó ізбірательнóј участок. Сылы окотапырыс індóны сіјóс, но Анна Васіљевна мыјлакó сетчó оз пыр.

— Меним ескó вот сетчó колó... Сталіныс кóні баллотірујтчó.

— А-а...—вочавіçóны сылы да нóшта окотапырыс індóны ізбірательнóј участок, кóні баллотірујтчó Сталін.

4

Кóка војјас жеңыдóс да жежыдóс. Најó оз узыны, а сòмын регыдік кежлó вугыртлóны. Со војса вір гóрд кыаыс бара-нін мóдіс сáзны, і вóр-ежтассан мыччысис шонді да асыс ловçóдана лучјасó којыштіс паскы-да да уна. Ежва ју пóлөн куштјас пóвстó, бархатнóј лудјас вылó вој кежлó лантóдчывлóm тóв первој нóжјóнікөн нужмыштчис, а сесса мó-

діс тубравны Ежва ју вылыс ру еш-кыи. Таçі-жб тубравлó мелі мам ас-лас муса пі вывчыс ешкын асылың, кор сіјó садмóма-нын да кóсçó которт-ны улыч вылó ворсны.

Тајó тóлыс сесса небыдіка кајис Сыктывкар вестó да вóрбóдыштіс гóрд флајјас, плакатјас.

Анна Васіљевна ез уç. Сіјó рыт-нас-на азçіс школаын велóдчывлóm дырса пóдругајасó, накóд ветліс кі-но вылó, гулајтіс паркын, гора музыка улó, уна параа ыжыд кышын валс-мóд-којмóд јóктыштіс да каланчасаң первој час кучкалóm бóрын сòмын локтіс квартіраас. І дні, óшің дорын пукалігөн, сіјóс волнујтана часјас віч-чысгөн сылы кажіччис, мыј жужыд каланча вылын фежурнóј унмовóма да сіјон і дыр оз кучкав мóд часóс.

Анна Васіљевна мóдіс пастасын. Сылөн пóдругаыс щóктіс віччысышт-ны нóшта, но кылó кучкаліс кујім час-нын і сіјó воçó ез-нын вермы віч-чысны,—мóдóдчис.

Квартірасаң Чалајевскóј ізбіратель-нóј участокóз колó вóлі мунны 2 кі-лометрыс унжык, і дні асó думгыс відіс-нын сыыс, мыј дыр ез мóдóдчы да мыј сіјóс кодкó вермас панјыны. Москіјас вылын јóз вóлі еща-на, ез мешајтны, і сіјó муніс óдјó, кокшы-нас лóн улычјасó шыçóдóмөн. Муніг мовыс-жб лубујтчис сөз да ыркыдік сóстóm ывланас, а сесса Кірул вестó віçóдігөн возын тыдалыс міча пріро-данас. Ылó шеныштчóm паскыд вór-лөн ежтасыс быттó веж шóлкóвóј кај-мабн вóналóма јенежсó, а улынжык да матынжык лыбóдчисны јенежлаң вóрзаводјаслөн куç струбајасыс, пас-кыда пукалісны пілітóm вór штабел-јас да рабочóј посолокјас. Татчó і мунó Анна Васіљевна. Но сіјó мóдіс друг кывны, мыј карыс óдјó садміс. Частóжыка мóдісны кывны автомобил-јаслөн гудокјасыс. Со сы дінті лебыш-тіс М-1. Сы пыщкын пукалісны пó-рыс јóз.

Керкајассаң óшіңјасóдыс віçóдав-лісны јóз. Налөн чужómјасыс вóліны термасанаóс. Со, туј мóдар тротуар вылó кысан-кó петісны ныла-зонма, мунóны сылан-жб, кытчó і Анна Ва-сіљевна. Сіјó óзçóдіс мунóмсó, но óзçóдісны і најó...

— Чолөм тіянлы, јортјас, талунја лун куза,—ізірателнөј участкас виччысан залө пыры термасігмос сетчө-жө воыс төдса јөзлы шуіс Анна Васілјевна, а сесга содтіс:—Медвоzza мортөн тыдалө локті. Ті ме бөрын лоанныд.

Анна Васілјевна кыпыда лолыштіс. Сылы кажітчіс, мыј сіјө пөртіс-нін олөмө сылыс жынсө, мыј вөлі сөлөм вылас тајө бөрја лунвојсө. Но друг кыліс:

— Ті, шуанныд, медвоzzaјасыс? дыр коф узомынд, гражднка...

Анна Васілјевналы тајө шуөмыс вөлі сез јенежсаң гым кофөн. Сіјө віөдліс керка пыщланыс і азгіс пөрыс нывбабадс. Вөччөма, німкоф чужөма, сіјө віөдіс Анна Васілјевна вылө сізі-жө, кызі віөдлывлөны челаф вылө мамјас, кор муса челафыс конкыдіка балујтыштасны.

Тајө пөрыс морт дінас вөліны нөшта некымын морт. Најө сіз-жө нумјаланаөн віөдісны Анна Васілјевна вылө, да сіјө ез уфит дөзмыны ас вылас дыр вотөмыс: возынжык воысјасыслөн німкофныс вужіс сы вылө. А сесга та јылыс думатны вөлі некор, локталісны јөз, унаөн да гажаа, флајасөн, сылөм-ворсөмөн.

І кушөм дівө! Анна Васілјевналы мөдісны суравны унжык і унжык јөз, којас, кызі і сіјө, локталөмаөс рајонјасыс со да уна со кілометрјас сајыс: Ежва вожыс, Сыктыв вожыс, Јемва вожыс, Лузыс, Ізваыс, уналаыс. Кызі і Анна Васілјевнадс, најөс кыскіс татчө, Чапајевскөј ізбірателнөј округас, тајө участкас велікөј мортлөн німыс, образыс. Тајө образыс, кызі мір вестті ветлыс, му вылын олөм вежыс шөнді, ловөдіс мілліонјас јөзөс, ломөдіс на пычкө олөмыс, ужлыс, ассыс рөдінасө радејтөмлыс бі. Анна Васілјевна шуда. Шудаөс і мукөдјас.

Со, чукөртчісны-нын кыксо сајас морт. Шөндіа улчыи нарошнө вөчөм площадка вылын заводітчісны јөктөмјас, гажөдчөмјас. Бајанөн ворсөм шы улө кыпыда јөктө вөвлөм краснөј партізан Хожаінов јорт.

Сіјө локтөма Ізваыс, тајө шуда часјас кезлө воывыв дастысөмөн, медсетны ассыс гөлөс велікөј Сталінлы.

Со, машина вылын локтісны комі театрс артістјас. Оз поз төдны: артістјас-ө ворсөны бөрјысысјаслы, алы бөрјысысјас—артістјаслы.

Анна Васілјевна частөжык мөдіс віөдөвлыны часі вылө. дөвереннөј Улныров јорт выступајтө бөрјысысјас возын, вісталө гөлөсујтөмлыс пөрадок, кандідатјас јылыс, кодјас баллотірујтчөны тајө участокын. Сталін јортлыс німсө быд казгыштөм вевтысөсө гора аплодісментјасөн. Кыпыда аплодірујтөны Ленин—Сталін делөлы преданнөј, Комі народлөн вернөј пі Геннадіј Васілјевіч Ветошкін јортлыс німсө казгыштөм бөрын.

Сыктывкарса радіоузел вклучітіс Москва. Московскөј Астрономіческөј Інстітутсаң кыліс часілөн точкөм.

Пөмтөм өчерөдө сувталөм јөз, лөнөмаөс, кывзісны, кор кылас репродукторсаң первој кык куз сігнал, а сесга жеңыдік...

І друг бытө личкерыштіс. Јөз вөрзыштісны. Восөм өзөсјас пыр ізбірателнөј помещеніеыс Анна Васілјевна азгіс јарјугыда мічмөдөм комната. Алөј гөрд плакатјас, вождјаслөн портретјас, бархатнөј знамјас кыщын урнајас, а пыщлаңас Сталін јортлөн велічественнөј бјуст кыпөдіс сөлөмітө.

Со босталөны-нын бјуллетенјас. Матыстчө і Анна Васілјевна. Сіјө окотапырыс кывзө коді мыј сорнітө.

— Бјуллетенјасөсө да конвертјасөсө өні бостысыс электростанціаыс стахановка Ніна Горчакова,—вісталө өті.—Бөрјысөм воывывса собраніе вылын сіјө медвоzza морт выдвінітіс велікөј Сталінлыс кандіатурасө.

— „Мајбыр“,—думыштіс Анна Васілјевна. Со, урнајасөсө лөзө бјуллетенјас вөрзаводса знатнөј рамшшік—стахановец Міхал Попов јорт. Бјуллетена конвертјас лөзөм бөрын јөз дінө петө каменшшік Федор Сөментјев јорт. Сіјө сорнітө шуда олөм јылыс, кодөс сетіс Сталін јорт.

— Олам лөсыда. өті пі менам строітелство вылын стахановец, ныв

—инструменталшица, мѳд пѳ—ужалѳ колхозын, кыкѳн велѳбѳѳны. Менам гѳтырлы, кыѳи уна челаѳа мамлы, государство кыкыс-нын сетлис 2 сурс шайтѳн. ѳни кутас бостны коймѳдыс. А важѳн кыѳи овлим?. ѳк, гѳла. Купечјаслы да кулакјаслы ужавлим.

Анна Василјевна кывзѳ и нумјалѳ, сылы окота кывзыны ставлыс, кодѳи мыѳи шуд, и пѳрысгыс и томлыс. Со петѳны бѳрјысан помешщенијеыс Шура Холопова да Нѳура Бр'азгина, нимкодѳс. Налы сѳмын-на 18 арѳс, ѳгыс станочница, а мѳдыс моторѳстка. Со, сы возвылас морт сајын Лѳиханова јорт, пѳрыс-нын, воѳма Лѳенскѳј рајоныс пѳјан дѳнас, кодјас ужалѳны вѳрзаводса строѳтелство вылын. Сѳјѳ бостис-нын бјуллеѳењјас, конверѳјас да ѳѳјѳ турѳѳѳ-пырѳ гѳлѳсужтан кабинкаѳ, но термасыштѳ да вунѳѳѳ вевѳтысны шѳрмаѳн, и Анна Василјевна, бјуллеѳењјаса да конверѳјаса-жѳ-нын, кабинкаѳ мунѳг мозыс аѳзылис, кыѳи Лѳиханова јорт ассыс печатајтѳм конверѳсѳ оқышѳис.

А ывла вылын кылѳ грѳымгѳс-ворсѳсѳ духовѳј оркестр, вѳччысан керкаын—грамофон, гѳлѳсужтны уѳитѳмјас пыралѳсны залѳ виѳѳѳны кино. И став тајѳ миѳлунсѳ да асывысгыс велѳчијесѳ бытѳѳ вынѳѳѳис „Москва“ јылыс сыланкыв. Тајѳ вѳли уна гѳ-

лѳса, вына да гора. Сѳјѳ јургѳс паскыда, властѳѳја да кажѳтѳис, мыѳи ставыс бурещ тани, тајѳ сылѳмас вѳли медса главнѳјыс.

Анна Василјевна матыстѳис урнајас дѳнѳ. Избирателнѳј комиссѳјјаса шлен кылѳ вѳсталѳс, код урнаас кушѳѳм бјуллеѳена конверѳт колѳ лѳѳны, но сѳјѳ вѳли зоннас вѳјтѳѳма кушѳѳмкѳ вѳвлытѳм кыпыд чувствојасѳ да, кажѳтѳѳ, сѳји и некыѳ ез вочавѳи сылы.

Анна Василјевна гѳлѳсужѳис велѳкѳј Сталин вѳсна да Ветошкин јорт вѳсна.

А улычын век ворсѳсѳ музыка, јургѳс сылѳм да ыпјалис гаж. Урнајас дѳнѳ век матыстѳисны вылыс вылјѳз.

„Но вот, менам думјас пѳртѳисны олѳмѳ. ѳни поѳѳ мунны гортѳ да вѳставны Петр Ивановѳчы карѳ леччылѳм мог јылыс“—аслыс шуѳс Анна Василјевна.

* *
*

Чапајевскѳј участковѳј избирателнѳј комиссѳјјаса аслас иѳогјасас лыѳѳис 199 бѳрјысыѳс, кодјас, кыѳи и Анна Василјевна, татѳѳ воѳсны „гѳлѳсужтан право вылѳ Удостоверѳнијѳѳн“, мед асыныс гѳлѳснысѳ сетны сылы, кодѳи сетѳс јарјугыд, гаж, культурнѳј да зајѳтчѳнѳј олѳм.

ЧАСТУШКИ

ВАС. НЕСТЕРОВ

Я сегодня голосую:
Сталин—первый кандидат.
Это он страну родную
Превратил в цветущий сад.
Сталин массы к жизни поднял,
Снами он в любом бою.
Я за Сталина сегодня
Голос сердца отдаю.
Подошла к столице Волга,
Подошла и говорит:
— Скоро ленту голубую
Тихий Дон мне подарит.
Все на гору, все на гору,
Улица широкая.
Повела комбайн по полю
Маша черноокая.
Шла я с милым, шла с пилотом
По крутому берегу.
Полетели самолеты
Из Москвы в Америку.
Милый в армию уходит;
Что я милому спою?
— Береги страну свободы,
Как любовь, как мать свою.

ІГОР' ПОЛК ЯЛЫГ КЫВ

(Отрывокъяс)

Сіѣкѣ панамѣ,
Вокъяс,
Тажѣ сыланкыв
Важса кадъясан,
Владімірсан,
ѣа тажѣ лунъясѣ,
Кнаѣ Ігор'ѣ,
Коді мывкыдсѣ
Пошіс крепостѣн,
Ассыс сѣлѣмсѣ
Лечтіс збојлунѣн,
Ыжыд тыш вылѣ ловсѣ кыпѣдіс
ѣа нуѣдіс ассыс полкъяссѣ,
Повтѣм војтырѣс,
Му вылѣ половецкѣјѣ —
Роч му вѣсна.

Југыд шонді вылѣ
Ігор' вѣѣдліс сек
ѣа азъіс:
Бердѣ шондыс,
Сап сѣд пемыдѣн
Сыс вевтыыс
Ставнас војскаыс.

Ігор' шуіс сек
дружиналы:
„О, вокъясѣ,
дружинаѣ!
Вѣрѣг кі улѣ костѣг сетчѣмыс
Буржык мѣжанлы
Кувны кос вылын.
Вај-жѣ пуксалам,
Вокъясѣ,
Терыб вѣвјас вылѣ
ѣа вај-жѣ вѣѣдлаам
Лѣз дѣн вылѣ.“

Јенлыс індѣдсѣ, шонді
бердлѣмсѣ,
Кнаѣлыс вевѣрсыс ікѣѣ сажѣдіс
Сылѣн колѣмыс,

Кѣѣ мы, вѣдлыны
Ыжыд дѣн јубс.

І шуіс княѣ:
„Сен копѣѣс ме кѣсѣ чегъавны,
Кѣні помасѣ половецкѣј му,
Кѣсѣ тіжанкѣд,
Роч војтыр,
Кѣсѣ кодсѣкѣ, —
Јуны гумовтны
Шломѣн дѣн јуыс,
Лѣбѣ пуктыны
Ассым јурѣс сен“.

* * *

Мѣдіс Ігор'-кнаѣ
Шылыд луд вывті.
Војшѣр пемыдѣн
Сылыс пощалис
Тужсѣ шондыс.
Воыс ымзѣмѣн,
Гымѣн,
Саѣмѣдіс вѣрыс лебачѣс;
Кыптіс ѣверъяслѣн
Опсѣм-шучлалѣм.

Чепѣсјіс дѣв,
Чуксасѣ пу вывсан,
Медса вылісан —
Щѣктѣ кывзыштны
Тѣдтѣм муыслы:
Волгалы ѣа Поморъялы,
ѣа Посуліялы,
ѣа Сурожлы,
ѣа Корсунлы,
ѣа теныд,
Тмутараканса бѣлван.

А половчана
Ветлывтѣм тујясѣн
Паскыд дѣнланѣ
Кѣтѣрѣн мѣдісны;

А телегајас вој шōрын
 ʒуртōмōн горзōны—
 шу—
 Повʒōдōм јусјас!

Ігор' донланō нуōдō војска.
 А лебачјас пу јывсан,
 Кōјинјас кыр увсан
 Шог сылы тунјалōны,
 Варышјас горзōны,
 ʒверјасōс лы вылō корōны;
 Гōрд рōма шцит вылō
 Омлалō руч...

О, менам Роч муōј!
 Бōрын-нин те,
 Нōрысјас сајын!

Војлōн пемыд куʒ
 Југбōрōс кыаыс кутіс.
 Вевтїс му вывсō ру.
 Лантōдчїс колїпкај,
 Чавканлōн горзōмыс кыптїс.
 Рочјас

Паскыда пощїсны
 Шцитјасōн мусō:
 Корсны меџ кнаʒлы слава,
 Аслыныс—чест.

* * *

Пекнїча асылын
 Пеж половчаналыс
 Нырісны војіскасō;
 Ветлісны нōв мозōн,
 Куталїсны нывјасōс,
 А накōд щōщ зарнї
 да бур дона шōвкјас.
 Јепанчајасōн
 да ку паскōмōн
 дона ембурōн—
 Половецкōјōн
 Кутїсны посјыны
 Нурјас да њатјас.
 Дон гōрд знамјас,
 Жежыд зїбјывнас:
 Ломъан гōрд тугја,
 Езыс воропа—
 Повтōм свјатославїчлы!

* * *

Ојбыртōма луд вылин
 Олєглōн
 Повтōм позјмс:
 Лебōма-воџма њлі муō!

Е з вōв сїџма сїџ
 О бїдалы:
 Ез вōв варышлы,
 Ез вōв теныд щōщ,
 Сōд кырныш,
 Половчанїн пеж!

А Гза*-нїн котōртō руд кōјинōн,
 Кончак* туј сылы индō—
 Ыжыд донлан.
 А аскї асывнас
 Воʒыс воʒ
 Віра кыаыс
 Вісталō југдōм;
 да сōд кымбōрјас
 Кыптōны сарїсџан,
 да кōсјōны вевтїыны
 Став нōл шондїсō,**
 А ворсїсны сїџ кымбōрјасас
 Лōз чард бїјас:

Лоны ыжыд гымлы!
 Зерны нōвјасōн
 Ыжыд дон јуған!
 да копјојаслы
 Танї чегласны,
 да саблајаслы танї ныжмыны
 Шлемјасō половецкōјō
 Кајал ју вылын,
 Ыжыд дон бердын.

О, менам Роч муōј!
 Бōрын-нин те,
 Нōрысјас сајын!

* * *

Тōлыс сарїсџан
 Нōвјасōн пōлтō
 Ігор' збој полкјас вылō.
 Муралō муыс,
 Гудырōс јујас,
 Шебралō бус ешкын мусō,
 Песласōны тōв јылын
 Зїбјывпасјас:
 Тајд половчана
 Воџны дон јуған,
 Воџны сарїсџан,

да рочјаслыс полкјасō
 Бостїсны кыщō.
 да пощїсны мусō:

* Гза, Кончак—половецкōј ханјас.

** Нōл шондї — нōходын участвутыс нōл кыаʒ.

Бес піян—
 Горзѡмнас,
 А збој рочјас—
 Гѡрд рѡма шщѣтјасѡн.

* * *

Воѡ асывсаѡ рытѡѡ
 да рытсаѡныс југыдѡѡ
 Лебѡны калѣтѡм ѡѡвјас,
 Сабљајас гымгѡны шломјасѡ,
 Јосталѡм копјојас трачкѡны—
 Зѣк тѡдтѡм ѡны,
 Половецкѡј му шѡрын.

Вѡв кокув сѡд мусѡ
 Лыјасѡн кѡзѡма,
 А вѣрѡн кѣскалѡма:

Петасыс—
 Ыжыд шог Роч мулы.

* * *

Таѡ коѡ мунѣс лун,
 Таѡ коѡ мунѣс мѡд,
 А којмѡд лун шѡрын
 Уѡны знамјас Ігор'лѡн.

Ез тырмы вѣнаыс,
 Сѡѡ вѣрыс вѡчѡмыс;
 Њемповтѡм роч војтыр
 Пір секі помалѣсны:
 Сватјасѡс јукталѣсны,
 Асныс водѣсны
 Роч му вѡсна.

Комѣдѣс Сук Парма

МАШӨ

(вiет)

I. ГАБОВ

Тулыс. Гөрү шондi нумжалiгтыр-
нiн ветлiс јенежтi вылiтi да кѳiс
ассыс зарнi југѳрјассѳ му вылѳ. Сiјѳ
сојiс мулыс лым ешкынсѳ, кодi дыр
пѳдтiс муѳ аслас сѳкылдуннас да
кѳзыдлуннас.

Сесса воалiсны лебачјас. Гажаа
да муздытѳг зѳлзiсны најѳ, аслыныс
позјас вѳчалiгтыр. Нiмкод лоiс i пе-
мѳсјаслы, кодјас кос турун вылыс
воiсны чѳскыд веж турун вылѳ.

Лунвывсаң пѳлтiс небыдiк тѳв.
Мiча веж платѳѳѳн пастасiс мувыв.
Луд вылын сeралiсны зарнi зѳрiзјас.
Вежѳдiсны пујас, садјас вевтѳгыс-
ны зѳрiзјасѳн. Гѳгѳр пакјiс чѳскыд
дук.

Ју нѳрыс вылын нужѳдчѳма сiкт.
Асыв.

—Марја, чеччы, мѳсјасѳс лысты-
ны кад,—Машѳѳс чуксалiс мамыс.

Машѳѳлѳн вогсiсны сiнјасыс. Трач-
кѳдчiс пачын бi, ныргорѳн узiс
батыс. Машѳ чеччiс да петiс кiлчѳ
вылас мыссыны. Шондiлѳн југѳрыс
вартiс сiјѳ сiнјасѳ. Ошiнулын котра-
лiсны курѳгјас да шап петукјас.
Лѳскын гажаа сылiсны пышкајјас.
Мысегiгтыр Машѳ нiмкобасiс ывла-
выв мiчлуннас да пыдѳ лолалiс чѳс-
кыд сынѳѳсѳ.

Лыетысѳм бѳрын Машѳ кольѳдiс
мѳсјасѳс луд вылѳ, а сы бѳрын отса-
сiс мамыслы пачвом дорын.

Луныс вѳлi вѳскресѳнѳа. Сiкт
шојччiс.

Ѳѳдд. Пызан сајын пукалiсны:
Машѳ, сылѳн бат-мамыс, дасквајт
арѳса вок Иваныс да зѳла чојјасыс.

—Талун-нѳ, батѳ, ужавнысѳ огѳ
мунѳј?—сојiгѳн јуалiс Иван.

—Талун праңнiк,—буркнiтiс Ѳлѳк-

сан кыдја наң чегiгтыр.—Шојччам
талун.

Иван нiмкода мiгнiтiс Машѳлы.
Батыскѳд Иван дыр-нiн мыр бертiс
да шојччѳмыд лѳсалѳ.

Ѳѳдд бѳрын Машѳ пѳдруга Анна-
ыскѳд мѳѳѳдчiс кырјѳ.

—Кущѳма-нiн, Машѳ, Васѳыдкѳд
гулајтанныд?—кырјѳ воiгѳн-нiн јуа-
лiс Анна.

—Ѳнi ставыс-на бур,—нумдыш-
тѳмѳн вочавiзiс Машѳ.—А Грiшаыд-
кѳд те?

—Ветлам-на-жѳ,—вочавiзiс Анна.—
Мукѳд дырјi ыждавлас-жѳ-а, медса-
нiн секи, кор код, бытѳѳ ме мыыс-
кѳ мыжа...

—Вот јешщѳ сiјѳ кущѳм... Енлы,
рытнас сiјѳс ме пiналышта таыс.

Кырјылын томјѳз гажѳдчiсны-нiн.
Талјанка ворсѳм улѳ сацкiс-јѳктiс
Педѳр Грiша, а кор азiс Машѳлыс
да Анналыс локтѳмсѳ, јѳктѳмыс дуг-
дiс да мiгнiтiс ежа вылын кујлыс
Степан Васлы. Вас нумдыштiс.

Кор Аннакѳд Машѳ воiс ворсанiнѳ,
сы вылѳ суга виѳдiсны зонјас. Сi-
јѳ мiча чужѳмнас, лѳсыд покодканас
петкѳдлiс налыс вежјассѳ. Машѳ чу-
жѳм вылын ворсѳдчiс алѳј вiр. Нѳш-
та-на сiјѳс мiчмѳдiсны куз кѳсајас
да јенеж рѳма мiча сiнјасыс. Машѳ
вѳлi пасталѳма ас вѳчѳм дѳраыс гѳрд
сера сарапан, жеңыдiк ковта, а кок-
ас ас вѳчѳм сапожкi.

Машѳѳлѳн гѳрдѳдыштлiс чужѳмыс,
кор сылѳн вочаасiсны сiнјасыс Васѳ
сiнјаскѳд.

—Вај-жѳ, нывјас, гозја кѳрѳн вор-
самѳј,—шуiс сѳдiнiк зон.

Анна аслыс пѳв вылѳ бостiс Васѳ-
ѳс, а Машѳ Грiшаѳс. Дыр котралiс-
ны-ворсiсны. Унаыс Машѳѳлѳн да

Васёлён паныдаслісны сінјасыс, кодјас кықкө аслыс ногён мелиа југјалисны.

Тайо кадө ворсысјасыс боқын сулаліс јортыскөд Мітреј купечлөн піыс—Прокө, коді пырөма дона сукно пышкө. Көт вөлі і пастасөма мічаа, но ез вежавны сы вылө нывјас. Сіјө вөлі тушанас куз, векныд пелпомјаса, містөма југјалисны қоланік сөд сінјасыс, а чужөм вылас нуждөчөма гөрбыла куз ныр.

Прокө помала віқөдіс Машө чужөм вылө, сіјө лөсыд морөс вылө.

— Семө, вот ескө есыкөд ветлөдлыны,—шуіс Прокө јортыслы, Машө вылө індіг моз.—Ме важөн-нын сіјөс кыјөда.

— Да, позө ськөд мајбыр ветлыны... Те-өд верман сіјөс мырдыны Степан Васыдлыс. Сіјө гөл, а те озыр.

— Верма, ферт,—ошјысіс Прокө. Сіјө містөм чужөм куза котөртіс нум, сінјасыс лөга віқөдісны Степан Вас вылө.

Пуө гажөдөчөмыс кырјын. Шудтөм олөмыс шөгсө палөдө томјөз. Ылөз-ылөз јургөны нор сыланкывјас стеклө коф молыд ју куза.

Ңедыр кырјын олөм бөрын Машө да Анна, сорнітігтыр, ветлісны сікт помөз, а бөр локтігөн најө паныдасісны Прокөкөд да Семөкөд, кодјас вомјасыс разаліс самбөкур дук. Прокө өвтчіс куз кіјаснас.

— Сувтлөј, роч акаңјас, сувтлөј,—щөктіс дульөм вомнас Прокө.

— Мыла-кө?—щөщ артміс нывјаслөн.

— Мыла? Сізі... Оз алы мыј позө сорнітыштны?

— А мыј-нө міјанкөд сорнітан?—шуіс Машө.—Вістав інө.

Прокө аслыс самөн віқөдіс Машө вылө да мігајтіс. Мыјкө көсјіс шуны да, тыдалө, полыштіс.

— Машө, вот мыј... М-ме рафејта тенө, сотчө сөлдөмөј, весіг оз узсы.

Нывјас вак-вакөн серөктісны да пышјісны на діныс. Көсјіс-жө ескө Прокө најөс кутны, но крукасіс да тілсмуні мүө.

— Сулавлы, ме вылө услан-на, зев-тај ескө шапітчан-да,—шуіс Прокө да бусеурја коф чеччіс муыс.

Анна да Машө регыд паныдасісны мусукјасныскөф.

— Лок мекөд ветлыштам, Гріш,—шуіс Машө.

Бөрвылын мунісны Анна да Васө, кодјас пөрабн-пөрабн мыјыс-кө јона сералісны.

Ңедыр мунөм бөрын Грішалыс Машө јуаліс:

— Кушөма-нын ветланныд Анна-ыдкөд?

— Бура-на.

— А сіјө-тај шуө, мыј те-пө ыждалан сы вылын, вылө-пө пукыштан. Мыла-нө?

— Колөкө і кор-сурө долө, но ме ачым ог төд, мыла сісчө вөчсө. Код јурнад-өд быдторјыс долө.

— Оз ков.

— Мыјыс-нө сісчө најө сералөны?—шуіс Гріша, кор кыліс бөрвысјасыс серөктөм.

„Ферт бара сералөны Мітреј Прокөс“,—думаятіс Машө.

Регыд најө вежсісны да өтіјас мунісны өтілаө, а мөдјас—мөдлаө.

Сікт унмовсіс. Ез-нын кыв кырјылын гор. Јујасыс да тыјасыс кајіс вөсныдік ру. Кок улын ңеуна кажітчіс лысва. Јенежыс дон.

Жытнік бердса жеңыдік скамја вылө пуксісны Васө да Машө, медым мелі кывјасөн өта-мөдлы палөдны шөгјас, а аскі петны уж вылө.

Васёлөн міча чужөм вылас өзјаліс алөј вір. Шапка көзыр улын тыдалісны мічаа чіткыласөм јурсіјас. Сіјө міча сінјас вылө мелиа віқөдісны том нывлөн сінјасыс.

— Васө, Мітреј Прокөлы менам кажітчысөма, ме вөсна сіјө кувны пондөма,—сералөмөн шуіс Машө.—Міјанөс талуң сіјө сувтөдліс-нын.

— Төда. Анна вісталіс-нын. Сіјөс гашкө і сералінныд-да?

— Да. А рафејтан сіјөс?

— Ха-ха! Мыла-нө тајөс шуан? Сіјө урөд дінө матыстчынысө зывөк, көт ескө і озыр-да. Меным оз ков озыр. Те і ем менсым шөгөс палөдысыс, Васук, те кынзі ңекод оз ков, оз.

— Акаң менам,—долыда долалігтыр шуіс Васө, нөшта-на топыда шымыртіс вына кіјаснас. Машөс.

Жужыд морёсы том нывлөн тоपालис Васё паскыд морёс бердө да вочаасисны налөн вомјасыс.

2

Страдна. Женеж шёрын мичаа мигайтчис јул төлысса жар шонди. Ворсөдчис доналөм сынөд му вылын. Золаник ју векналис да лапкалис. Сиктын быд килчө бөсө пөдлалөма. Ошиңас југјалисны шонди улын. Корсурө кывлывлас понјаслөн увтөбм да петукјаслөн горзөм. Вадорын ворсисны челафјас.

Сикт шёрын сулалис нөл вежөса ыжыд керка, кодлөн гөгөрыс вөли уна ыжыд өшиң.

Зирја өшиң дорын семја јуис шај. Пукалисны: Митреј, сълөн гөтыр—Марпа, Прокө да сълөн чој—Үна.

Вежөс, көни јуисны шај, вөли гажа. Жож југјалис мича краскаөн. Пөлөсын сулалис вичөн мавтөм шкап. Стенын өшалисны өбразјас.

Кызөм Митреј ыжыд шыөн ырсикс шај да кадыс-кадө вичөдлис пи вылас, коди вөли талун мыкө аслыс сама.

Прокөдөн лој дум гөтрасны, но некыз оз лыт јуавны бат-маммыс. Сижө тулыс і гөжөмбыд вөтлысис Олөксан Марја бөрсө, но нинөм ез артмы да мөвпыштис гөтрасны. Воғө сөсса сижө ез-нин вермы терпитны да талун јуалис:

— Батө? Ме гөтрасны көсја,—шуис Прокө да гөрдөдис пелјас јылөзыс.

— Но вот!? Миса-жө талун те аслыд сама.

— Мыкө-ј гөтрасөм усе дум вылө?—серөктис Марпа.

— Ме сајын абу,—шуис бат.

— А кодөс?—јуалө мам.

Прокө ез зик пыр вочавиз. Вичөдлис Үна вылө да нумдыштөмөн шуис:

— Олөксан Марјабс.

— Олөксан Марјабс? — шензис Марпа, выја чунсө нулгтыр.— Јөј-мин али мы? Мыј козин-нө сылыс вајан? Мыј?

— Сөмын сижөс, а сөсса некодөс,—јурсө копыртөмөн шуис Прокө.— Мед абу-кө нинөм.

— Сыыс озыржык-өд сурас-на-жө,—шмасис бат.

— Сы кынзи некодөс!—чеччигтыр шуис Прокө да петис ывлаб.

— Аслас вөла,—шуис Митреј.— Но менам колө ветлыны виз вылө ышкысјас динө.

— Ог төд, мыј лоас ськөд вөчны,—шуис Марпа.

Митреј ветлис медалөм ышкысјас динө, а мыјөн шонди кутис увтасмыны, бөр воис гортө.

— Но кужөма-нин сени ужалөны?—Митрејлыс јуалис гөтырыс.

— дыша вөрөны, чөртјас, нужмасөны. Лунтырөн куртөмабө сөмын сизим пина зорөд. Но турун і мича, вежыд петө.

— А мыј-нө дурењыскөд вөчны!—јуалис Марпа.

— Ме ог төд. Мыј-нө ськөд вөчан? Мед вајас.

— Мед-кө мед. Вот козингыс кыз-а? Налөн унатө сетныс абу; уждысөны да кыс-нин сетны.

— Аскөдныс сорөйтлам.

— А кор-нө гөтрасан,—јуалис Марпа пилыс, коди пырис на динө.

— Көт аски.

— Талун серөда. Вөскресеннабө багыдкөд ветлам Олөксан өрдө, најө кыз-а кутасны сорөйтны.

Шонди леччис. Воалисны страдујтысјас да сикт регыд унмовсис сөкыд унмөн.

3

Ипјалана шонди пөжис ышкысјасөс. Төв инмытөм виз вылын сещөм лөн, мыј јурси оз вөрғыштылы. Машө туша куза визувтис пөс. Сижө кадыс-кадө чышкис доналөм чужөм вывөсыс пөссө. Шонди воғын јара козлалис Машөлөн косаыс, пелка ворсис сижөн, но косаыс өтчыд ез мун буржыка: ставыс вущ да мыр.

— А, морө, виз!—шыасис Иван, коди ышкис мамөкөд орчөн.—Сөмын і зөщкө косаыд. Коркө бара волан өи молыд виз вылас? Ак, ескө Митреј купеч визјас вылын ышкыны!

Машөлөн серамыс петис Иван вылө, сөсса турунөн чышкис косасө да, сижөс мыччигтыр, шуис:

— На, лечтав.

Иван бөгтис сылыс косасө да кутис лечтанөн толскыны коса дор куза.

— Пила лоома, а абу коса,—шуис Иван коса дор выло виждитыр.— Уф, жарыс! Оні ескө, Марја, гож сајын шај жуны і лбсалө.

— Он-тај куж,—серөктис Машө, но пыр-жө лантис да муө виждөмөн шуис:

— да, мијанлы медлок вијас вылас лоө ужавны, а мукөдјас, кодјас озырөе, медбур вијас вылын гулајтөны.

Машө бостис Иван ордыс косасө да бара пондис кокасны.

Чоја-вока бөрын ышкісны Өлкөсан да Өда. Уна ног зүгөмаөс Өлкөсанлөн јурөјасыс. Чурвијис пелькы-дик тош. Сіјө ышкө ас вөчөм дөраыс жежыд дөрөма да гача...

— Абу-на пажун кад, Өда?— јуалис Өлкөсан.— Менам-тај кынөм рекмис-нын-а.

— Кор пажнајтан, секи і кад.

— Но, инө лөсөд сојансө. Челаф, пажнајтөј!

Пуксалисны шома јөв тујис дорө да кутисны сојны. Иван мистөма виждис кыдја һаң вылө. „Тилскы пемыдыс пемыдө кыдја һаң да шома јөв вылө“,—мөвпалис сіјө. Иванлыс һаң вылө мистөма виждөмсө, тыдалө, аззис багыс да шуис:

— Со, піб, кушөм һаң вылын лоө мыркны, костө бертны. І мамыккөд важөн унжык кадсө овлім ташөм һаң вылын.

— Тајө ескө,—шуис Өда,—сојанна да вот ташөмыс регыд бырө, кач вылө лејас-а. Војоса һаңтө он-нын јона сој. Сесса ог төд-нын Мітреј купечыд һаңтө војосалас оз, уна-нын loi-да?

— А морыс төдө,—шуис Өлкөсан,—коді сетө. Ставыс јен, кодлөн голаыс паскыд... Бост те Мітреј купечөс, сөмын зірја өшін дорын шај јүб, а став буржык вијсө да мусө арыштө. Началствокөд һувсө, кызі кан. Оз өбдөйтчыны і сылөн сватјасыс, сылөн матысајасыс. А те кістан-кістан пөстө, а век һинөм абу, дон із вылө ва кістөм код. Коркө бара лоө оз буржык оломыс?

— Гашкө і јен сетас,—шуис Өда,—һинөм он төд.

— Том војтырлы-жө буді, а тед

да мем ог төд-нын. Сің-нын, тыдалө, лоө кувны.

Кыв шутөг паһасисны чоја-вока, кодјас вылө лубујтчөмөн виждис мам. Өда ез-на вөв арлыда, но сөкыд уж да пыр төждысөм пөрыөтисны сіјөс кадтөг, коркөја вөвлөм ми́ча чужөм вылын ез-нын ворсөдчы вір. Кызі і Өлкөсан, төдчымөн гөрбылтчис му да виј вөчигөн. Вот тајө сөкыдтор-јассө серпасалөмөн жал пырыс сіјө виждис челаф вылө, кодјасөс чужтис быдтис, војјас ез узы, а со өні пукалисны сы возын јонөс, кодјас чужөм вылын ворсөдчис том алөј вір, кодјаслы, кызі і сылы, сешөм-жө сөкыд, і код төдас, кушөм олоьм виччысө һајөс!

— Аски,—торкіс чөвлунсө Өлкөсан,—куртны лоө, а аскомыс вөскресенна. Сек кежө куртан огд-нын вөчөј. Тани дыр-на-жө лоас кокасһытө.

Өлкөсан медвоз чеччис вуш јылыс да жежыд гачнас вентікис ышкыны.

4

Суббөтаө куртысајлөн уж торкіс: рытыввывсаң виччыстөг кыпөдчис кымөр да көтөдис пызјысөмөз космөм турунсө. Јар зерөн тувјассис му бердө турун.

Еща куртан-нын колі Өлкөсанлөн, кор кутис кіссыны зер.

Но турун көтасөмыс јөзыс ез јона шогсыны, гожөмбыд ез-на прамөја зерлы-да һаң вөлі косманвыјын-нын. Быдөһлы лоис сөлөм вылас лөсыд, мыј налөн дона виччысанторјыс, быдымыс һаһыс мысөс шоныд зерөн, војө сөвмыны бостис сојантор.

Вөскресенна. Весіг кымөр-чир ез вөв јенежын. Гөрд чужөмбана шонді зөргис му вылө. Пөлтыштис төв. Зерөн мысөм ежа һөшта-на петкөдчис вежөн.

— Бум-м-м, бум-м-м!—кылис вичкогаң звөһитөм. Вичкө лүзгисны јөз.

Машөдөн пелка ідралөм керка пышкөс кажитчис кыпыдөн. Зөланік кујим өшінөд мавтөм жождө усисны шонділөн јүгөрјасыс. Пөтөлөкын ворсис шонді көч. Өлкөсан кујлис лабічын. Өда өшін дорын кыис көсасө.

— А талун ывлаыс ми́ча,—шуис Өда.—Талун куртан луи.

— Гашкō талун,—шыасіс Ӧлѡксан,—челадсѡ ыстыны лѡѡ куртандѡ помавны-да. Зермас-кѡ, ыкѡѡ сѡдасас туруныс, даѡ сеѡѡм вѡѡыѡ куран улад оз шедлы. Сѡѡ-нѡ дыр-ѡ курт-ыштасны!

— Мед ветласны. Сѡѡ-на турун. Куѡѡм вѡла-мѡскатѡ-ѡѡ ковмас мыѡѡн-кѡ верѡны. Асѡа-таѡ, буракѡ, сывсеіс. Чуксавны колѡ челадсѡ да ѡѡѡдаѡт-ны.

Ӧѡѡѡ бѡрын Марѡа да Иван мунісны куртан помавны. Ӧлѡксан да Ӧѡа водісны шоѡччыны.

— Талун-нѡ, Ӧлѡксан, му вылад ѡаѡтѡ вѡѡѡѡлыны он каѡлы?

— Коркѡ ескѡ колѡ каѡлыны-да. Рытланыс-кѡ талун ог каѡлы.

Ӧѡа ѡѡбырасѡ-нын вѡлі, кор код-жаскѡ кокѡас улын кутісны зуртны посвоѡ пѡвѡас.

— Кодѡас бара локтѡны?—шуіс Ӧѡа ѡѡѡсѡѡр лабічыс чечѡѡм мыѡтѡ.

Ӧѡѡс зуркмуні. Ӧѡѡсѡѡ пырісны Мітреѡ да Марѡа; наѡѡ кыв шутѡѡѡ ѡурѡітісны ѡбраз вылѡ.

— Чѡлѡм!—шуіс Мітреѡ.

— Шоѡчѡѡѡ, шоѡчѡѡѡ,—шуіс Ӧѡа.

— Пуксѡѡ!

— Егѡ-на ескѡ муѡѡѡ ѡні-да,—шуіс Марѡа да пуксіс лабічѡ.—Міча-жѡ ѡенлѡн повѡѡѡа пуксіс. ѡаѡлы зер-ыштіс бара.

— да,—шыасіс Ӧлѡксан,—бур лѡі повѡѡѡа пуктысны, оз ѡона сѡдас турун.

— Кѡнѡс-нѡ тіѡан челадныѡ?—ѡу-ліс Марѡа.

— Талун наѡѡс,—вѡчавізіс Ӧѡа,—куртан помавны вѡрув сортѡ ыстѡм. Тѡрыт-таѡ талаліс зерыѡ. Еѡа куртан ескѡ і ем. Талун грек і куртныс ескѡ, но, зермас-кѡ, ѡстаткі туруныѡ сѡдасас, оз сурлы.

— ѡерт, сіѡ,— буркнѡітіс Мітреѡ; кінас сыналіс ассыс паскыѡ сѡѡ тош-сѡ.

Бура дыр ѡекод ез шыас. Марѡа медвоѡ чѡвсѡ торкіс:

— Мі ескѡ, Ӧѡа, ыѡыѡ тор ѡуав-ны воім, мыѡкѡ сѡвмас-кѡ.

— Мыѡ-нын-нѡ?—чуѡміскоѡ Ӧѡа. Вѡ-ѡѡліс мужік вылѡ.

— Мі корасны локтѡм, Марѡатѡ Прокуш саѡѡ.

— Корасны?—чуѡміс Ӧѡа.—Прокѡ саѡѡ? Тешітчанныѡ-кѡ-а?

— да,—суѡсіс Мітреѡ.—Абу теш, а збыл.

— Вот ѡѡѡѡ!—шуіс Ӧлѡксан.—Мі-ѡан Марѡаыс-ѡѡ озырѡык-на-жѡ сурѡ тіѡанлы.

— Мыѡ шуавныѡ шуѡѡ,— шѡктіс Марѡа.—Міѡан дуреныѡ-таѡ пѡгіѡѡ кутіс воштыны. Мед-пѡ гѡл-кѡ.

Чѡв. Ӧтіѡас вѡччысісны вѡчавіѡѡм, а мѡѡѡас мѡвпалісны, мыѡ вѡчны.

— Ӧні-ѡѡ страѡна,—шуіс Ӧѡа,—а абу сваѡѡаасан кад.

— Ог тѡѡ бара,—шуіс Ӧлѡксан.—Лоас мѡвпыштлыны да вѡлістѡ.

— Страѡна пондаыѡ ескѡ пѡѡас сваѡѡѡѡѡ вѡчныѡ, сѡтанныѡ-кѡ ныв-нытѡ,—шуіс Марѡа.

— Кыс-нѡ пѡѡас,—шуіс Ӧѡа,—кор міѡан ѡаѡ ыі нѡѡѡм абу. Сваѡѡѡѡѡ ѡаѡтѡгыѡ он вѡч. Асныѡ тѡѡанныѡ: тіѡанлыс ын ѡаѡтѡ воѡѡсалѡма. А прамѡѡѡ кѡѡін оз ло, абусѡ он сѡт.

— Сваѡѡѡа вылад ѡаѡтѡ вермаѡ-на бара воѡѡсавны,—шуіс Марѡа.—ѡаѡыѡ воас да секі небѡс воѡѡѡѡѡ мыѡта-ныѡ, а кѡѡінтѡ-ѡѡ мыѡ колѡ корам, а мыѡ оз ков огѡ.

— Ӧні нѡѡѡм вѡчны оз пѡѡ,—шуіс Ӧлѡксан.—ѡаѡ ідралѡм бѡрын-жѡ сѡтам-кѡ сѡтам-а.

— Таѡѡ ѡаѡ воѡѡѡѡѡ ті енѡ лыѡѡѡѡѡ...—шуіс Мітреѡ.—Сѡѡѡ колѡма да пѡѡѡ-нын вунѡѡѡны... Сѡмын кывтѡ сѡтѡѡ-а.

— Пѡѡѡ і сіѡі...— шуіс Марѡа.—Сѡѡѡ ѡаѡтѡ огѡ-нын корѡѡ. Сѡѡѡ ѡаѡыѡ понда мі олам-на.

— Таѡѡ ескѡ зев бур,—шуіс Ӧлѡксан,—но ѡні огѡѡ.

— Огѡ ѡні, огѡ,—ѡрѡдіс Ӧѡа.—Марѡаыс сѡ ѡні абу-ні. Мѡвпыштлам да арнас гашкѡ сѡтам.

— Но мед-но тіѡан ногѡн,—шуіс Мітреѡ.—Мунам-жѡ, луба, гортѡ,—шуіс сѡѡѡ гѡтырыслы.

— Мунам.

Корасысѡас чеччісны да мунісны ѡѡѡслаѡ.

— Сѡѡ-кѡ арнас?—ѡуаліс Марѡа.

— да-да,—вѡчавізіс Ӧѡа.

Корасысѡас мунісны.

— Сѡтны абу-нѡ Марѡасѡ?—ѡуаліс Ӧлѡксанлыс Ӧѡа Мітреѡ гѡѡѡа мунѡм бѡрын.

— Ме ог тѳд, мыј лоас вѳчны. Сетнытѳ ескѳ і лѳсыд мїжанлы шунытѳ, но-ѳд Марјаид-на кызі кутас мунны. Сїјѳс, ме чајта, бурѳн он-на сет Прокѳ саяд, кѳт і озыр сїјѳ.

Жал і сетныс том нывтѳ сїјѳ эвер саяд.

— Жалнад жал. Марја сертыд Прокѳыд нїнѳм оз сулав, озырлунсѳкѳ сылыс он лыѳѳы, но сетан-кѳ ескѳн, бур лоас. Жѳнїк озыр. А наң возѳстѳ кызі кутан мынтыны? Ѳд мыј волас наңыд, пѳштї жынсѳ лоас сетны, а мыј кутан сојны? Сетан да гашкѳ наң возѳссыс мынам.

— да, возѳстѳ сѳкыд лоас мынтыны. Лоас, тыдалѳ, сетны, но код саяѳ-кѳ-ѳд лоас-жѳ сетны! Мед ѳнї гортын ужыштас, а наң ідралѳм бѳрын сетам-дај. Прокѳ саяд сетам да отсыштны гашкѳ кутасны і быдѳн.

— Марја, буракѳ, Степан Васкѳд ветлѳ?

— Мед лѳсыда ветлас, но Васлѳн-ѳд стын керјыс вѳсны-на-жѳ, кызі і мїжан, да сы саяѳ сетѳм оз ло, кор озыр жѳнїк коралѳ.

— Сетам-кѳ і сетам, но ѳнї мед Марјаис та јылыс нїнѳм-на-жѳ ез тѳд. Сїјѳ зыңгыны кутас...

— Но, шаң сесса та јылыс. Арѳз-ыс ылын, кувны верман-на. Со луншѳбырыс нїн сор, а мї век болгам. Наңѳс вїѳѳдлыны лѳѳ кајлыны,— шуїс Ѳлѳксан да лѳѳѳѳчїс му вылѳ кајны.

5

Важ моз мунїс олѳм. Важ моз Машѳ ветлїс Васкѳд. Уна рытјас да војјас најѳ коллїсны ѳтлаын, уна мелї кывјас кїссїсны ѳта-мѳдлы. Најѳ ез тѳдны, мыј Машѳѳс коравны-нїн волїсны да сылѳн бат-мамыс пѳштї-нїн кѳсјысїсны сїјѳс сетны озыр жѳнїк саяѳ. Но најѳ тѳдїсны сїјѳс, мыј таво Васѳлы салдатѳ мунан кад, і гашкѳ налы ковмас јансѳѳчыны.

Терпїттѳма нѳжјѳ мунїс Прокѳлѳн кадыс. Вежонјас кажїтчїсны тѳлыс-јасѳн. Сїјѳ вїччысїс ар—гѳтраѳм кад. Сїјѳ вѳтлысїс Машѳ бѳрса, унаыс сорнїтлїс сыкѳд, но Машѳ ас тујыс ез кеж. Сылы ез ков озыр жѳнїк, ез ков нѳл вежѳса керка, ез ков барындѳ моз олѳм, а колїс муса зон.

Прокѳ лѳгалїс Васѳ вылѳ, но сѳлѳм-ыс радлїс, мыј Степан Васлы таво салдатѳ мунан кад, і оз ло сїјї, мыј тащѳм зумыд течаса Васѳѳс сетчѳ оз нуны. Прокѳ мынас сыыс, і лѳсыд-жык лоас Машѳѳс бостны гѳтыр вылѳ, кѳт і тѳдїс, мыј нывлѳн бат-мам ыштїсны сы вылѳ да кѳсјысїсны-нїн нылѳс сетны. Сїјѳ тѳдїс, мыј Васѳ оз вермы кутны Машѳѳс, бат-мам-кѳ сетѳ, но век-жѳ-нїн ез вѳв лѳсыд.

Шондї ыстїс му вылѳ рытѳс.

Ежва вылын пукалїсны Степан Вас да Грїша, кодјас костын мунїс сорнї.

— Теныд-ѳд мыј овнытѳ, Грїш,— шуїс Васѳ, кодї кујлїс кымынѳн да нещкїс ѳтка турувјас.

— Мыјла? Мыјла теныд локжык?

— Мыјла? Ѳты-кѳ, щук нуасны салдатѳ, а мѳд-кѳ...—татчѳ Васѳ сувтїс, но вїѳѳдлїс јорт вылѳ да нуѳдїс возѳ:—Пола сыыс, мыј Мїтреј Прокѳыс сујѳѳ.

— А теныд-нѳ вермас мырдѳныны сещѳм урѳдыс да сещѳм нылѳс?

— Абу сы саяын. Јуаласны-мѳј ѳнї теныд да нывлыг? Сїзнад-тѳ, ѳерт, оз вермы, но-ѳд сетасны мырдѳн. А меѳса-нїн секи, кор ачыд абу. Сещѳм, Грїш, олѳмыс... Кодкѳ саяѳ окота кѳт абу, быт мунны нывлы; бат-мамлѳн кыв—закон.

Грїша ез шыас. Сїјѳ шемѳса вїѳѳдїс муѳ да гудјїс чуңјаснас сїјѳс. Жал вѳлї сылы Васѳс, кодѳс, тѳѳѳмыс, нуасны салдатѳ да, код тѳдас сесса, аззылас оз коркѳ дона јортсѳ. Ѳд кызі сыкѳд овлїсны. Жалпырыс вїѳѳдлїс јортыс вылѳ да шуїс:

—да! Олѳмыд сещѳм. Оландырыс озырјаслы, а мїжанлы долыдлуныд оз лолы. Век мыјыскѳ вїччыс. Но сы понда ен-на шогсы. Оз-жѳ-ѳд сы саяѳ сетны. Машѳтѳ бурѳн он-на бост.

— Сетасны-дај бост,—пыѳѳ лѳлыштїс Васѳ.

— Нїнѳм он тѳд. Вермас лоны ѳтыс і мѳдыс, но ѳнї ен-на шогсы.— Грїшѳ пукїс, вїѳѳдлїс туј куза мунысјас вылѳ да нумдыштѳмѳн јуалїс:— А мыјла он гѳтраѳ?

Васѳ серѳктїс.

— Гётрасны-нõ кыс! Колõкõ гор-
тад он волы. Вошõ нылыс.

— Но ен-на мун, да колõкõ оз і
бостны. Лок ветлам душõ јõзланыс.

Јортјас чеччисны да мунисны том-
јõзлаң.

— Мыј шум-нõ кылõ?—шуис Машõ,
кор сїјõ сорõн-нїн петїс вõлõстõ Ан-
накõд да кылісны сїкт шõрлаңыс ыз-
гõм.

Најõ õдјõ мунисны шумлаң.

Сїкт шõрын кышõн нокїсны јõз-
јас, кодјас вїзõдїсны кык враг косты
вен. õтїјас думнаныс отсалїсны
õтылы, мõдјас мõдлы. Вомјаснысõ
паскõдõмõн вїзõдїсны челафјас, код-
јас пыр кõсїсны лоны јõзсаң возвы-
лынжык.

— Ен вај, ен,—кыліс гõлõс Васõ-
лõн, код вылõ зыртчїс кодõм Про-
кõ.—Вїсталõны тед бурõн!

— Полан, он лыгт кутчысны,—
кїјаснас шенасїс Прокõ, вїзõдлїс
муртса воõм Машõ вылõ.

— Вај вїстав, мыј тед колõ?

— Тенад долыд меным колõ,—шу-
їс Васõлы Прокõ, кїас сылõн југнї-
тїс зõланїк пурт.

Код сурõ акнїтїсны, но тајõ-жõ
кадõ венчысјас костõ пырїс Грїшõ,
кодї вõлї дас јортлы отсавны, да
торкїс Прокõс Васõлы сущкыны.

— Кеж!—горõдїс Прокõ.—А то!..

— Суј пурттõ!—торкїс сїјõс Грї-
шõ.—Бурыд-кõ колõ, суј!

Грїшõ кежїс, кор Прокõ сујїс
пуртсõ. Но Прокõ ез лаңт, кõсїс
петкõдлыны вынсõ. Мїстõм кывјасõн
вїдчїгтыр мыччалїс кулаксõ Васõлы,
кодї олїс чõв.

Прокõ друг шампурїтчїс куз кїас-
нас Васõ морõсõ. Васõ ез-жõ уз.
Пансїс вермасõм. Васõлõн пузїс вї-
рыс, возõ ез-нїн вермы кутчысны
да вына сојјаснас мыјвынсыс тїпкїс
Прокõс муõ.

— Вот тед,—тїралõм гõлõсõн шу-
їс Васõ, кор ласкїс врагõс.

Прокõ чеччїс, звїрскõпõн кыскїс
пуртсõ да зырõдїс Васлаң, но сїјõ
пелка кежїс бокõ, зев õдјõн кутїс
пурта кїсõ, песовтїс сїјõс. Пурт угї.
Зверлõн кодõс вõлыны сїңјасыс Про-
кõлõн, но нїнõм ез кол вõчны, кыз
весагны татыс.

Серамõн да скõрмõдана кывјасõн
коллõдїсны Прокõс најõ, кодјас су-
лалїсны Васõ дор.

— Коңõрлы бõжсõ сујõмõн лої
пышјыны!—горõдїс õтї õетїнка, код
бõрға унаõн серõктїсны.

Машõ лычыда лолыштїс, кор Про-
кõ мунис Васõ дїныс. Сõлõм вылас
лої лõсыд, мыј Васõ кокныда-на ве-
нїс ташõм куз кокјаса да кїјаса че-
ранõс.

— Бара-на, Васук, текõд лõб гу-
лајтны,—тешїтчїс Машõ, кор õтла-
асїс ськõд,—Прокõтõ вõтлїн-да. Ен-
кõ вермы, ськõд лої мунны.

Машõ чõскыда серõктїс.

— Рөгыд тед лоас Прокõдыд, око-
та-кõ ськõд ветлыны... Нуасны менõ
салдатõ.

Машõ лої шемõс, но рөгыд шуїс

— Мыјла-нõ шуан: „тед лоас*?\"
Ен дојд сõлõмõс. Сїнмõј мед оз аз-
зы сїјõс. Сїрасїс ідолыд.

— Кõсїс ескõ Прокõ повзõдны,
но ез удајтчы.

— Вїччыс сыс, Васõ.

— Нїнõм, ен пов. Ме справїтча-на
ськõд. Мед волас мõдыс, кызї талун,
гõрбыс-кõ лудõ.

Кыкнаныс серõктїсны. Машõ лу-
бујтчõ Васõн. Сїјõ ез і мõвпыштлы,
мыј ташõм јорткõд оз сур коллыв-
ны нем.

1914-õд вога ар. Лунјас жеңдам-
мїсны. Шондї ез-нїн вõв јул тõлыс-
са код жар. Бвлавыв војмїс. Луд
вылын ез-нїн гонјавны зарїї зорїзјас.
Пујас пõрччїсны ассыныс вїжов
платфõнысõ. Частõжык кїсгїс зер.

Колїс кад, кор томјõзõс бостїсны
салдатõ, кытчõ мунысјас пїõ ве-
калїс Степан Вас.

— Но, Машõ,—шуїс Вас, кор најõ
коллалїсны медбõрја вој,—торјалам
сесса. Вїт во ветлыны, колõкõ-ї
дыржык, а гашкõ і...—сїјõ лаңтїс,
вїзõдлїс сїнвадн тырõм Машõ сїңјас
вылõ. Сїјõ нõшта-на топыда топõдїс
сїјõс ас бердас да кõсїс возõ шуны,
но азõмõн, мыј Машõлы сїз-нїн сõ-
кыд, возõ ез-нїн мõд шуны страш-
нõј кывјассõ.

Машõ бура дыр ез шыас. Сїјõ удї-
тїс-нїн серпасавны, кызї кутас ов-
ны õтнасõн...

— А ме-нõ кызí,—ышловзís Машõ.

— Сiз-нын лоi-da.

— Сесса-нõ азгыслам огõ-нын?

— Азгыслам. Ен жона шогсы, сiждõ оз отсав. Пiсмõтõ мõдõдлыв-жõ,—тази тõкõдiс Машõõс Васõ, но кор дум вылас усiс Прокõ, аслыс сõкыд-жык лоi. Нeдыр чõв олõм бõрын сõдтiс:—Ме саын оз ло, Машõ, лов-жа-кõ кола.

— А ме саын-õмõдõ лоõ? Мем он i веритчы?

— Абу те саын, i веритча теd, но меd ескõ оз крукыштны тенõ. Аззан, мыд вõчõ Мiтрeд Прокõмд?

— Оз, оз-жõ-õд сы саждõ сетны, абу сещõмõс. Он менõ богт!

— Но вiччыс, крепитчы.

Шондi мыччыгiс вõр пуяс iвти да вiздõдлiс сiкт вылõ.

Асывсаñ шондi занавесасгiс оржавлытõм кос кымõрõн. Корсурõ кыпõдчывлiс тõвныр, аслас туд вылыс кыпõдас буссõ да пырновтас гартас сiждõ.

Сiкт мõдõдõ салдатõ богтõмжасõс царлы „вернõд“ служба да смерт вылõ.

Сiкт шõрын, кõни сулалiсны жõ тыра телегаа вõвжас, коджасõс телегаалiсны, меdым колмыны салдатõ муныгжасõс, лaпкыдiк тушаа, õшõдчõм рушкау урадник сорнитiс:

— Тiжан пiжанжасыд,—шуiс сiждõ салдатõ муныгжас бат-мамжаслы, коджас медбõржа минутжас пукалõны асланыс пiжанжасыс дiнас,—мунõны православнõдõ отечествоõс доржыны, мунõны цар батушколы служитны. Найдõ мунõны православнõдõ вера доржыны.

Жõзыс чõв кывзiсны, мыкõ мукõдыс вашкõдiсны мõда-мõдыслы.

Урадник бергõдчiс да сiктса старшина отсõгõн вõв вылõ сõлõм бõрын гордiс:— Нiндõм сесса сулавны, вõрõдiчõдõ!—Сiждõ вачкiс вõдыслы да мõдõдчiс сувтны медбõржа вõла бõр-вылõ.

Вõрзiсны. Кутiсны кывны пу чõрса телегажаслõн зуртõм шыжас.

Бõрдiгтыр коллалiс асгыс быдтас пiсõ мам. Кызí-нõ он бõрд: õд сiждõ чужтiс, старajtиc, быдтiс сõлõмгыс аслас отсõгõ вылõ, а друг богтiсны да салдатõ!

Õти телега вылын пукалiс Васõ, кодõс медбõрõз коллалiсны Машõ, Грiша да Анна. Васõ пукалiс вõвлан мышкõн да вiздõдiс ылыстчан ас чужан сiкт вылõ. Чужõмыс вõлi быгыд, гажтõма зiрдалiсны сiнжасыс. Сы бердын журсõ õшõдõмõн пукалiс Машõ.

— Но,—шыасiс Грiшõ пõштi бõрдан „гõлõсõн,—прõщаж, Васõ! Лõ зонвiзаõн, ен кол Машõтõ. Прõщаж,—сõкыда шуiс бõржа кывжассõ, топыда кутлiс донa жортсõ да чеччыштiс телега вылыс. Грiшõ бõрса Васõкõд прõщажчõм бõрын леччiс i Анна.

Медбõрõз Васõ дiнын пукалiс Машõ. Сiждõ некыз ez вермы торждõчны сы дiныс, ez вõв окота сыыс колччыны. Медбõржа минутжас сiждõ вiздõдiс сiнваõн ождõм сiнжаснас олõмын меdса донаторжыс вылõ, но сõлõмыс ez бурмы, кõт жещõд дыр пукалiс.

— I менам кад, Васõ,—чеччiгтыр шуiс Машõ да бõрдчiс, сы вылõ вiздõдтõг, мыд на дiнын-жõ пукалiс Васõлõн вок—жамшцiк, кодi налаñ ez лыстлы бергõдчывны, а кор кылiс Машõлыс бõрдчõм шысõ, чеччiс телега вылыс да мунiс на дiныс.

Машõ бõрса мунiс Васõ да пуктiс сõкыд кiжассõ ныв пельпомжас вылõ.

— Прõщаж,—шуiс Васõ, сiнжасыс былскõдбтiсны жугыд сiнва молжас да турiсны быгалõм чужõм кузаыс.—Бура ов, ен шогсы, Машук! Ен-жõ зiкõз вунõд, кытчõз ог кув. Азгысам, вiччыс, донaдõ! Прõщажатлы,—став тушанас тiралiс Васõ. Медбõржаыс ас бердас топõдiс мiча нылõс да топыда окыштiс.

Кõсжiс-на шуны уна кыв Машõ, но нiндõм-нын ez артмы сыркжалõмла. Сõмын телегаыс леччiгõн артмiс „прõщаж“ кыв. Мыд керiс сõлõмыс сылõн!? Кывжасõн верман-õ вiставны сiждõс?

Маша лолышттõг вiздõдiс нõждõник ылыстчыс телега вылõ, код вылын шапканас шенасiс Васõ. Со, кызí вõр саждõ бердiс жугыд шондi, бердi Машõ сiнвозыс Васõ.

— Вас-ук!—вомгорулас шуiс Машõ да сыркмуни муõ.

Нѡжѡн да гажтѡма кысѡсны Машѡ бѡлѡн лунјасыс. Ужалігѡн Машѡ ез-нын сѡлѡмгыс вѡччыс томјѡзлы дѡна рытѡс, сїѡ ез-нын наѡѡтчы, мыј су-рас Васѡкѡд сорнїтны, сїѡ мелї кыв-јасѡн палѡдны шог. Медым ѡланїка кѡт палѡдыштны шог, Машѡ уна рыт кольїс Анна пѡдругаыс дїнын.

Машѡс шенѡдїс сїѡ, мыј ѡнї мыјлакѡ батыс і мамыс сїѡс важ дорыс јонжыка раѡѡтѡны. „Алї јона ужавсїс,— мѡвпалїс сїѡ,— да сїѡн таѡсѡ. А воѡынсѡ-ѡмѡї ег ужавлы? Ужавлї. Тѡвнад кокыд ез сывлы, а гѡжѡмын, кычї і таво, вїѡ вылын да кѡн-да ветлан пемыдыс-пемыдѡ, уз-ныд он слѡјмыв. Оз, оз та понда, а ем, буракѡ, мѡд помка“,— помавлїс сїѡ, кор некыѡ ез вермыв тѡдмавын помкасѡ.

Ѳтї рытѡ кїлчѡ вылын пукалїс Машѡ да вѡлї вѡјтѡма сѡкыд мѡвп-јас пышкѡ. Соѡјѡд кајїс Іван, кодї локтїс вѡлѡбѡсѡн.

— Мыј-нын сешѡм шемѡс, Машѡ?— јуалїс Іван чојыслыс, кѡт ескѡ тѡ-дїс сылыс шогѡн помкасѡ. Машѡ бытѡ ез і кывлы.

— Узѡн, алї мыј?— серѡктїс вокыс, но кор Машѡ лептїс сы вѡлѡ сїн-јасѡс, кодјас вѡлї тырѡмаѡс сїнваѡн, пыр-жѡ лантїс, ез-нын мѡд воѡѡ сор-нїтны. Кїлчѡ ѡѡс порѡгѡд вужїгѡн сїѡ шуїс:

— Машѡ, тенѡ Ѳнѡ Анна корїс.

— Но.

Пѡдруга керка дорѡ воїгѡн-нын Машѡлы лѡї паныд Прокѡ, кодї нум-дыштѡмѡн јуалїс:

— Кытѡ мѡдїн?

— Гулајтны, кытѡ-нѡ сесса,— во-чавїѡс Машѡ да зїлжыка мунїс сы дїныс. Прокѡ сувтлѡмѡн вїѡдлїс, кытѡ мунас Машѡ, а кор азїс, мыј сїѡ кежїс Ѳнѡ керкалан, бѡр косїс гортланыс...

Турунсѡд вылын пукалїсны пѡ-другајас.

— Мыј-нѡ талун, Анна, вѡчїн?— јуалїс Машѡ.

— Талун вартїм. Лунтырѡн тїпкїм кык рыныш, а наѡыс усї ѡланїк кык мешѡк. Зев тыртѡмѡс колтаја-

сыс. Бызгылтас-жѡ наѡ таво бара мїјан, лоас і сојѡм, луба.

— Мїјан сешѡм-жѡ. Ід нї су ез-вѡв шептаѡс. Мї аскїсаѡн вартны-жѡ-кутам. Ок, кулан, буракѡ, шогысла,— мѡдарѡ вежїс сорнїсѡ Машѡ.— Уж нї нїнѡм оз пыр кїјасѡ.

— Но, јонасѡ ен-жѡ жугѡдчы.

— А кычї астѡ ылѡдан? Оз-ѡд-тај сїѡ вун, он пѡлышт бусѡс моз.

Јона сорѡѡ сорнїтїсны ѡттор-мѡд-тор. Талун кежлѡ бара помалїсны ассыныс помаслытѡм сорнїсѡ. Кад-нїн вѡлї узны. Сїкт вѡлї вѡјтѡма-нїн сѡкыд унмѡ. Лѡн. Сѡмын кор-сурѡ увтчылїсны понјас да кыкѡ војса пемыдыс кыпѡдчылїс тѡвру-

— Но, мунны кад,— очсалїгтыр-шуїс Машѡ.— Ѳнї војшѡрыд, ме чај-та, ем-нїн.

— Мїјанын узѡм. Ѳткоѡ-ѡд, кѡт кѡнї уз. Гортѡзыд бура ылын, а во-јыс зев шукѡб.

— Муна. Аскї воѡ чукасаласны. Тани узѡн да корсѡмвыјѡ јешшѡ воасны.

— Сїѡ-кѡ, кольа тенѡ.

— Но, кольѡм ковѡс. Сојасны алї мыј кодкѡ менѡ?

— Но і мед те ногѡн. Пукавынѡ воковын.

Машѡс Анна кольїс ѡшїнув јѡр-дорѡѡ, а сесса пырїс гортас.

Вој вѡлї шоныд, но пемыд. Туј куѡа терыба тувччалїс Машѡ, кодлы вѡлї вескоѡ, кѡтї ѡтнѡсѡн пемыд ар-са војын, сїѡ ез вѡв полыс рѡдыс, сїѡс олѡмыс велѡдїс повтѡмѡн. Кѡтї муртса-на сылы вѡлї 18 ар, но унатор-нын мунлїс сы вывтї.

Горт дорас-нын вѡлї матыстѡ Машѡ, кор друг зурасїс морткѡд. Машѡ чепѡсїс бѡкѡ, но морт бара по-шїс сылыс тујсѡ. Тајѡ вѡлї Прокѡ, кодѡс Машѡ пыр-жѡ тѡдїс.

— Мыј-нѡ шедтѡм вѡв моз чепѡс-їн? Ог-ѡд сој,— шуїс Прокѡ да ку-тїс Машѡс.

— А мыј месаѡ теныд колѡ? Лез,— скѡрыс шуїс Машѡ да кѡсїс мынтѡд-чыны, но Прокѡ кабырјас улыс ез і вѡрѡыштлы.

— Ен пов, ен. Нїнѡм ог вѡч... Ме-абу ош. Пуксам есїѡ кер вылас да сорнїтыштам.

— Мун вај сетыс, мун! Југдыны регыд пондас, а те пукыны. Леҗ миса, да!..—ез на уҗит помавны, кыз! Прокд бостіс сіҗс да пуксодіс тужсан 5-6 вокво ылнаса кер вылб.

— Мыҗла меыс век пышјалан?

— Ме некодыс ог пышјав, но те дінб ог матыстчы, і те ен матыстчы ме дінб.

— Но вот! Менам-жб сёлбмб сотчб те понда. Ен менб мучіт. Мыҗоннб ме локжык Степан Вассыд? Од буржык-на.

— Ен сбр вај, а леҗ менб.

— Ен мбдлаб бергбд сорнїтб. Вїс-тав, мыҗла пышјалан меыс?

— Те он ков меным, ен нафејтчы ме вылб, мун сїнвоыс.

— Ха-ха! Воас-б јешчб Васыд?

— Лаҗт! Мем оз ков озыр, кызі те. Те озыр дај тенб і рафејтны? Некоп!

— Но, но! Ен чїлзы. Ме ббрса кутан-на вбтлысны... Ме сајб-на мунан...

— да леҗ, миса! Мыҗла сїрасін ме дінб војнас?—тіралан гблбсбн шуїс Машб да кбсјїс чеччыны, но ез вермы.

— Пукав, пукав. Пыр леҗа...—шуїс Прокд да топыджыка кутїс Машббс.

— Мыҗ-нб те, мїстбм чужбм, јбј-мїн алї мыҗ? да дугды-ы...—пбштї ббрдан гблбсбн шуїс том ныв.

Став выннас Машб дорјысїс Прокбс, сблалїс чужбмас, вачкалїс кытчб сурб корсурб мынлбм кїјаснас. Но воҗб сесса ез-нїн вермы воҗсасны. Муҗбмла сбкыда лолалїс. Сїнјасыс мыччысїсны сїнва војтјас. Воҗб нїнбм-нїн ез кол вбчны. Зїкбз сырк-мунїсны кїјасыс.

8

Отї зера лунб Машб вајїс вблбс вїҗ вылыс, медым мелнїчаб нуны выл наҗ ıзны.

— Тпру-у!—бшїнулб сувтбдїс вбвсб, леччїс сы вылыс да домалїс пошбсб. Ачыс кајїс посвоҗб, пбрччїс кбтасбм паскбмсб да пырїс керкаас, но сїҗб неуна ез пет ббрбн, кор азїс лабїчны пукалыс Мїтреј купечбс да сылыс гбтырсб, кодјас некоп ез воыльыны на орбб. „Кушбм мор-

нїн тајбјасбс вајїс?“—мбвпалїс Машб. Сїнббжнас вїҗбдлїс на вылб.

— Батб, кытчб-нб вбвсб воштыны?— јуалїс Машб.

— Гїднаад лоас сујлыны. Ывлаыс зерб. Рытладорнас-кб кобас, Иванлы лоб мелнїчаас ветлыны.

— Ме ветла.

— Мыҗ чїн-нб Иваныслбн?—шыасїс Ода.— Сїҗб ветлас, те он...

Гбстјас сещбм суса вїҗбдїсны Машб вылб, мыҗ сылы дбсаднб лої. Зїла петїс керкаыс ывлаб Иван ббрса.

Иван сувтїс кїлчб бҗбс порог вылб, пошїс Машблыс тужсб да нбжјбнїк шуїс:

— Сулавлы.

— Мыҗ лої?—нумдыштбмбн јуалїс Машб, но кор азїс, мыҗ сукбд сорнїтбн век нумјалыс вок талун оз нумјав, сблбмыслы ез ло лбсыд, тревожнбја вїҗбдлїс вок вылб.

— Те „шудабн“ лоїн,—воҗб шуїс Иван.—Тбдан мыҗла локтїсны тајб ббчкајасыс?

— „Шудабн лої“,—југнїтїс Машб јурвемын,—„мыҗ бара сещбмыс? Мыҗон шудмї?...“

— Тенб коралбны.

— Мыҗ? Коралбны?—ез верїтчы Машб аслас пелјаслы, тбдчымбнја вежсїс чужбм вылас.

— да. Прокд сајб. дыр-нїн тенб донјалїсны козїнбн. Мыҗ сетбны батыд да мамыд налы, корасысјаслы, кажїтчб ешабн. Но кызкб, ббуракб, лбсбдчїсны.

— Сетны кбсјбны? Козїн-нїн?

— Азҗан. Мун пыр, ме јбрта вбвтб.

„Вот вблбм мыҗ,—мбвпалїс Машб.— Вот мыҗла“...—но сылбн мбвпјасыс торккїсны: гора шыбн друг воссїс бҗбс, кбнї мыччысїс мамыслбн јурсыс. Ода мелїа вїҗбдлїс ныв вылб да шуїс:

— Лок пырав, мыҗ сенї сулалан...

„Пыравла, мыҗ тї кутанныд болгыны“,—пырїгмоз мбвпалїс Машб. Сїҗб мунїс кбщасб, пбрччїс јурсыс чышјансб да сїҗс пуктїс костыны.

Машб леччысїс сїҗї, бытбб нїнбм оз тбд. Сїҗб терпїттбг вїччысїс, мыҗ лоб воҗб. „Со мыҗ понда мекбд небыда сорнїтбны“,—мбвпалїс сїҗб.— „Кокныжыка-пб, кбнкб, мунас. Но бурбн менб он бост.“

— Но, Машо,—шуис мамыс,—те динö-öд бур јöзыс воисны. Мајбырöс Прокöбыс сажö коралöны. Мыј те шуан? А? Немöј али мыј?—здук чöv олöм мыгтi мöдыс јуалис Машöлыс, кодi чöла пукалис öшiн дорын да шемöса вiзöдiс жожса öтi местаö. Кор сылыс јуалисны мöдыс, сiјö лептiс јурсö да шуис:

— А сы сажö-кö-нö ог мун, мыј-жö?

— Мыј-жö? А господö, сы сажö-кö он мун, код сажö сесса мунан? Сы сажö кыв шутöг-нин позö дај лоö муны. Бур јöзыс ен јанöд. Со, вiч-чысöны кыв.

— Вiччысöны-кö i шуа: ог мун! Ен болгы нiнöм абусö. Лушщö вомнытö енö музтöј.

— Мыј боксаң омöлтаң Прокöсö?—јуалис Öлöксан.—Али мијан код гöл?

— Енö мем озыртö мыччöј. Ти нöгөн, сiзкö, озыр сажö i муны? Мустöм сажö?

— Вот i дiвö,—сујсiс Марпа.—Сещöм-öд лок...—сiјö дугдылис, бергöд-чылис öзöсöд пырыс Иван вылö да нуöдiс возö:—Сещöм-öд лок абу-жö мијан Прокöды? Мыј он муныс. Прокö дiнад барыңö моз кутан овны.

— Ба-ры-нö моз!—пöштi нерiс Машö.—Меным оз ков барынаавны. Ог куж сетчöз воштысны.

Машö ез кöсјы керкаын пукавны да петiс ылаö.

— Вот мерлынаыд кушöм,—шуис Öдa.—Ташöмөн ег чајтлы. Сöмын i броткö.®Бур јöзыс јанöдас.

— Лоас муны,—шуис Öлöксан.—Шуа—закон! Енö дöзмöј,—шуис гöст-јаслы.—Мунас, оз чеччав.

— Бат-мамлы воча, зонмö, лыстö тагi пiнасны,—шуис Мiтреј.

— Оз кут пiнасны, оз,—шуис Öдa.—Сетам, енö полöј. Свадба лöсöдам пыр.

— Но, но,—шуис Мiтреј.—Первој нывныкöд лöсöдчöј. Сесса јуöртöј, кор лоас свадбаыс. Но, мунам-жö луба, гортö.

— Лöсöдчам i вöчам,—шуис Öдa.—Енö дöзмöј дуреныс понда. Сiјö прöста-на дурö.

— Огöј,—щöш артмiс корасыс-јас-лөн Марпа содтiс.—Ташöм торјыд-öд унжыкысö лолö.

Корасыс-јас петiсны керкаыс. Омö-лик содјöд леччiгөн шупöд-јас куза кыссiс Марпалөн куз сарафаныс. Но сод жын-јас öтi шупöдлөн вöли вöрö пöвјыс, код вылö сувтлöм бöрын Марпалөн кок-јасыс вiлскöптiсны да сiјö уеi, i мышкуыс лыддiс сод-лыс шупöд-јассö, на вылыс најтсö чышкöмөн. Машö сулалiс кiлчö вы-лын i сещöм тешкoдөн кажiтчiс тајö герпасыс, мыј ез вермы кут-чысны да посвозö пырiгтыр вак-вакөн серöктiс, кöт ескö сылы јона-нын вöли шог. Мiтрејлөн петiс-жö серамыс гöтырыс вылö.

— Мыј бара мöскасан-а?—шуис Мiтреј.

— „Мöскасан?!“—скöра шуис Марпа најтöсöм сарафансö чышкiг-тыр.—Усан бара ещöм сод-јöдыд, кор сiјö вежнасö. Сод сертiыс-нин позö артавны налыс олöмсö. Ставыс кiсöма. А те ветлы да кланајтчы налы, медем нылöс сетасны. Озыр-кö невеста, мед-нин. Вајантор сурöма! Сöмын вомлыд содöм лоö, куш бöжнас воас-да.

Сы вылö вiзöдтöг, мыј Машö пык-сö Прокö сажö муномыс, сылөн бат-мамыс топыда лöсöдчiсны нывсö сетны верöссајö. Најö чајтлiсны, мыј Машö кыв шутöг мунас тајö озыр жöник сажö, но кор азгiсны, мыј сiјö мелi кыв-јасөн молöдöмөн он сет, сувтiсны мырдөн сетан ту-вылö; кöт i вöли нывныс јона жал, но ужжöзö вöјöм понда быт лоö сетны. Серт,ыштiсны i жöник озырлун вылö.

Машö ез тöд, мыј вöчны. Отсöг сетны некод ез вермы. Сiјö неку-щöм подув ез азгы, медем ескөн бурөн петны тајö омöлторгыс. Сiјö сiн-јасыс ез быравлы сiнва, а сöдöмыс мыј вöчiс—ачыс ез тöд. Сiјö омöлтчiс, öмралан чужöмыс лоi быгыдөн, кыгi ар воiгөн келдö-дö алöј зорiз.

Иван јона-жö дор-јiс радејтана чо-сö, кодi уж вылын i век сылы вöли медбур јортөн, но сы помыс нiнöм ез артмы. Серт, нiнöм ез вермы вöч-ны i Анна. Но сiјö кажалiс пöд-руга кыв-јасыс кушöмкö гöгöрвотöмтор...

Сiјö рытö, кодi вöли свадба лöсö-дан луны паныда, Машö нöшта-на

кевмыс бағыслы да мамыслы, медым најо вербсајо ез сетны.

— Мыјла, мам, ме сешом ковтом-торјон лоі?—нора гөлөсөн сорніті Машо.—Мыјла лшнөјөн лоі? Али омбла уважсис да ужала? Быдтін, быдтін дај тоыштан мустом сајо? Енө сетөј, вај вөчөј тајо бурсө!

— Јөјук те, нылө, јөјук. Мі-жө огө вөтлө, і абу лшнөј, а сетам бур местаө, теныд-жө бур вөчам. Бөрынас ақзан, кушөма кутан овны. Міжанөс-на кутан ошкыны. Теныд і міжанлы лоас лөсыд-жык. Отсыштны, колөкө, кутасны-і.

— Сің-кө, сіјөн менө і вузаланныд, медым тіжанлы кутасны отсавны? Отсаласны теө бокад. Ок, ті! Сы понда менсым олөмөс воштанныд... Ог мун, көт мыј вөчөј....—Машо јокмылтчис көшас лабічө да сырјаліс.

— Лант!—Машо вылө горөдіс багыс, коді өніөң пукаліс чөв.—Медымшы ез вөв, мед ескө оз інмав. „Ог мун да ог мун.“ Бат-мамлы воча муныс! Мунан. Аскі свадьба.

Машо воөө сорнітны ез мөд. Сө-лөмыс зікөң ізміс. Јурас бергалісны колмөдана мөвпјас...

Керкаын вөлі чөв, ставыс-нын узісны. Сөмын Машо ез уң. Сіјө кујліс лабічын да мыссіс курыд сінваөн. „Он окота серғиыд ов,—мөвпаліс сіјө.—Он! Мыјла-нө тајө сіңі? Мыјла абу шуда олөмыс? Мыјла? Мыјла том нывлыс кутөны вөласө? Мыјла вајөдөны нінөмө? Коркө лолө оз сешөм олөм, медым ескөн нылөс ез сетны мырдөн? Петас оз југыд шөнді і гөль нывлы? Васө, көні те? Ловја абу? Мыјла менө колін? Төдан он, мыјсуіс менө? Кула-өд, кула...

...Мунан да омбл-жө лөб,—воөө мөвпаліс Машо.—Лөвјөн-кө воас Васө, өд кушөм сылы лөб. Мыј кута шуны ме, кор вочаасам? Тајө лоас медеа сөкыдөн. Ог, ог мун. Лушщө торјөдчыны вөлнөј светкөд... Мустөм мужік дінын козмөм дорыс лоас буржык. Сурдас-кө ужалөмыс том сөлөмөј, сек бырө став шогыс, став мучітчөмыс“.

Машо чеччис лабічыс, јурас гартыштіс чышјан да кан-канөн, нінөм мөвпавтөг, петіс керкаыс.

Вөлі војшөр гөгөр. Ывлаөс шы-

мыртөма сук пемыд арга вој, коді быттө сојны і көсјө. Војса пемыдын јуклаліс лечыд төв, палөдіс топыда унмовсөм војөс.

Машо леччис содјөд да вескыда мөдөдчис вадорлаң. Вилсјалісны сылөң кокјасыс, но сылы кажітчис, мыј оз вослав најтөс туј куға, оз мун аслас кокјасөн, а лебө сынөдөд. Сі-јө регыд воіс крутөја усан берегө, код улын ворсөдчгтыр визувтіс ју.

Машо дыр вөзөдіс пемыд ју вылө, кывзіс гыјасыс солкөдчөм шысө. Сіјө чужөм вылын төлалісны зүгсөм јурсі прајас. Машо нінөм ез мөвпав, весіг ассө ез кыв. Сінјассыс косміс сінва. Медбөрја јөктөм јөктіс нывлөн том сөлөм, туша куға медбөрја тујјас вөчис том вір.

Машо медбөрјаыс вөзөдіс вужөр мөз төдчан сікт вылө, медбөрјаыс лолыштис сынөдсө.

— Васө!—медбөрјаыс артміс сылөн муса німыс, сөгга куыс сінјассө, чорыда шамыртіс морөссө да чеччыштіс гудыр ва, пыщкө...

Немөвөјја восковјасөн вослалісны лунјас. Коліны вежөңјас, төлысјас, војас. Колөм војаслөн выл војасөн вежөмкөд щөщ вежө і олөмлөн самыс.

Өті шөндіа лунө, коді зила-нин іс-ковтіс рытлаң, лымја тујөд, код бөкјасын стөнаөн щөмвөзісны пујас, зумыда шавкөдчис шыңгөла мөрт. Сіјө зумыд чужөм вылын кор-сурө кыпөд-чылө нум, мыјлөн, тыдалө, помкаыс воғын вөччысана серпасјас вөсна. Сылөн вөлі женідік, но чіткыласөм тош, сјасыс зарні мөз зірдалісны увтасмөм шөнді јүгөрјас улын.

Друг мөрт сінјас воғын вөссіс ерд. Сылы паныдөн пөлтис төв. Мөрт долыда лолалөмөн вөзөдіс гөгөрбөк. Со, тонөс, туј бөкын, сулаліс козпу да копрагис сылы воча, быттө сылы шыаліс: „Вөңа олан! дыр-нын і ветлін-мунін“. Туј бөкјасын кыссісны пощөсјас, кодјас сајын лым улын кујлісны лым пластјас. Мөртлы мөвп вылас угі сіјө лун, кор петіс гортыс да тајө туј куғаыс нуісны ылі мүө. Тајө луннас прөщчәйтчывліс і тајө мујасыскөд. Сіјө ез чәјтлы, мыј воас бөр ас чужан мүө, тајө дона мујас вылө; но сіјө бергөдчис зөңвөзаөн. Ез

бостны сылыс сёләмсө эвермөм пулајас, ез колчы кујлыны јөз муџ.

Кымын матџык матысмис ас чу-жан сиктас, сымын јонжыкајопкис сёлөмыс. Оџ мыј дыра ез вџв гор-тын! Кушџма бырис гажыс бат-мамыс, ас јөзыс, друҗјасыс, важја донатор-сыс.. „Ловја абу“?—мџвпалис сижџ мусукыс јылыс.—„Мыјла ез во-лы весиг џти писмџ? А кушџма виҗчыси сижџ. Колџкџ мам-нин? Вунџдис? Вер-мис-џд. Оџ мыјтџм кад колис. Но ез, ез вунџд, оз вермы лоны,“—тџкџдис асџ.—Ок, роч акаџџ, кор-нин аҗыла тенџ? Оџ кушџма мучитин менџ. Лун и вој некор ен вунлы, зарниџ“.

Сижџ аслас мџвпјасыс понда ез и тџдлы, кыҗи друҗ воис сиктџ. Со, паныдасисны керкајас, жытныкјас, кџбрџјас. Унжык керкаыс вџлины конџр-коџџ: вџлины пощбокајас, стынтџм-јас, бок вылас нџровтџџмјас... Шемџса зорҗисны сумџџџн лыџџ дџраџн дџ-мџм иҗџџџк џшиҗјас. Но сиктлџн та-шџм конџркоџ петкџдласыс сылы ез вџв вылторјџн. Сижџ ачыс чужлис да быдмис тајџ сиктас, коџџс ташџмџн-жџ коллис кујим во сајын.

Кџџ вџли и соркоџ-нин, сикт век-на ужалис, мыј понда тајџ мортлы ез паныдаслы весиг џти верџџ морт.

Шынеља морт кежис џти керкалаң. Нукуҗртис сылџн сёлөмыс, кор аҗҗис, мыј тајџ стынџла керкаыс нџровт-џџма бок вылас.

џшиҗулын мыјџнкџ нокҗисны зџла-нык џетина да кџкјамыс-џкмыс арџса ныв; тџдтџм мортџс аҗҗџм бџрын џетинаыс дугҗис ворсџмыс да воҗҗаыс-лы тувкис бокас:

— Виҗџд, Мишџ, кушџмкџ поџ локтџ.

Најџ шыбытисны ворсанторнысџ да гџнџџн пырисны керкаџ.

Тџдтџм морт кајис соҗџџд, мышку сајыс пџрчҗис зџланик ноп да пырис керкаџ.

Керкаын пакнџитис лок дук. Жожын, коџи вџли пџката да коџлџн зуртисны пџвјасыс, тупласисны быдсаматорјас.

Чџја-вока, коџјас кынҗи некџд ез вџв, пукалисны лабичын да зорҗисны тџдтџм морт вылџ. џетина вылын вџли роҗџсџџм сера дџрџм, мџдыс вылын—дубник.

— Повзінныд мейс? Енџ полџј, нинџм ог вџч. А ыжыдјасыд кџнџџс?—јуалис локтыс. Но најџ шыасны ез лыстлыны.

— Енџ полџј, енџ. Висталџј, кџнџџс мукџдыс?

—Пес керавны мунисны,—полігтыр вочавиҗис ныв.

Тџдтџм морт пукҗис лабичџ.

— Виҗџд, кџҗјасыс кушџм миҗаџџ,—чџлы бокас тувкџмџн гусџник шуис џетина.

— Лант, ен увгы,—шуис мџдыс.

Сесга тџдтџм морт пџрчҗис шынељ-сџ да водис лабичџ шојҗчыны, но ез-на и кол минута, кыҗ џшиҗулын ку-тисны кывны сорнјјас. Тџдтџм морт чечҗис да виҗџдлис џшиҗулџ, кытыс аҗҗис нывбабаџс да 15—16 арџса зон-мџс, коџ пџлпом вылын вџли пџла, а кias чер.

Здук мыҗџти пырис нывбаба, коџи чујмис, кор жожшџрыс аҗҗис тџдтџм мортџс. Сижџ бура дыр зорҗис выл-морт чужџм вылџ, но сесга друҗ лои тџдсаџн да ускџдҗис сылаңџ.

— Васџ! Те?—пџшџти горџдис мам да сывјыштис нумјалыс писџ.

— Ме, мамук, ме,—шуис Васџ да кутлис мамсџ, коџлџн радысла сива-ыс кутис петны.

— Кытыс-нџ те, кытыс? Кытыс? Ми тенџ егџ-нин ловјџн лыџџџџ, а вџлџмыд со ловја, јенмыд зџнвиҗаџн-на вајис,—сижџ горша виҗџдис тошка-салџм пи вылџ.—Кушџма вежсџмыд. А тајџ-нџ мыј?—јуалис сижџ пилыс, шџка вылыс кор аҗҗис ыжыд вурис.

— Раңитчыли.

Мам места вылас ез инас, шџјтис жожын да шенасис кџјаснас, коџјас бытџџ кажитҗисны лышнџџн.

Керкаџ пырис Васџлџн вокыс, самџј сижџ, коџи кујим во сајын Васџ-џс коллис салдатџ.

— ѐлџксеј, Васџдыд! Виҗџд!—мамыс шуис ѐлџксејлы.

— Здорово, ѐлџксеј!

— О, Васџ! Здорово. Кушџм те тџдтџм лџдыд. Ме ескџ ег тџд тенџ.

— А те абу? Менџ колльџдигад ка-га коџ-на вџлин, а џни!

Гуса виҗџдисны тајџ серпассџ зџ-лајасыс, коџјаслы мамыс висталис-нин, мыј тајџ мортыс абу поџџ, а

сijб, код жылыс налы вiставлісны возын.

— Ештылім-жб тенб виччысны,— шуіс мам.— Кујим во-бд ветлін, кујим во. да-бд те шыг, сојны колб. Олбкcej, пбрчыс да сојб. Августа, наькуд вај.

Сојны пуксбм ббрын Васб казалис, мыј вунбдiс бат јывсыс. Сijб јуалис:

— А батб кбнi?

— Батыд, пiб, кыз му улын-нын,— вочавiсiс мамыс. Тајб кывјас ббрын сылбн кутiс доршасны сiнваыс. Не-дыр кост мычi вiсталис возб:— Во-нын колi кулбмсаыс. Конбдрлбн кын кокјасыс ез i сывлыны, а сесга i вембзыс мбрччiс—прбстудабн вiемiс. Мыјкб лекарјасыд лечiтiсны-жб, но кыс-нын бара. Сiз вiшкiс, вiшкiс дај кулi. Пiсмб-бд та јылыс ыстылім. Ез-бмбј волы?

— Ез,—ышловзiс Васб да бшбдiс јурсб.

А тi кызi оланныд?

— Пыр-тај лун да вој колб. Кызi батыд кулi, олбмыд нбшта-нын омблччiс. Аззан, со, керкаыд ве-жынтчбма. Вблыд абу—кулбма, а мыјкб-кб ковмас вајны, јбзб лоб петны. Слабог, бтi мбс ем, да олам-лепiтчам кызкб. Во вужны наынд оз тырмы. Ме помыс-бд ужавсiс-а. Олбкcejлы-тај бнi iнмб бокас. Вот кушбм мiјан олбмыд. Те мунтбм вылб-нын воiн?

— Нинбм ог тбд. Озырјасыдлыс мујассб татбнi енб-на мырббалабј?

— Мырббаны?—чужмiс мам.— Кызi-нб мырбфан, оз-кб сетны?

— Најб некор оз сетны, он-кб мырббаны. Налбн, мам, колi пiрујтан дырыс. Сартб важбн-нын чбвтiсны, та јылыс, ферт, тбданныд-нын. Та ббрын бара-на озырјасыдлы властыд сурлi, но ез-нын дыр кутчiсны, ужалыс јбзыд најбс зiкбз шыбытiс, аслас кiб бостiс властбб. Гблјасыдлы вблiстi олбмыс вогсiс.

— Сартбгыс кызi кутан овны?

— Ха-ха, кызi кутан овны. Колб шуны: сарнас кызi кутан овны? А теныд, мам, коккi вблi немтб коллавынд сар дырјыд? А?

— Ферт ескб ез-да, но, мiјанлы,

гблјасыдлы, јенмыс-нын сещбм олбм-сб сетб.

— Мамб, јенмыд-бд абу. Сijбс озырјасыд асныс јурсыныс лбсбдiс-ны, медым јонжыка ылбблыны да увтыртны гбл јбзтб.

Мам нинбм ез шу. Васб нубдiс возб.

— Озырјасыд гблјастб понтујб лыббылісны. I вот, налы воiс пом. Быдлаы артмалб Сбветскбј власт, мбдногбн-кб, ужалыс јбзлбн власт. А тi, тыдалб, омбла тбданныд, мыј вбчсб јбзас. Тыдалб, татчбс озырјасыд быдногыс тупкбны сы јылыс, полбны, но воiс налы помыс. Вот тани, мам, озырјасыдлыс мујассб мырббалам да јуклам бтмындабн гбл-јас костб.

— Збыл?—јуалис Олбкcej.— Тајб вот i бур.

— да. Татчб выл власт котыртны i воi, аскiсаы-жб ужб бостса.

— А дiвб-тај, сiз-кб,—шуіс мам, i сijб гблбсыс Васб казалис радлун.

— А сесга кушбм вылторјас ембс?—возб јуалис Васб, кор сijб чеччiс пызан сајыс.

— Торја вылторјас ез-на вбвны, сбмын тенад мунбм ббрын Олбксан Марја ваб ускббдчыліс Мiтреј Прокб сајб мырбдн сетбмыс.

— Мыј?—Пбштi горбдiс Васб, чужбмыс тбдчымбнја быгалис.

— да, збыл,—щбщ артмiс мамлбн да Олбксанлбн.

Васблбн кынмiс сблбмыс, сетчб бытбб сујiсны пурт: возб нинбм-нын ез вермы јуавны да шынелсб ас вылас шевгббдмбн петiс кiлчб вылб.

Сбкыд јубрыс Васблбн јурвежбрыс кутiс бергавны. Ез ташбм тор мбвпав сijб гортас воiгбн.

Ез-на кол i вiт минут, кыз сод помб чужiс кушбмкб нывбаба, кодi гу-са вiзбдiс кiлчб вылын пукалыс Васб вылб.

— Анна!—горбдiс Васб, кор аззiс сijбс поспомыс, да ускббдчiс сылы воча.—Вiза олан.

— Васб! воiн-жб-тај! Ме бшiнулыы вблi сулала да друг аззi шынела мортбс, пыр вiзбдi, кытчбз ез кеж тiјан керкалаы. Ме пыр-жб i мбвпыштi, мiса шынела мортыс Васб i ем. Сiз i вблбма.

— Лок пуксам да сорытам. Кущо-ма олан?—јуалис сїџ, кор пуксісны сод вылџ.

— Љока, Васџ, лока,—ышловзіс Анна.

— А Грїшамыд кџні? Тї-џд џтлаас-лінныд, буракџ?

— џтлаасїм. Сїџ гортын, некыт-чџ оз нуны: шуџга кїсџ доџдліс да жынвыџџ косміс. Талун сылџн јурыс вїсџ да кулџ вольпас вылын, нїнџм оз вермы вџчны. А Машџ јывсыд тџдан-нїн?

— Тџда. А мыџла сы јылыс меным енџ гїжлџџ?

— Сїџџторсџ абу лџсыд і гїжџд-ныд, локжык лџб.

— Кызі вџлі?

— Тенад мунџм бџрын еща кад мыстї Машџтџ коралїс Мітреј Прокџ. Озыр жџнїк вылџ ыштџмла лї мыј лї нывлџн бат-мамыс кџсјысісны сетны. Конџр Машџ ветліс да бџр-діс, но мунны ез кџсјы. І вот џтї асыввоџџ паскаліс јуџр, мыј џлџксан Марја вошџма. џтї лун корсісны, мџџџс, а Машџ век ез сур. Сџмын којмџџ луннас-нїн сурїс ваыс.

Васџ сїнјасыс быгылтчісны сїнва војтјас.

— Помнїтан, помнїтан овлім?—тіралан гџлџсџн шуїс Васџ.

— Кызі-нџ,—вочавїсіс Анна, чыш-јан помас сїнвасџ чышкїгтыр.

— Но мыј лоны лџма, сїјџс бџр он ловџџџ. А Прокџыс?

— Мор-џд оз кыскы сїјџс, піруј-тџ да олџ, гџтыра-жџ-нїн.

— Оз сесга пірујт.

— Мыџла?

І Васџ вїсталїс Анналы.

— Вот мыј!—шензіс Анна.—Та јылыс мї нїнџм-на егџ і кывлџџ. Мыкџ ескџ сорытлісны, но ез вџв гџгџрвоана, ставыс вїсталџ аслыныс ногџн. Но мед, мед і мїјанлы вос-сас олџмыс.

— Те аскї Грїшатџ воџжык ысты ме дїнџ,—шуїс Васџ.

— Но, но, ыста.

Воїс рыт. Јенеж куџа кывтїсны летџм вурун коџ кымџр пластјас, коџјас костџџ мыччыслывліс кельд чужџмбана тџлыс. Кажїтчіс, быттџ

ез мунны тајџ кымџр пластјасыс, а најџ пыщкџџ суналїгтыр мунїс-чџлџ-діс тџлыс.

Васџ пукаліс џшїн дорын. Со че-лаџ војас; со Машџ, сылџн мїча чужџмыс, југјалана јенеж рџма сїн-јасыс... Со сїџ окопын, лыјсџ, со мунџ атакаџ, пел воџын шуџлалџны пулајас, но сылы оз інмы. Со пот-ласџны снаряџјас, коџјас орјџдлџны јџџџс да гудралџны најџс мукџџ... Со Петроград, со Љенїн...

Таџї, џнї пукалїгџн, сїџ ассыс олџмсџ олїс мџдыс.

„Вїччысї - мџџ ме ташџмторсџ?—воџџ мџвпалїс Васџ.—Машук. Вот мыј текџџ лџма, вот кытчџџ тенџ воштџмаџс, вот кущџм вџлі шуџыд. Мї-жџ текџџ, дџнаџџ, џтлаын кџсјїм коллавын нем, но ез-тај артмы. Нем кежлџ те кусїн, ез вевјав теџ петны југыд шондіыс. џџ олџмыс кущџм восџџ“.

Мџџ луннас чарџбі моз паскаліс јуџр Васџ воџм јылыс. Васџџс вїд-лыны волїсны рџџвужјас, матысајас да најџјас, коџјаслџн пїјанјасныс, му-жїкјасныс лїбџ вокјасныс ветлџны кџнкџ ылын—војна вылын.

Гџстјас вомјаснысџ паскџџџмџн кывзісны револуціоннџ вїст.

Васџ дїнџ воїс ваџга јортыс—Грї-шџ. Топыџа кулїсны џта-мџднысџ.

— Воїн бџртї,—сџџ сїнјаснас јорт вылџ мелїа вїџџдїгтыр шуїс Грїшџ.

— џнї кежлџ-тај вої-а. Кущџма олан?

— Кытчџ-кџ-тај пыр ола-а. Но јо-на-џџ ез-на вежсы менам олџмыд. Ем џтї вылтџр: кїџс доџдлі. Мџџ вылтџр ем да, џерт те тџдан-нїн...—Ылі боксан шуїс Машџ јылыс.—Сесга і ставыс менам. Нїнџм вїстав-ныс, мїјан сїктын ез-на јона олџмыд вежсы, ваџ моз тїлсам-пессам, озыр-јаслы ужалам, но воџ-тај, тыдалџ, выл олџм, долыд јуџрјас воалџны. Сїџ-џџ, вај вїстав.

— да, восџџ выл олџм. Неважџн Керенскџџс вџтлісны. Власт сурї Сџветјаслы, ужалыс јџзлы. Быдлаын Сџветскџџ власт артмалџ, мїјан матї-гџџрса сїктјасын артмалџ-жџ-нїн. Танї колџ-жџ сџветскџџ властџџ лџ-сџдны. Тајџ ужсџ танї вџчны менџ шџџктїсны карсан.

— А верман?

— Вермам. Озырјаслыг мујассө мырддалам да сетам гөл јөзлы. Колө котыртны Сөвет да сиктса гөл јөзлыг комитет.

— Со-тај!—солыда шуіс Грїшө.— І збылыг оломь воесө!

— да, воесө.

— Коди тенө таісө велөдіс?

— Оломьс, јортө, велөдө. А Ленин јылыг кывлін?

— А кызі-жө? Ферт, кывлі. Сіјө-пө і гөл јөз дорыд оло, сіјө-пө і революціјатө пестіс.

— да, сіјө і котыртіс.

— А сіјөс аңылін? Вөлі висталөны, мыј сіјө вывті ыжыд да јон.

— Аңылі. Петроградаын сылыг реч кывзылі. Сіјө мїјан код-жө морт, шөркодөдөм тушаа, но сылөн јурвемьс јона ужалө.

— Лыддысны кужан?

— Омөліка лыддыса і гіжа.

— Вот те Васө! Тенө вылыг ыртөмадс-тај.

Кыкнаныс серөктісны.

— Но мыј, кутан меным отсаны?—јуаліс Васө.

— Кута, рад пырыг кута.

— Вот і бур. Вот мыј, Грїша, колө талун-жө јөзсө чукөртлыны.

— Поңө. Чельдјасөс таркөдчыны шөктам.

— Поңө і најөс, но зілжыка, медым оз вевјавны ужјас вылө разөдчыны. Мун да кодјасөс-кө шөкты, медым Опөң керка дорө чукөртчөны.

Грїша котөрдөн лечніс содјөд.

Регыд мыстї сиктса јөз чукөртчісны Опөң керка дорө да виччысісны Васөлыг висталөм.

— Вај заводїт-нїн,—јөз чукөрсан горзісны Васөлы, кодї пыр-на виччысіс, медым ескө воісны ставөн.

— Поңө-нїн, Васө, заводїтны, кызыс-тај, тыдалө, воіс.

Васө кајіс пес чукөр вылө да заводїтіс:

— Гөла да шөркодөдема олыг јортјас! Буржузіјаөс власт дорыг вөдтлөма. Став власт вужіс Сөветјаслы, ужалыг јөзлы. Фабрікјас, заводјас, му—өні мїјан, рабочөјјаслөн да ужалыг крестаналөн.

Јөз чукөр шызіс. Öтїјас рад пырыг горзісны Васө вылө, мөдјас шуалісны, мыј сіјө ылөдлө да озков ескыны.

Васө пыр-жө каңаліс озырјаслыг чукөр, сїнмө шыбытчанајасөнжык көні вөліны кыз Мітреј купеч, сиктса старшіна да куң тушаа Прокө, кодлөн көјїнлөн код сїнјасыс вїөдісны сы вылө.

— Вај лантлөј!—горөдіс Васө.— Ме пыр помала. Меным карсан шөктісны, медым мїјан сиктын котыртны Сөвет. Озырјаслыг мујассө мырддыны да сетны гөлјаслы.

— Нөшта мыј!—мыјвыныг горөдіс купеч Мітреј.—Сикт вылас кодї ыжыдыс? Те алы мыј?

— Вот кодјас,—Васө індіс јөз чукөр вылө.—Талунсан ыжыдыс лөб Сөвет!

— Сө-ө-вет! Сіјө ылөдлө, енө ескөј. Некушөм революціја ез вөв. Сіјө абу морт, а јеретнык,—горзіс Мітреј.

— Лант, пон,—горөдісны јөз чукөрсан.

— Вот аңанныд, јортјас,—шуіс Васө,—век-на тіјанөс ылөдлөны, век-на көсјөны гөл мужікөс увтыртны, кызі і важөн. Но тіјанлы озырјасыдлы, кызі Мітреј купечлы, сиктса старшіналы і мукөдјаслы, воіс пом.

Сіјө кадын, кор Васө лөдіс кывјас бөрсө кывјас, кодјас пыр јонжыка мөрччісны да јїжісны гөла да шөркодөдема олысјаслы сөлөманьс, а озырјаслы вөліны мїстөмөс да повөдлөланаөс, Прокө скбрысла тіраліс, ку піјас ез кут төрны. Сіјө аңзіс, мыј Васөлы пөшти став јөзыс ескөны, мыј понда нөшта-на јонжыка кутіс лөгыс петны сы вылө, а кор Васө шуіс медбөрја кывјасөс, Прокө ез вермы кутчысны да мукөд озырјаскөд ускөдчіс пес чукөрлан, мыј выныг пыр-жө тојыштіс Васөөс, кодї нїнөм вөчны ез вевјав. Но најө, озырјасыс, вевјалісны ілі ез кыкыкујїмыг кучкыны Васөлы, мужікјас ускөдчісны на вылө да кулакјаснаныс кутісны тілскыны гөрјасаныс.

— Јонжыка налы!—горзісны јөз чукөрсан.—Јонжыка! Јона-нїн мїјан вылын кравзісны.

Пёттдъыс сурі і Прокблы, кодлы, кыңи і мукбд озырјаслы, мужікјас кулакјас улыс лоі весасны.

II

Матыса лунјасын Васб котыртіс Сбвет, кытчб ббрјісны і Грішббс, да комбед.

Вблі шубма озырјаслыс пыр-жб петкбдны лшаланана һанһысб да чукбртны бтлаб, кытыс і кутасны сетаванны вайбјаслы, кодјаслбн бырбма һанһыс. Сің-жб вблі шубма бткымын озырјаслыс боставны дофјас, теле-тајас, лшнбј мбсјас, вбвјас да сетаванны абутбмјаслы.

Медвозын лбббдчісны петкбдны һан. Бті асывоаб Васб, Грішб да нбшта дасвіт кымын морт, кодјас пыс вбліны дофда вблајасабс, медвоаб мбббдчісны Мітреј купеч орбб.

Вбісны Мітреј бшнулб Васб, Грішб да Іван, коді туй вылын-һн бтлаасіс тајб јбзыскбд. Најб кайісны Мітреј содјбд.

— Вібј асһытб,—краскаыс мавтбмла југјалан посвоаб куза бббслаһ матыстчібн шуіс Васб јортјасылы.—Мед ескб балаббжјасһым оз лудзыны. Оз паныдавны һанбн да солбн,—һумдыштбмбн помаліс да востіс керка бббс.

Мітрејлбн ставһыс вбліны гортасбс.

— Чолбм,—жождб восков-мбд вбчбм ббрын шуіс Васб.

— Чолбм...—вомгорулас буркһітіс Мітреј да віббдліс лабічын пукалыс Прокб вылб.—Пукббј лабічас.

— Аттб,—шуіс Васб,—но һекор. Сбвет һімсаһ да сіктса гбл јбз шубм серті мі воім тіјанлыс петкбдны лшаланана һан гбл јбзлы да карлы вылб. Сетбј амбар клучһытб.

— Һанһ петкбдһы?—горбдіс Мітреј.—Сафбдыс һансб кбсјанһыд петкбдһы?

— Лант,—блбдіс Іван.—Амбарса һанһыд абу тенад, а гбл јбзлбн. Һансб перјігас гбл јбзлбн вбмісны косјасһыс, а ез тенад. Сесга теd тырмас... А есіјб тенад-жб?—сіјб вескбдіс кісб камод вылын сулалыс самбварлаһ, кодбс Мітреј бостіс Олбсанлыс һан воабс мынтыны вермытбмла.

Мітреј һнбм ез шу.

— Һанһ клуч оз ло.—Шбщ чілбстісны Марпа да Прокблбн гбтырыс.

— Лоас!—Бтшбщ артміс воысјаслбн.

— Нбшта јуала: сетанһыд онб клучсб?—јуаліс Васб.

— Кбт татчб-жб лылы, сетбм оз ло,—вочавізіс Мітреј.

— Мем оз ков тенад лолыд. Но һнбм кадсб воштыны,—шуіс сіјб јортјасылы,—ковмас амбар бббссб југбдһы.

Содјбд леччібн Васб мужікјаслы шбктіс:

— Јортјас, бостбј есіјб кражсб да југбдбј амбар бббссб: кыз рушкыыд клучсб оз сет.

— Огб-на јбрмбј,—шуіс бті мужік да медвоаб кутчысіс кражб.

Гозмбдыс кучкбм ббрын амбар бббс југаліс.

Һан тыра јужыд јбртбдјас да грудабн амбар пбтблбкбзыс течбм һантыра мешбкјас вылб шензг, мужікјас һімкод пырыс кутчысісны ужавһы, дофјасб һан мешбкјасбс лбдһы. Васб, Грішб да Іван сің-жб кутчысісны ужб.

Һедыр мысті амбар сајсаһ һекбдбн казавлытбг матыстчіс Прокб, сінјасһас, тыдалб, Васббс корсігтыр, но кор аззіс, мыј Васб абу, кан-канбн матыстчіс Гріша дінб да гіраа кібн топыда кучкіс сылы јурас. Сесга сафтбгыс усбм Гріша зептыс Прокб кыскіс револьверсб, кодлбн воропыс вблі тыдалб, да вескбдіс сіјбс мужікјаслаһ, кодјас уһжыкыс повзісны да кыһмісны места вылаһныс.

— Лыјла ставһытб понјасбс моз!—равбстіс Прокб мужікјаслы.—А-а, вот те кбні вблбмыд,—сіјб револьверсб вескбдіс амбар бббссбд мычысыс Васб вылб да пыр-жб сылы лыјіс. Но Васб вблбма шуда: пула вескаліс ез сылы, а вескаліс бббс курічб.

Омбл ескб лоі Васблы, Прокб ббрла сајсаһ-кб Іван ез вескав кучкыны мајббн Прокб кіб, сылы мбдыс лыјһы сетбг. Прокб кыс револьвер усі муб, а асбб секі-жб кутісны.

Васо матыстчис Прокд динд да виждлис сы вылд, шуис:

— Но мы, пон, бара ез удайтчы? Кыд чукла влома...

Прокд ниндм ез шу, сомн лдга виждис Васо вылд.

— Места вылас сijdс, вiрjуысдс, колд кокыштны...—шуис кодкд мужjас пышкыс.

— да-да, места вылас.—Горддс Иван.—Вайлд мем да чоj пыдди вождс боста.

— Кбрталдj сijdс да jдртдj кушдмкд пывсанд, а аскi лечддам кард,—шуис Васо.

Прокдлыс кiяссд кбрталисны да нуисны.

Садтом Грiшадс, кодлн влi журыс доланика гбрталомакод, нуисны гортас.

Васо муждjаскод бара бостчис ужд.

Час-мдд мыстi Мiтреjлыс нансд новлисны дти ыжыд жытнiкд. А шондi леччигдн помассис наъ петкоддм i медбрjа озыр мортлыс.

Гортас мунигдн Васо пырис Грiшадс видлыны.

— Но, мыj?—jуалис Грiша jылыс Анналыс.

— Ниндм, садис петис-нин, овмддчас. А злдеj Прокдс?

— Аскi сijdс кард ыстам, мед сенi ревтрибунал видлалас...

Васо матыстчис куjлыс Грiшалаъ, кодi jортдс азддм ббрын нумдыштис.

— Грiш, Грiш!—долыда шуис Васо, jорт вылд мелiа виждиг.—Кутам овны, кутам!

12

Стамувывса буржуж кдсjис пдтыны том Сбветскдj Россiядс. Та могыс нај роч буржужкод дтвылыс. бид боксаъ кутис топддны сijdс.

Болшевикjаслн партiя да Сбветскдj власт зелддсны став вынысд, медым дорjыны ужалыс jдзлыс государствосд.

Опасност jылыс jур воис i таjd сiктдъ. Сiктса гдла да шдркоддема олыс зонjас пышкыс унжыкыс гиж-

сисны доброволецjасдн мунны озырjаскод тыш вылд: доброволецjаскод мунны лдбддчис i Васо.

Кыпыда долалис тувсовjа рыт. Ылавыв шувгис. Визувтисны шорjас. Ју куъа ддjд кывтисны медбрjа ji пластjас.

Кыр jылын гажддчис томjдс. Гуддкдлн да сылдмлн долыд шыjас лебисны ылдъ, ылдъ вбрпуjас jывтi.

Васо да Грiша, кодjас муртса петисны Сбветыс, воисны кыр jылд. Наjд пукеисны буждд дорд да лубужтддмн кутисны вижддны томjдзлыс гажддчдмсд.

Доброволецjас гажаа колдддны ас сиктын медбрjа рыт. Васо сiнсд чдвтлытдг дргис гуддк улд муждкод шдщ jдктыс Иван вылд. Иванлн, кодi аскi доброволецдн-жд мунд воjна вылд озырjаслы паныд, чуждмыс влi мунд Машд чоj чуждмыс вылд. Сылдн сешдм-жд влi веж jурсi, сешдм-жд jенеж рдма сiнjас, кушдмдс влiны i Машдлн. Вот та понда i Васдлн вижддс Иван вылд. Том воjтырлыс долыд гажддчдмсд вижддг, Васдлы невдладн jурас воис мдвп Машд jылыс. Сылы серпасасисны сijd кадjас, кор ачыс гажддчылис Машдкод дтлаын таjd-жд кырjылас, но секса гажддчдм гдъ зонлн ез вдв сешдм гажддчдм, кушдма гажддчд гдъ зон днi, кор сijd мынис озырjас кiпод улыс.

Васдлыс мдвпjассд торкисны Иванлн гора кывjас:

— Еj, Васд, Грiша, бостлдj русскдj-сд. Мыj сетдд унмовсiнныд?

— да, бостлдj!—горддсны нывjас. Васд ескд пыкискод, пбрыстудд ыстысдмдн, но сылыс i кывзыны ез кдсjыны.

Васд бдрса jдктыны сувтис i Грiша, кодi влi сiктас медбур jдктысдн.

Аскiнас луншдр гдгдр сiктса доброволецjас вбржддчисны тудд. Наjдс кольялисны нывjас, другjасыс, рдбвужjасыс да гортсаjасны. Пi дiнын чышкалис ассыс сiнвасд мам, но сijd ассыс пiсд ез мдддд сешдм сiнвадн, кушдмдн мдддддлiс цар дырji. Сijd днi тддiс, мыj пiыс мунд ужалыс jдзлыс власт дорjыны.

Медвоzza телегаын, код вылө вöли сувтöдöма гөрö флаг, пукалис Васö, кодöс медбөрöз коллöдiс Грiша.

— Но, кад мем чеччыны, Васö,— шуiс Грiша да сувтiс.—Бура сесса ветлы.

— I те бура ов да ужав. Став выннад вескöдлы Сöветнад, сiжöс ен сет озырjас кiö.

— Та кузта ен шогсы. Но, аззытöз, Вас,—сiжö нужöдiс кiсö jортыслы.

— Аззытöз... Но нiнöм, нiнöм,— шуiс сiжö jортыслы, сiнjассыс кор аз-

зи сiнвалыс сöзтöмсö.—Кор вермам озырjастö, аззысам бөр...

Jортöс кутлöм бöрын Грiша, кодi став коллöдысjас пiжыс вöли медбөрjа коллöдысöн, леччiс телега вылыс. Сiжö муртса удiтiс вöчны восков-мöд, кыз öтi доброволец-зон паскöдiс асыс гудöксö. Гудöк сылис долыд сыланкыв. Гудöк бөрса сывны востiсны вомjаснысö краснöj доброволецjас.

Грiша сувтöмөн кывзи сöлöмö мөрччан сыланкывсö, кодлөн шыыс пыр jонжыка чорзiс, лебiс вөрпуjас костöд пыр пыдö i пыдö.

ДРУЖБА

МИВАШЕКОВ

Кѳт кушѳм кыла јѳзлѳн пијан,
Мѳд-мѳдлы вок і јорт і друг.
Мед крепалас-на дружба мијан,
Став јѳзлѳн немтѳм ыжыд шуд.

Великѳј дружба—победалѳн знамја,
Став ужалыс јѳзлѳн гажлун да шуд.
Мунам ми радѳн—ѳтсѳгласа јѳзјас,
І мијанѳс некѳд, некѳн оз кут.

Нацїја уна, но дружнѳја олам,
Кыз ѳтувја семја, бојевѳј штаб.
Грузїн кѳт комї, мѳд-мѳд орѳѳ волам,
А Сталин јорт ставлѳн—мед муса бат.

Народлыс дружба ми кїстѳмыс кутам,
Кор вожасны кѳсјас фашистскѳј гад.
Странаѳс виѳны ми морѳсѳн сувтам,
Сек дружбалыс јонлун тѳдлас і враг.

Стѳпын, і вѳрын, і гѳраын јургѳ:
Мед крепалас дружба, ѳрѳзалас шуд.
Вїзлач ва кызї пыр ѳтмоза тургѳ,
Сїз народлѳн дружба некѳр оз сувт.

Кѳт кушѳм кыла јѳзлѳн пијан,
Мѳд-мѳдлы вок і јорт і друг.
Мед крепалас-на дружба мијан,
Став јѳзлѳн немтѳм ыжыд шуд.

НӨРЫС ЖЫЛЫН, САДЖАС УЛЫН...

ГАВРИЛ ПУНЬЕГОВ

Нөрыс жылын, саджас улын
Ыжыд керка ем,
Пионерјас гожса кадын
Гаждбчы сен.

Быдлун сылом—ворсом кылд,
Јургд сылди гор.
Лбсыд налы ташдминин,
Солыд, гажа кор.

Тблын велдбчы најд,
Они—шојччан кад.
Они лагерын тан шојччд
Пионер отр'ад.

Ветльвлдны купајтчыны
Лагерсан быд лун.
Ворсыштны да котралыштны
Сени гажа луд.

Нөрыс вылын гажа керка.
Ошинулас—сад;
Сени челаф колдбчы
Гожса шојччан кад.

ЗОНҒАҢ ПІГМӨ

МАРИЈА ЛЕБЕҢ

Муса нылђ, месаҥ те зев ылыи,
И ме ҥиҥбм те жылыс ог тӧд.
Гашкӧ ӧнӧ мустӧмтан-ҥин менӧ?
Гашкӧ тенад сӧлӧм бердад мӧд?

Шенҗанторҗыд миҗан немӧ уна,
Ӧнӧ ыль ног течсӧ гаж и миҗ,
Сӧҗӧн шук и ташӧм мӧвпыс менам
Тани лыбӧ, муса нылђ, сӧҗ...

Тувсов цветӧн ӧзҗан миҗа кадӧ
Шонди рӧмӧн җирдала кор ме,
Зарҥи нумнад долыда и рада
Пӧс, том сӧлӧм менҗым доҗдин те.

Сыр ме ӧтнам доҗсӧ гугӧн виҗи
Сӧлӧм шӧрам,—бурдас меса... доҗ!
Сӧмын абу вӧлӧма-таҗ сӧҗи:
Менам ӧнӧ оз-ҥин уҗсы воҗ.

Тенад чужӧм сӧнвоҗыс оз вешҗыв,
Сылӧм шыыд пель воҗыс оз лӧн,
Чӧдлач сӧнмыд шоҗчӧг мем оз сетлы,
Тенад мыгӧр—Гера¹⁾ сама скӧн.

Лунсаҥ гӧн коҗ тӧвру пӧлтӧ,
Лӧзов гыҥн гыалӧ со су.
Менам сӧлӧм доналӧма—ӧзӧҗ,—
Муса нылђ, ассыд кывтӧ шу.

¹⁾ Гера—древне-греческӧҗи җенҗаслӧн царӧца.

КЫЗ-НӨ ÖНІ ОН ГЫВ?

А. МАКАРОВ

Страна паста—помсаң дордз
Кылө вына сылом шы,
Асыввозсаң да рыт сордз
Ызгө, кызі саріз гы.

Сылө зола, сылө ыжыд,
Сылө пöрыс, сылө том,—
Сылө вöльнө; муын олыс,
Коді жуглаліс көртвом.

Кыз-нө мiянын не сывны,
Олөм сылом код кор зiк?
Нанөн jөртөdjас пыр тырбс,
Огө аззылөj мi пік.

Кыз-нө мiянлы не сывны,
Сывныс суралө-кө кыв?
Олөм сыломсө-кө корө,
Сылөн зарні код-кө кыв?

Зормөм важса партизанөj,
Вiзөд мыj вөчө том jөз;
Ачыл збыл вылө те томман,
Ташөм шуд ез вөв нем чөж.

Сылом кысө өтi горө,
Мыла jургө, кыз ез вөв,
Тайө сылом—враглы скөрлун,
Быщкө сiјөс кызі нөв.

ЧУЖАН ГИКТ

ЕДУАРД ГАНС

Чолѳм теныд, вылмѳм сикт!
Ме талун теныд кѳсја сывны
И кыз нывлы, нежнѳј стѳх
Ас сѳлѳм шѳрыс пѳса сѳјны.

Те важѳн тѳдывлѳн куш шог.
Вывсыд—океан сѳд кымѳр,
Но некор зѳрија веж лог
Ен аззыв сек те, рѳднѳјинѳј.

Но ѳни важ вылад он мун,—
Те ѳни кышсѳн зарнѳ сардѳн
И ѳзјан, кызѳ југыд лун.
И тесањ зарнѳ југѳр сардѳјѳ *)

Ме азза: со-нѳ паскыд јѳр,
Сен лѳзов гыѳн воѳ кѳза
И шумѳтѳ, кыз паскыд вѳр,—
ѳз тыдав некон пом нѳ межа!

Ме азза вијјас—сѳн оз бост.
Најѳ тырѳс кыпыд јѳзѳн.
Сен мунѳ турун пуктан кос
Рѳднѳј, муса мѳрнѳј јѳзлѳн.

И гѳгѳр сылѳм, долыд шум
ѳни јургѳ тенад муын,
И быд мортлѳн ѳмиј нум
ѳзјѳ кыпыд долыдлунѳн.

Муса чојѳј, рѳднѳј сикт!
Те зѳкѳз вунѳѳн пу гѳртѳ.
Те ѳни мѳѳѳн лоѳн зѳк!
Му вылад, со, трактор рѳѳтѳ,

И сѳјѳ кыскѳ,—аззан, со,—
Чѳлѳј фабрика—выл „рыныш“,
Код вунѳѳ вартѳ мешѳк со
Полосатѳ ѳтчыд мунѳг.

Муса чојѳј, рѳднѳј сикт!
Те воштѳн ассыд важса мыгѳр.
Те ѳни вылѳн лоѳн зѳк
ѳа гѳгѳр резан долыд југѳр.

Ме тенѳ раѳејта, выл сикт,
Великѳј Стаљѳнѳн јон течѳм,
И ассым те јылыс выл стѳх
Гѳрд рубѳн минералыс теча!

*) Сардѳјѳ—разалѳ.

РОС МІТРЕЈ

(Moja)

Карсаң матын, неыжыд вѡлѡстын, вѡлі олѡ ѡтѡ крестанѡн, сѡлѡн вѡлі прѡчѡвшѡда нѡм—Рос Мѡтреј.

Сѡјѡ олѡс рос вѡчѡм да вузалѡм помѡс. Семѡяѡс вѡлі сѡлѡн: гѡтыр да кѡк пѡ. Нѡмѡясныс пѡјаныслѡн—Гурѡан да Јемелѡан.

— Кадыс вѡлі тулыс. Вот Мѡтреј шѡѡ пѡјаныслѡ:

— Кајлѡ-жѡ, челаѡ, давѡ росѡылыѡла, субѡтаѡнд-ѡѡ матын, колѡ базар кежлѡ росѡас вѡчны.—Гурѡан да Јемелѡан батыслѡс зев јѡна кѡвзысѡны. Најѡ бѡстѡсны гезпом росѡѡв кѡртавлѡны да пурт нѡр керавны, і терѡба, шуѡлалѡг тырѡјѡ, кајѡсныс давѡ. Најѡ кералѡсны вел уна нѡр да кѡсѡсныс локны-нѡн гортѡ, но друѡ на сѡн вѡзѡ, кѡз ѡлѡ жбыркнѡтѡс сещѡм лебач, кушѡмѡс челаѡ ез-на азѡывны.

І вот, кѡк вок сѡгласѡтѡсныс тащѡм мѡча лебачѡс кутны.

Најѡ мѡѡѡѡчѡсныс вѡтлысны лебач бѡрса, а лебач век жбырѡалѡ пуѡс пѡѡ. Кутѡс-нѡн пемѡыны, а кѡк фетѡнка век-на вѡтлысѡны, кѡсѡныс кутны лебачѡс, да некѡзѡі оз вермыны. Друѡ кѡзкѡ тѡлк сурѡс да Гурѡан кутѡс лебачѡс, сѡјѡ вѡлі сѡсѡжѡк да куѡжѡк тушаа. Зев лѡі налы нѡмѡкод; атѡ-пѡ фѡвѡ, тащѡм лебач кутѡм, кушѡм лебач-пѡ некѡс ег-на азѡылѡј да некѡн ез-на кѡвсѡв. А Гурѡан шѡѡ, ме-пѡ-і кнѡгаѡс-на тащѡм лебачѡс ег азѡыв.

Зев раѡа кѡк фетѡнка воѡсныс гортѡ да бачлы шѡѡны: „Батѡ! Батѡ! Јѡна-жѡ мѡча лебач кутѡм; тащѡм лебачѡс, буракѡ, зев шѡч, да-і ѡѡва-кѡ јешѡѡ ем кѡнкѡ.“ Петкѡѡлѡны батлы, а бат і пыѡѡѡ оз пукты челаѡ-

лыс сорнѡ да шѡѡ: „Но, вѡјѡнныѡ-кѡ, і вѡзѡј, садѡк вѡчѡј-да; а рос нѡртѡ вѡјѡнныѡ?“—Вѡјѡм,—шѡѡ Јемелѡан.—Со тај кѡлѡчѡ пос улын.

Мам пѡјаныслѡ корѡс пѡжын, а налѡн і кнѡѡмыс оз сумав, тѡлкѡ-і дѡм вылас мѡча лебач. Гурѡан да Јемелѡан дыр ез кѡсѡны, вѡчѡсныс лебачлы садѡк да і јѡртѡсныс сетѡчѡ сѡјѡс.

Рѡтнас челаѡ чѡкѡр вѡлі јѡна ворсѡны да щѡщ сетѡчѡ петѡсны Гурѡан да Јемелѡан. Најѡ ошѡѡсѡны мѡча лебачѡс кутѡмѡн, кушѡм лебач-пѡ некѡн-на абу вѡлѡма. А сенѡ, челаѡ чѡкѡр пыщкын, вѡлі сѡктса купеч Мѡтрѡпанлѡн нылыс. Сѡјѡ аскѡнас батыслѡ вѡстѡлѡ, мѡј Рос Мѡтрејлѡн пѡјаныс кутѡмаѡс сещѡм лебач, кушѡмѡс некѡд-на абу азѡывлѡма.

Мѡтрѡпан купечѡс шенѡѡм бѡстѡс, мѡјѡа сещѡм лебач татѡчѡ лебѡѡма; сѡктын сещѡм пѡслѡвѡча велѡ, мѡј сурлѡ-кѡ мортлы часѡс, то колѡ-пѡ сѡјѡ часѡсѡсѡ кужныс кутны. Купеч дѡмајѡтѡ: гашкѡ-пѡ часѡсѡс налы шедѡс-да. Мѡтрѡпан дыр ез кѡсѡсѡс. Зѡла мѡѡѡс мунны Рос Мѡтреј орѡѡ.

Пѡрѡс Мѡтрѡпан купеч, а Мѡтреј жоѡ шѡрын базар кежлѡ росѡас вѡчалѡ.

— Зѡрово, фѡмѡтрѡј Карповѡч! Век, со, те нажетѡка песан, вѡзѡѡ, со, мѡјѡа рос-нѡн бара вѡчѡмыѡ.

— да, век-тај лѡѡ мѡјкѡ вѡчны, ужавѡтѡгнѡ-тај мѡвок огѡ пѡтѡј.

— Ме локтѡ, фѡмѡтрѡј Карповѡч, мѡгѡн.

— Мѡј-нѡ ме дѡнѡ сещѡм мѡгыс сѡйс?

— Тенад-пб-тај піяны кутбмны зев міча лебач да нарбшно воі відлыны.

— Відлы-но.

А челаф ез вбвны гортывбс, најб вблі лехчбмабс вадорб вуграсны.

Мітреј вајс садок, кбні вблі міча лебач, да-і пунктс Мітрбпан бокб.

— Со-тај, відлав. Лебач, лебач і ем, толкб-тај, со, зев міча-а.

Мітрбпан вбдбд да шензб.

— Атбб дбвб, ташбм лебач! Ме ег-на аззв, нб ег кывлы ташбм мбчатб, а гбныс бытббкб зарнб.

Востс садбкыс калыч да відлалб гбгбр бок. Дрyг аззс борд увасы зарнб гбжбд: „Коді тајб лебачсб сојас пубмбн, сібб кутас сблавны зарнб сбмбн“.

Купеч Мітрбпанлбн сафыс муртса ез быр. Мбвпалб: „Атбб дбвб, кычб тајаслыс пбржавны шуда лебачсб.“ да-і мбвпыштс нббны ыжыд дон вылб.

Мітрбпан шуб Мітрејлы:

— Збыл, міча-жб-і вблбма тајб лебачыс. Лоб меным вузавны, сбмітрбріј Карповіч!

А Мітреј шуб:

— Мы-нб тајбн керан, абу-бд те челаф; челаф-кб ескб ворсан-а.

— Мед олас,—шуб Мітрбпан,—лавкаын бшбн вылын, унжыкбн аззыласны да дбвујтчасны.

— Ме ог тбд, челаф гашкб ббрдасны-да; та вылб, лебач вылад, дерт, прамбј дон он сет-а.

— Ладнб,—шуб Мітрбпан,—ме сета теб лебач вылад дас шайт.

Мітреј повзс быдбн: мы-нб-пб тајб лоі, лебач вылб сетб дас шайт, тајб, буфб, талун абу тыр сафа-а.

— Ладнб-но, сетан-кб-і ну, толкб ев-жб пбрббды-а.

Мітрбпан кыскс зептсыс дас шайт да сетс Мітрејлы, а ачыс зев рада гортб мунс лебач тыра садокбн. А Мітреј колб гортб зев рад дас шайтбн, дажб рос вбчалбмсыс бвсбс.

Коркб і локтисны вуграсаныныс Мітрбпанлбн піјан, Гурјан да Јемелјан. Налы локысб телепіт гортб, гаж-тбмчбны лебачыс. Пырсны гортб челаф да ббдбнжык мунисны занавес сајб, лебач дбвб, а лебачлбн места-

ыс куш, весіг садокыс абу. Повзс-ны челаф да јуалбны мамыслыс:

— Кбн-нб, мамб, лебачыс да садокыс?

А мам шуб:

— Батыд-тај сетс купеч Мітрбпанлы дас шайтыс да сібб гортас ну-с лебачсб і садоксб.

Челаф лоіны зев жугылбс да ббрдбмбн кутисны еласны бат вылб.

А Мітрбпан купеч зев рада воіс гортб лебач тыра садокбн. Пызан вылб пунктс дај мед ескб уна морт ез тбдлыны да кывлыны, горбдіс ассыс слугасб. Слуга локтс да јуалб:

— Мы-нб сешбм ббдбба коран? Мыј вбчны?

— А вот мыј. То ме вајб лебач; пачыд, буракб, жар-на, вај ббдб суј пачад жарітны!

— Ладнб,—шуб слуга,—суја, жарітчас-на, буракб.

А Мітрбпан петс аслас лавкаас зев рада да мбвпалб: „вот часбмбд; лебач жарітчас дај соја, а сесса кута сбласны зарнб сбмбн. Толкб вот гырыс-б сбмыс-а; вбт шайта алб гырысжык? Озырма да муна карб, сенб воста сешбм магазбн, кушбм карас-на абу“. Зев гажаа вузасб.

А слугаыс кералс лебачлыс јурсб да куштс гбнсб, сесса сујс скбвбр-дабн пачб жарітны. А ачыс мыјкб скбт гбгбрын старајтчб: то мбс лыг-тб, то порејас вербб,—уж зев уна. Скбт вблі купечлбн уна да лоб дыр на гбгбр тојтны.

А челаф, гортас зев шогббны, кычб ескб ббр вајны лебачбс купеч ордыс. Тблкујтбны Гурјан да Јемелјан:

— А вај-жб ветлам гортас, гашкб кычкб сурас тблк да ббр гусалам лебачсб.

— давај!

Најб дыр ез думайтны да котбртисны Мітрбпан купеч орбб. Челаф назбнбкбн пырсны керкаас, а бкурат керкаын некод ез вбв. Аззбны: пызан вылын сулалб садок, но садокын лебачыс абу, но сылбн зарнб гбнјасыс пызан вылын чукбрын кујлбны—слуга абу-на удбтбма местбтны, лббб вунбббма. Челаф повзисны. „Атбб дбвб, кбн-нб лебачыс, мыј та-

јо вѣчѣмаѣс? Куштѣмаѣс-тајнѣ,—сор-
нитѣны кык вок. Гурјан шуѣ Јемел-
јаныслы:

— Ноко, вѣѣдлам пач пыщкас,
гашкѣ пуны сујисны-ѣа, со тај гѣн-
сѣ њещкѣмаѣс-а.

Челаѣ ѣдјѣнжык востисны пач пѣ-
дан, ѣа азѣѣны, пач пыщкѣ сујѣмаѣс
скѣвѣрѣа вылын лебачтѣ, кодѣс најѣ
корсѣѣны. Кык вок ѣдјѣнжык кыскис-
ны пачыс скѣвѣрѣа ѣа лебачтѣ шѣри
торјѣѣисны, сесса сојисны. Та бѣрти
ѣдјѣн, мед оз тѣдлыны, котѣртисны
гортѣ.

Коркѣ мыкѣѣдыра бѣрын, слуга
пырис карта вылыс ѣај дум вылас
усѣс жарѣтѣм лебачыс. Гашкѣ-пѣ сот-
чѣс-нѣн-ѣа. Мунѣс пачвом дорѣ ѣај
азѣис: скѣвѣрѣаыс пачвомдорын тыр-
тѣм, сѣјѣ зев јѣна повѣис, ѣа мѣвпа-
лѣ, кодѣ тајѣс сојис. А кѣѣаин ез-на
пырав керкаѣ, век-на вузасѣ. Но
ладнѣ, кодѣ кѣт ез сој. Слуга дыр
ез кѣсјы, петѣс сарајѣ, а сенѣ вѣлны
позтыр курѣг пѣјан. Сѣјѣ бостѣс пурт
ѣа ѣтѣ курѣг пѣѣс кутѣс, пыртѣс кер-
каѣ ѣа куштѣс, гѣнсѣ ѣѣбѣс. Сесса
сујис мѣча лебач пыѣѣ сѣјѣс скѣвѣр-
ѣаѣн пачѣ. Мед-пѣ жарѣтчас, кѣѣаин
оз ѣ тѣдлы.

Купеч Мѣтрѣпан оз вермы пѣрасѣ
коллѣѣдны лавкаын, колѣ сылы сојны
зарны лебачсѣ ѣа сѣлавын зарнѣ сѣм.
Лавка пѣдлалѣс ѣа локтѣс слуга ѣнѣ,
сесса шуѣ:

— Вай-жѣ, слуга, кыскы жарѣтан-
тортѣ, сојыштны колѣ.

— Ладнѣ,—шуѣ слуга.

Пачыс кыскис жарѣтѣмтор.

Мѣтрѣпан зев чѣскыѣа ѣа раѣа со-
јис сѣјѣс. Мѣвпалѣ: вот сесса ѣнѣ зар-
ныѣ лѣѣ пом нѣ дор. Часѣѣѣд-тај
сури-жѣ меным. Мыкѣ ѣыра сојѣм
бѣрын петѣс мѣѣд комнатаас ѣа дул-
сѣ сѣлыштѣс, но зарнѣ ѣѣнга ез пет.
„Но! Мы-нѣ тајѣ!“ Сѣјѣ сѣлалѣс, ко-
лѣкѣ, таз тыр дул, а зарнѣ ез пет,
чѣстѣ вомыс ѣѣжымын кутѣс. Ладнѣ,
мѣвпалѣ, гашкѣ аскѣ мѣѣѣс петны,
лѣѣ-нѣн вѣччыслыны аскѣѣѣ.

А кык ѣѣтинаыѣ, Гурјан ѣа Јемел-
јан, гортаныс дугдывтѣг сѣлалѣн
ѣа трѣн усѣ зарнѣ ѣѣнга. Зев радѣс
кык ѣѣтинка. Најѣ сѣлаласны амбар
сајас ѣѣн шапка тыр сѣм. Сесса ас-
ныс повѣасны, мыј кывлас-кѣ купеч

Мѣтрѣпан, мѣјанѣс ѣѣкѣѣ вѣјас лѣѣѣ
суѣѣтас. Мыј вѣчны? Најѣ думыштѣс-
ны гортыс пышыны.

А кытѣѣ пышјан? Мѣтрѣпаныѣ ту-
јалас ѣа всоровно кутас. „А вай-жѣ
вѣрѣ пышјам, сѣг корсны нѣ ду-
мыштны оз кууж“. І вот, најѣ шуисны
кајны вѣрѣ. Но Гурјан ѣ шуѣ, мыј вѣ-
рѣ кајны-кѣ, колѣ пон ѣа ружјѣ, сы-
тѣг оз поѣ, ош сојас ѣа-ѣ увалаѣ-на
сыыс ѣтар ковмылас.

Кык пѣ батлы сѣтисны шапка тыр
зарнѣ сѣм ѣа вѣсталисны кытыс лоѣ
тајѣ сѣмыс ѣа мыј быт лѣѣ налы
пышывыны гортыс недыр кѣжлѣ.

Бат лоѣ зев рад, чут оз јѣжы, та-
мында сѣм сѣјѣ ез-на сѣннас аззыв
ѣаѣѣ јѣзлыс, ѣѣпѣштѣ ассыс. Зев
терыба ѣѣбѣс.

А кык вок аскѣнас зев воѣ, кор
јѣзыс вѣлѣ узѣѣны-на, мѣѣисны мунны
мѣѣд вѣлѣѣтѣ нѣѣбны ружјѣ ѣа пон,
горт дорыс најѣ ез лыстны бостны.

Аскѣнас чечѣс купеч Мѣтрѣпан,
сылѣн оз узѣы. Ез-на-ѣ мысы, а ѣа-
вај сѣлавын дул, но сѣлалѣс, сѣлалѣс
ѣа ѣѣкуштѣм сѣм ез пет. Зев јѣна
сѣјѣ скѣрмѣс. „Мыј тајѣ? Навернѣ,
коѣа костѣ-кѣ кык ѣѣтинкаын волѣ-
маѣс ѣа сојѣмаѣс жаркѣјтѣ, а сы
местаѣ колѣмаѣс мыкѣ мѣѣдтор,“—ду-
мајтѣ. Сѣјѣ ѣдјѣжык зев скѣра, ко-
тѣрѣн моз, локтѣс Мѣтрѣпан орѣѣ
ѣа јуалѣ:

— Кѣнѣс-нѣ пѣјаныѣ?

А рос Мѣтрѣј шуѣ, мунѣсны-пѣ
корны мѣлѣѣѣтина мукѣѣд вѣлѣѣтѣ. Мѣ-
трѣпаныѣдлы лоѣ шог ѣа мунѣс шог-
ѣг тырјѣ гортѣ.

А кык ѣѣтина сѣктѣ вотѣѣ куст
бокын сѣлалѣсны зарнѣ сѣм, медым
нѣѣбны ружјѣ ѣа пон. Воисны сѣктѣ,
нѣѣбисны кык ружјѣ ѣа кык пон.

Ружјѣас ѣа понјас вылѣ најѣ сѣ-
тисны зарнѣ сѣмсѣ артаѣтѣг, кѣтырнас.
Лавкаыс нѣѣбисны шѣѣ ѣ мукѣѣдтор:
нѣн, пуртјас, ѣтѣг ѣа с. в. Сесса
мѣѣисны мунны вѣрѣ. Вѣртѣ најѣ мѣ-
ѣисны асыв вылѣ. Мунѣсны Гурјан ѣа
Јемелјан лун, мунѣсны мѣѣѣс... Век
на воѣын помтѣм вѣр. Волѣны јујас
ѣа шорјас, нурјас ѣа јарјас. Мунѣг
мозыс лылѣѣны пѣтѣкајасѣс кынѣм-
пѣт вылѣ, но лышнѣј оз лылыны,
медым оз ков сѣрыс нуны. Узлѣѣны
кык вок бѣпур дорын, керкатѣг, вѣла

вылын. Ферт, валы первојтѣ шуштѣм, но регыд бѣрын лоі вескод.

Вот најѣ-нын муноны којмѣд лун. Вѣлі асыв. Толкѣ-на шондѣ пујас жы-лѣ кајѣма, а најѣ збоја понјаскѣд муноны вожд. Друг чеччыштѣс ку-ст увсаң зев ыжыд рушкау руд кѣч. Кык вок чургѣдѣсны пѣшчалјасѣ сы вылѣ, кѣсјѣны лыны кѣчѣс, но на-лы шыасѣс морт гѣлѣсѣн: ен-пѣ лы-ѣј менѣ, муса пѣјан, а бостѣј-пѣ сѣр-сыд шѣщ менѣ тѣјанкѣд муны, ме-пѣ тѣјанлы ваја ас код-жѣ пі.

Кык вок повѣсны. Атѣ сѣвѣ, кѣч шыасѣс морт-моз! Најѣ бѣр леѣсны ружѣјаснысѣ да шуисны вѣча: „Лок инѣ мунам, окоѣтан-кѣ“.

Најѣ лоіны вѣтѣн: кык пон, кѣч да асныс. Неѣдыр најѣ мунисны, да па-ныд локтѣ муѣер руч. Кык вок ба-ра чургѣдѣсны пѣшчалјасѣ да кѣс-јѣны лыны, а руч бара шыасѣс морт гѣлѣсѣн: енѣ-пѣ менѣ лыѣј, пѣјан, а бостѣј-пѣ менѣ шѣщ сѣрсыд. Кык вок бара оз лыны, леѣсны пѣшчал-јас. І руч локтѣс, кыѣ і кѣч, најѣ чукѣрѣ шѣщ. Мѣдѣсны бара вожд. Мунисны најѣ мыкѣ дыра да, вот, кѣјін налан локтѣ. Кык вок бара чургѣдѣсны пѣшчалјас да кѣсјѣны лыны, но кѣјін бара шыасѣс: ен-пѣ, пѣјан, менѣ лыѣј, а бостѣј-пѣ шѣщ аскѣдныд. „Ладнѣ, лок-но инѣ, гажа-жык лоѣ унанад“. І бара мѣдѣсны вожд.

Воіс шорѣор, зев гажа места. На-лѣ бѣасѣсны да водѣсны узны, а пон-јас оз узны, најѣ вѣѣны кѣзѣинјасѣд. Вој узѣсны. Јурѣдѣс да бара мѣдѣсны ставѣн вожд. Быдѣн муноны чукѣр-ѣн зев мѣчаа, а понјас медбѣрын, думсыныс колѣдѣдны, мед некод ез колччы.

Друг бара пармасаң петѣс зев ыжыд руд ош, тапѣктѣ паскыд ла-пѣјаснас паныд локтысјас чукѣрѣ. Јона повѣсны Гурјан да Јемелјан. Но бѣрѣ бергѣдѣсны абу шаң. І најѣ бара збојмѣдѣсны да чургѣдѣсны пѣшчалјас, кѣсјѣны лыны, но ез уѣтны пѣзѣдѣны, бара шыасѣс ош-кыд морт моз: енѣ-пѣ лыѣј менѣ, бур пѣјан, а бостѣј шѣщ ас чукѣр-ад да шѣщ муна тѣјанкѣд кытѣ ну-анныд, ог петѣтчы. Кык вок бара

леѣсны пѣшчалјас да шуисны: „Лок-но-пѣ инѣ, кѣсјан-кѣ мѣјанлыс кывзы-ны да муны.“

І мѣдѣсны најѣ со мыѣтаѣн: Гурјан Јемелјан, кѣч, руч, кѣјін, кык пон да руд ош. Мыкѣ дыра најѣ муни-сны да паныдасѣс медса полана зѣер —лев. Кык вок зев јона повѣсны да кѣсјѣсны бѣрлаң бергѣдѣчны, но ош да кѣјін шуѣны: ен-пѣ повѣј, мѣ-пѣ унаѣн да тајѣс лѣвтѣ верма-на. І бара кык вок збојмѣсны да чургѣдѣсны пѣшчалјас, кѣсјѣны-нын лыны, но лев бара шыасѣс на дѣнѣ морт гѣлѣсѣн: енѣ-пѣ менѣ, пѣјан, лыѣј, а бостѣј-пѣ шѣщ ас чукѣрад да тѣјанкѣд ме муна кытѣ кѣт нуѣј. Но ладнѣ-пѣ, лок инѣ мунам шѣщ, мед сѣсса асчукѣр некодѣс ег ку-тѣј повны.

І вот најѣ овмѣдѣсны ылі вѣрѣ, зев гажа јар шѣрѣ. Вѣчѣсны іѣѣтѣк вѣр керка да кутѣсны овны. Зѣверјас-быдѣн вајалѣны прѣмыс, кодѣ мы-тор кужд кыјны. Олѣны зев лѣсыда да гажаа.

Вот неѣдыр мыѣтѣ кѣч вајѣс пі. І сѣз ставыс зѣверјас вајѣсны морт ѣтѣ піѣн да на чукѣрын лоі ставыс пара. Зев гажа налы, а кык воклы зев ыккод, вот тајѣ-пѣ і бур, мѣјанлы-пѣ лоі став зѣверыслѣн морт вылѣ ѣтѣ піѣн. Но унатор налы оз тырмы, меѣдым дыржык сенѣ овны да бы-тыштны зѣверјаслыс пѣјансѣ. Најѣ тѣлкујѣтѣсны петавны вѣлѣстѣ, но кушѣм вѣлѣст меѣматын—најѣ оз тѣдны, да шуисны кѣјінлы корсны меѣса матысса вѣлѣст.

Кѣјін-тај дыр ез кѣсјы, мы вы-ныс ем мѣдѣс котѣртны корсны да тѣдмавны шѣктѣмтор. Вот рыт лок-тѣ. Кѣјін пѣснас быгѣѣма воіс да-і вѣсталѣ, мыј вѣлѣст абу јона ылын, тѣ-пѣ кык вок воанныд бѣрѣвож кык лун бѣрын бѣр.

Но ладнѣ. Кык вок асылыч чеч-чѣсны да і шуѣны: „Тѣ, понјас, тѣ, зѣверјас, олѣј лѣчки, енѣ зыкмѣј, енѣ пышјѣј. Он-кѣ кывзѣј да зыкманныд-кѣ, пышјанныд-кѣ, ѣелѣ лѣб омѣл“.

І мѣдѣсны кык вок колана прѣпас-јасла кѣјін вѣсталѣм сѣртѣ, вѣлѣстѣ. Коркѣ рытнас најѣ матѣсмѣсны вѣ-лѣст дорѣ да сувтѣсны неылѣ ѣен-га сѣлавны. Најѣ сѣлѣлѣсны шапкаѣ

вел уна да сујалисны зепјасо. Мб-дбдчисны влбдстб.

Тажб влбдстыс кык воклы ез вбв тбдса да јуалисны сетчбс јбзлыс, ылын-б-пб тасаҥ сјб карбчыс, код дорын налбн гортыс матын. Јбзыс вбсталисны, мыј зев-нын ылын, уна го верст сајын.

Кык вок босталисны лавкаыс, мыј вблб налы чік колана: ізтбг, сов, дрбб да порок, выл сапбгјас і уна мукбд-тор, мыјдта вермісны катбдныс. Мын-тісны зарні сбмбн немжаліттбг, да-жб купечјас сівујтчбны: „Вот і сівб, кушбм озырбс тајбјас“. Мбдбсны кај-ны вокјас тыра нопјасбн сбкыда, шбкыда шојччалбмбн.

Коркб рытнас, сорбн-нын, воісны кык вок да вбдбдбны, ембс-б звер-јас да понјас. Лыдбдбсны да ставыс ембс, зев лоіны раббс.

Тажб гажа вбрас, лбсыд јаг шбрас, кык вок асланыс зверјаскбд олісны быдса во. Звер піјан лоісны сы гыр-сабс-жб, мыј гырсабс і мамјасыс.

Во ббрын кык вок кутісны мбв-павны: „Онб мјјан зверјас лоіны кык-нанымлы морт бтікбн, позб јукны да торјбдчыны, а бтлаын ветлбдблы-ны уна звербн абу лада“. Ладнб. Најб, кык вок, і зверјаснад, і пон-јаснад јукбсны да ббстбсны кыкна-ныс бтмындабн. Кбсјбны мунны кык бокб да ветлыны кычб кужбны да кычб окота.

Гурјан мбдбс војвылб, а Јемелјан луныв бокб. Кык вок тајб местаас дыртб олісны-да, најб пожбмпу мыр-јб сащкбсны кык пурт; бтысб—војыв бокб, а мбдсб—луныв бокб, да шуіс-ны мбда-мбдыслы: „Во ббртб волы-ны тајб-жб лунјасб тајб местаас да вбдлыны мбда-мбдлыс пуртјас. Пурт-кб менам лббб тенад бокрын сібма, то сјб бокас колб мунны корены“.

Зверјасбн, понјасбн да мукбдтор-јасбн јукбм ббрын, мыј вблб запа-сас, окасбмбн прбшцајтчбсны да мб-дбсны. Бтыс—војвылб, мбдыс—лун-вылб.

Гурјан аслас зверјаскбд ветліс вб-ртбжык, но шочініка шбщ ветліс і сіктјастб, быдлатб, но сіктјасбд вет-лыны вблб абужык лада. Быдбн: мбс-јас-і, мортјас-і, ставыс зверјасыс по-

лбны-да. І быт лоі ветлыны уежык кадсб вбртб да сікт бокјастб.

І сіз, квајт тблыс ббртб Гурјанлбн аслас царствоыс помасіс да вужбс мбд царствоб. Мбд царствотб сјбб мыјкбдыра ветліс да воіс вел ыжыд карб.

Гурјан емелмбдчбс зверјасбн пыр-ны карас. Гурјан бнб лоі-нын зев збој да јон. Куза ветлбм ббрын да јон зверјасбн думсыс оз пов некбдыс. Кар дорб воіс да вбдбдб: быд керка пелбсын сбд плаг. Шен ббстбс Гур-јанбс: „Мы-нб тајб тан лбма сещб-мыс; прбста абу-жб бшлбмабс тащбм плагјасбс; тајб мыјкб омблтор лб-ма.“ Гурјан кар помас і думыштбс пырны патераб. Сјбб пырбс омблынк важ керкаб, сен олб вблб бтнас пб-рыс старука.

— Здорово, бабушка, лез менб бтб вежон кежлб патераб. Ме теб патернбјтб мынта сымда, мыјда теб колб.

— Леза, мыј ог лезыс.

— Но толькб, бабушка, ен повзы. Менам ембс вел уна другјас, да најб ставыс зверјас.

— Ладнб,—шубб бабушка,—мена-м ем пес лббул, чік тыртбм, мед сен олбны.

Патераб Гурјан пырбс став звер-јаснас. Быдбн мучбмабс да бок вы-лас водалбсны шојччыны. Гурјан вој-дбр сетбс бабушкалы зарні сбмсб патернбј пыфб быдса кытыр. А ба-бушка зев рад, гашкб 60 арбса, да ас немнас тамда сбмсб ез-на нажб-вітлы, да і ез азчыс сіннас јбзлыс.

Гурјан јуалб бабушкалыс:

— Мыса тајб плагјас бшалбны быд керка пелбсын?

Бабушка кутбс вбставлыны Гурјан-лы, мыјла бшалбны кар пастаыс сбд плагјасыс.

— Вот тајб царство улын ем сещбм враг, нбмыс сылбн Біа Борда Змеј. Сјбб сојб мортјасбс бчередбн, быд лун бтысб. І цар лбсбдбс жере-беј быд лун вылб. Кодлы усб жере-бејыс, сјбб і муно сещбм местаб, кытчб локтб Біа Борда Змејыс быд лун мортбс сојны. Тајб плагјасыс бшалбны талун сы вбсна, мыј талун жеребејыс усбма цар нывлы.

„Аттб сівб, кушбм тан звер ем,

морт сојис.—мѡвпалѡ: „кыѳи ескѡ
вермыны сѳѡс аслам зѡер чукѡрѡн,
секи ескѡн верма ме лѡны тѡдчана
мортѡн зѡн царствоын“.

Воѳс рыт, Гурѳан водѳс аслам зѡер-
јасыскѡд. Быѡдн уѡдны. Аскинас бара
чечѳисны. Гурѳан ветлис карѡ да
зарѳи вылѡ нѡбѳс соѳан аслыс да ас-
лас зѡерјаслы, сесса зев бура ѡбѡ-
дајтисны ставыс. Ѳбѡд бѡрын Гур-
ѳан јуалѡ бабушкалыс:

— Вот, бабушка, вѳстав вѳј мем,
кѡни лѡб сѳѡ местаис, кытѡни сојѡ
мортјасѡс Бѳа Борда зѡеј?

Бабушка инѳис налы, кытѡ вольтѡ-
лѡ зѡејыс.

— Вот сенѳ ем зев жужыѡ гѡра,
кытѡ лѡб ѡтылатѳ кајны пѡлѳч пос-
кѡд. Сетѡѡ и вѳѡдѡны сылы ѡчеред-
нѡј мортѡс гѡра јылас.

Гурѳан прѡшцајтѳчѳс бабушкакѡд да
мѡбѡдѳчѳс аслам зѡерјаскѡд сетѡѡ,
кытѡ инѳис бабушка. Најѡ мѡдѳсны
со мыјдаѡн: Гурѳан, лѡв, ош, кѡјѳн,
руч, кѡч, пон—сѳѳимѡн. Мунѳсны-да,
мунѳсны-да, најѡ воѳсны гѡра дѡрѡ и
давај кајны гѡра јылѡ, кытѡ вольтѡ-
лѡ зѡејыѡ. Гѡранс вѡлѳи зев жужыѡ
да налы лѡи кајны сетѡѡ лунтыр. Кор-
кѡ-и воѳсны гѡра јылад да зев јѡна
муѳисны.

Вѳѡдѡны најѡ карлаѳ да азѡдны:
карыс петѳсны зев уна јѡз музыкајасѡн
да ѡѡд плагјасѡн, локтѡны тајѡ гѡ-
ралаѳ.

Тајѡ локтѳгас-жѡ, даѡ локтѡ Бѳја
Борда зѡеј. Жбыргѡ-лебѡѡ гѡра јылѡ.
А Гурѳан да зѡерјас вѳѡдѡны сы-
лыс локтѡмѡѡ да лѡѡѡдѡны сѳкѡд
воѳсасны, кор зѡејыѡ пукѡсас гѡра
јылад.

Кыѳ-тај Гурѳан усѡдѳс зѡерјасѡс
зѡеј вылѡ, ачыс шѡщ усѡдѳчѳс зѡеј
вылѡ, то ез-тај дыр ков мырѡныѡ
ташѡм јѡн да дружнѡј зѡерјаснад.
Бѳа Борда зѡејѡс ставѡѡ чашѳсны
да коѡавлѳсны посныѡ кусѡкѡѡ да
гѡнчукѡрѡѡ. Атѡ-пѡ ѡѡвѡ, мѡвпалѡ
Гурѳан, кушѡм зѡер, а вермѳмѡ сѳѡс
вѳны, ѡнѳи мѳјанлы повны некѡдыс.

А локтыс јѡз гѡра увѡан бергѡд-
чѳсны бѡр карѡ, толѡѡ цар ныв зев
јѡна вѡчѡѡма да бѡрѡгѳ тырѳѳи кајѳс
гѡра јылѡ, кытѡ вольтѡлѡ зѡеј. Лок-
тѳс Гурѳан дѳнѡ да усѳс пѳѡс вылас
и шуѡ сылы:

— Но вот локтѳ жеребѡј сертѳ,
вѡч меѡн мыј куѳан.

Цар нывыѡ зѡејѡн чајтѡ Гурѳанѡс.
ѡерт, сѳѡс оз тѡд, ѡд сѳнас ез-на
азѳыв, кушѡм лѡѡ морт сојыс зѡе-
јыѡ.

Гурѳан нывлы и шуѡ:

— Чеччы да дугды бѡрдны, ме абу
зѡеј; сѳѡс ме вѳи аслам зѡерјасѡн,
ѡн-кѡ верѳт, то колѡкѡ вѳѡдлы
шојсѡ.

Цар ныв вѳѡдѡлѳс гѡгѡрѡбок, сесса
азѳѳс зѡејыс кулѡм шојсѡ. Зев сы-
лы лѡи нѳмѡѡ да долыѡ. Цар ныв
јуалѡ Гурѳанлыс:

— Атѡ ѡѡвѡ, те кушѡм морт
локтѡмыѡ, вермѳн вѳны морт сојыс
зѡејѡс. Вѳстав-жѡ, кыс те ачыѡ
лоан, кушѡм рѡдыс да кыѳи тѡнад,
бур мортѡн, нѳмыѡ?

Гурѳан шуѡ сылы, мыј ме-пѡ лѡа
прѡстѡј крѡѡѡнѡнѡн пѳи, да зев ылыс,
мѡд царствоыс, а нѳмѡј-пѡ мѡнам лѡѡ
Гурѳан.

Цар нывлы вѳвѳтѳи лѡи нѳмѡѡ, ат-
тѡ-пѡ ѡѡвѡ, еташѡм ме шуѡда, мыј
мездѳс-пѡ менѡ кулѡмыс бур морт, а
мѡд-кѡ быдса царствоѡс жеребѡѡн
кулѡмыс. Цар ныв и шуѡ Гурѳанлыс:

— Но вот, Гурѳан, ме-кѡ теѡ туѳа
да кажѳтѡча, то ме лѡа теѡ невѡс-
таѡн, кыѳ те менѡ кулѡмыс мездѳн.
да и баѡ мѡнам, кодѳи лѡѡ тѡнѳи ца-
рѡн, сѳѡ-жѡ лѡас зев рад да сѡгла-
сѳтѡчас менѡ ѡетны те сѳѡѡ, а сѳѡ-жѡ
и ѡетас теѡ влаѡт царствуйтѳны ас
мѡстаас.

— Мыјла ѡг,—шуѡ Гурѳан,—пѡѡѡ
колѡчыны да гѡтрѡсны те вылѡ, но
толѡѡ мѡнам нѳнѡм абу зѡерјасыс
ѡтар.

Ѳтѳи кыѡѡѡ воѳсны Гурѳан да цар
ныв и водѳсны шојччыны ставыс,
шѡщ и зѡерјас. А часѡѡѡѡ колѳсны
кѡѡѡс.

Зев дыр најѡ уѡсны, но коркѡ и
-саѡмѳсны да цар ныв шуѡ Гурѳанлыс:

— Но сесса вѳј-жѡ мунаѡѡј мѳја-
нѡ.

— Мунам,—шуѡ Гурѳан.

И мѡдѳсны ставыс леччыны гѡра
јылыс да кутѳсны матыѡччыны кар-
лаѳ. Кор пырѳсны карѡ, јѡзыс ку-
тѳсны пышѳыны кодѳи кытѡ вѡскалѡ.
Кыѳ-жѡ не повны есымында зѡерыѡѡ

Коркѡ најѡ воісны царскѡј дворец дорѡ. Кор цар казалис, мыј сылѡн нылыс локтѡ бѡр ловјѡн да зев уна зверјаскѡѡ да шѡщ том морткѡѡ, лоі сіјѡ зав рад. Петіс паныд музы-кајасѡн да дона пѡдаркіјасѡн, нымко-фасѡ. Сешѡм вѡлі сылы нылыс дона.

Зев рада, пѡса, здоровајтчісны да пырісны цар орѡѡ став зверјасѡн. Сесга мѡдісны гѡстїтны. Цар ныв вісталіс батыслы, кодї тајѡ том мор-тыс, зѡн царствоѡс мездысыс.

— Тајѡ том мортыслѡн нымс Гурјан да лоѡ менам жѡнікѡн.

— Но і ладнѡ,— шуѡ цар,— раз те-нѡ мездіс кулѡмыс, то ме лоа зев рад тіјан ѡтлаасѡм вылѡ да гета шѡщ асгым жын царствоѡс да озыр-лунос.

Гѡстїтісны мыкѡдыра зев јона да гажаа, сесга кутїсны лѡбѡдчыны сваѡба кежлѡ. Сѡерт, царскѡј пір лѡ-сѡѡны лѡѡ не регыд, колѡ унатор да сешѡм сојан-јуан, кушѡм некод-лѡн-на ез вѡвлы.

Коркѡ і воіс сваѡба лун Гурјанлѡн да цар нывлѡн. Воісны уна озыр гѡстјас ылі му ваыс і матыс, быд-лаыс—сваѡба вылѡ. Гѡтралїсны Гур-јанѡс да лоі сіјѡ цар.

Цар сетїс затлы жын царствоѡѡ да мыј вѡлі озырлуныс, кычі і кѡс-јыслїс.

Зев бура кутїс царавны выл цар Гурјан сваѡба бѡрын, да і зверјасыс век-жѡ дінасѡс сылѡн. Мыјдыра-кѡ бѡрын уеіс дум вылас аслас вокыс —Јемелјан, кодкѡѡ најѡ торјаѡс пѡшті-нїн вожын.

А налѡн вѡлі сорнїтѡма, мыј во-жын бѡрын волыны сіјѡ местаѡ, кысањ торјѡдчісны да кытчѡ сувтѡ-дісны мырсѡ да кытчѡ сащкылісны пуртјасѡ. Гурјаныс гѡтырыскѡѡ сор-нїтіс да вісталїс сылы, мыј сылѡн ем вок, кодї тазі-жѡ мунїс зверјасѡн лунвылѡ, да колѡ тѡдны ловја абу-нїн. А тѡдмавысѡ колѡ сіѡ: ветлы-ны сіјѡ местаѡ, кысањ торјѡдчісны.

І вот Гурјан аслас зверјасѡн да дружіеѡн мѡдіс сіјѡ местаѡ, кѡні сулалїс мыр.

Онї Гурјан, шуам, пір вылын. А бостамѡј сесга Јемелјан воксѡ, кычі да кѡні сіјѡ ветлѡ.

Кор торјѡдчісны кык вок да мѡ-

дѡдчісны разнѡј тујѡ, Јемелјаныслы аслас ѡшыбітѡмла лоі ыжыд, ыжыд локтор терпїтны јомасањ.

Јемелјан вѡлі мунѡ лунвылѡ і му-нїс-нїн колѡкѡ вел ылѡз зверјаскѡѡ да воіс со кытчѡз. Кадыс вѡлі рыт, гѡгѡр помтѡм вѡр, а сы дорын вѡлі шор візувтѡ. Вот і сувтїс Јемелјан ас чукѡрнас шор дорад учы. Пес-тісны бї, мыј вѡлі налѡн сѡрсыс за-пас—сојыштїсны да водїсны ставыс бї гѡгѡр учы. А понсѡ шѡктїс ка-раулітчыны, медым на дорѡ оз лок некушѡм враг. Таз вѡлі најѡ кара-улітѡѡны быд вој ѡчередѡн.

Ладнѡ ставыс узѡны, толкѡ оз уз пон-стѡрѡж.

Друг кывны кутїс козја вѡра пар-маыс нывбабалѡн морт гѡлѡс. А ка-дыс вѡлі војшѡр гѡгѡр. Пон мунїс да катїс лапанас кѡзайнсѡ. Јемелјан чеччіс да кутїс кывзыны. Кылѡ ныв-бабалѡн гѡлѡс увкјѡдлѡ. Јемелјанѡс шензѡм бостїс, кушѡм тајѡ кылѡ гѡлѡс. А гѡлѡс век матысгѡ і ма-тысгѡ налањ. Кор-нїн гѡлѡсыс лоі зев матын, а морт оз тыдав, пемыд вѡлі, Јемелјан горѡдіс сылы вѡча: „Лок татѡ, кодї ачыд, мїјан бї дорѡ да шонтыс“.

І налањ локтїс матѡ зев куѡ нѡр-ја нывбаба і шуѡ: ог-пѡ лыст лок-ныс тіјан бї дорѡ, тенад-пѡ зверыд зев уна да зев лѡкѡс. А Јемелјан шуѡ: ен-пѡ пов да лок, зверјасыс-пѡ теѡ нїнѡм оз керны, лок шонтыс. Ме-пѡ ог лыст,— шуѡ нывбаба; сіјѡ чургѡдіс Јемелјанлы зев куѡ нѡр. „На,— шуѡ сіјѡ,— тајѡ нѡрсѡ да омѡ-ліка кучкыштав најѡс, сесга і лок-та“. Јемелјан бостїс куѡ нѡр да бы-дѡнѡс омѡліка кучкышталїс. Мыјѡн нѡрнад кучкаліс зверјастѡ да пов-јастѡ, ачыс і став зверыс пѡрісны лѡз їзјѡ.

Татѡз најѡ і воісны.

Тајѡ бабаыс вѡлѡма јома да најѡс шыкѡдіс лѡз їзјѡ, і најѡ сенї кулѡ-ны.

Коркѡ не коркѡ, дыр мунѡм бѡ-рын, Гурјан локтїс сіјѡ местаѡ, кѡні вѡлі сулалѡ мырјыс да кытчѡ вѡлі сащкѡма кык пурт лун да војлы па-ныѡн. Віѡѡѡ Гурјан пуртјас вылѡ да аѡзѡ, мыј лунвывса пуртыд сімѡ-ма, код бѡкѡ мунїс Јемелјан вокыс.

Гурјанлы зев лоі шог. Аттѳ дівѳ, кытчѳ мыј најѳ лоіны, ылѳ алі матѳ алі, мыј помыс... Но дыр мѳвпавны нінѳм, а колѳ вѳчны ѳтѳ тор: корсны најѳс лунывы бокус.

Гурјан важ местаын узѳс да аскѳнас бара мѳдѳсны лунывылаң корсны воксѳ. Мунѳсны најѳ лун, мунѳсны мѳдѳс, вежон дај дыржык, век ыкыс оз вермыны тѳбмавын. Коркѳнекоркѳ најѳ воѳсны сѳјѳ местаѳ, сѳјѳ шор дорѳ, кѳнѳ турбылвѳзѳны вѳлѳ лѳз из мылкјас. Најѳ сетѳ узѳмѳдѳсны, зев лѳсыд местаыс-да. Но Гурјан оз тѳд, мыј тајѳ лѳз из мылкјасыс лобны вокус да сылѳн зверјасыс.

Ладнѳ. Најѳ узѳмѳдѳсны, водѳсны быдѳн, а стѳрѳждѳн колѳсны ручѳс. Вој лоі зев пемыд, кадыс лоі сор, быдѳн ручыс ѳтдор узѳны. Друг руч кылѳ ылыс морт гѳлѳс, кодѳ сѳзѳ-жѳ налаң матысмѳ. Руч наѳѳнѳк катѳс кѳѳаисѳ да і шуѳ, кылѳ-пѳ морт гѳлѳс шы. Гурјан чечѳс да кывзѳ: збыл кылѳ нывбаба гѳлѳс шы.

Мѳвпалѳ, кущѳм морт татѳ локтѳ, дѳвѳ тајѳ, алі вошѳм морт; но тајѳ бара оз лѳсав, сѳктыс-жѳ тасаң зев ылын. „Тајѳ абу бур морт“,— мѳвпалѳ Гурјан. А нывбаба гѳлѳс локтѳс-нын зѳк на дорѳз, да бара оз матыстчы. Гурјан шуѳ:

— Шонтыс лок.

А бабаыд сылы воча:

— Ог лыст, тенад зверјасыд зев локѳс-да. На тајѳ нѳрсѳ да кучкыш-тав зверјастѳ, сесса і локта.

— А-а-а...

Гѳгѳрвоѳс Гурјан, мыј тајѳ тыдалѳ і вѳчѳма мыјкѳ вокјасыскѳд. Гурјан бѳстѳс нывбабалыс бѳдсѳ да шуѳ:

— Вај воксѳ да зверјассѳ, кытчѳ воштѳн? ѳерт-жѳ, кѳнкѳ, тајѳ бѳд-над најѳс пѳрјалѳн, а он-кѳ сет најѳс, то усѳда зверјасѳс да тенѳ помѳз когавласны.

Јома первой суссѳс, но кор Гурјан каталѳс асгыс зверјассѳ узанѳныс, то жома повѳс да і шуѳ: но-пѳ сѳта бѳр воктѳ да зверјассѳ, толкѳ-пѳ нінѳм менѳ ен вѳчѳј. Со-пѳ сѳјѳ бѳдѳнас, кодѳс тѳд сетѳ, кучкыш-тав лѳз изјассѳ, і бѳр ловѳасын најѳ.

Ладнѳ, Гурјан бѳдѳнад кучкышталѳс изјастѳ да ставныс бѳр ловѳѳсны.

— Уф!—шуѳ Јемелјан,—дыр-тај узѳѳма мѳнама.

Сесса зев лоіны ставыс радѳс, мыј локтѳма на дѳвѳ асланыс вокус. Кор вокјас ловѳѳсны, Гурјан зев јона скѳрмѳс жома ылѳ да кыз-тај усѳдас зверјасѳс, дыр-тај ез кѳсјыны, зѳкѳз когавлѳсны сѳјѳс.

— Дурак-жѳ те, Јемелјан, мыјланѳ ылалѳн? Ње-кѳ мырјад пуртыд, то тѳд тани немтѳ лоі кујлыны лѳз из комѳкѳн. Шу атѳѳ вокудылы, мыј кужѳс корсны тенѳ. Но сесса ѳнѳ ог-нын торјѳдчылѳј, мунамыј ѳтлаын ме орѳѳ, ме ѳнѳ абу-нын прѳстѳј морт, а цар.

Јемелјан зев јона серѳктѳс да шуѳ:

— Вот і дѳвѳ цар. Код ылын-нѳ цар те?

— А вот мунама мекѳд да азған, ме цар зѳн царствоын.

І мѳдѳсны кык вок асланыс зверјаскѳд Гурјан царствоѳ.

Чукѳртѳс *І. Самтомова*

ПОП ДА СЫЛӨН ТАРАНТАС

(Moja)

Коркө овлісны поп гозја. Отчыд попыс і шуө попадааыслы: „Чөжам сөм, нөбам бур вөв, тарантас да сїјс“. Сїзі і вөчїсны. Чукөртїсны-чө-жїсны сөм. Поп мунїс карө да нөбїс вөв, тарантас, сїјс да кул-мешөк жежыд пыч. А попыс вөлі јона ра-фејтө картїасны; колөм сөм вылас сїјө көсїс картїөн воны да пукөс ворсны өтї том морткөд. Первојсө попыд мыкөдыра воїс, а сесга друг кутїс ворсыны. Ворссїс батүшкоыд став сөмсө да і думажтө: „Часлы, вузала пысө да сїјө сөм вылас ставсө воа“. Сесга вузалїс пыч да бара пукөс ворсны. Но регыдөн став сөмсө ворссїс. Бара думажтө поп: „Вузала вөлөс да сїјө сөм вылас-нын нач воа, сек ставсө бөр нөба“. Недыр картїасөм бөрын поп ворссїс вөлөс, сесга вузалїс сїбс да бара ворссїс.

Бөрдїс сек поп да і шуө том мортлы: „Вај көт отсав меным тарантасө гортө кыскыны“.

— Отсыштны погө,—вочавїзө мортлы.

Мөдөдчїсны. Поп кыскө тарантас, а том мортлыс бөстїс мегыр, сїфелка да шөщ мөдөдчїс. Первојсө попыд тарантасө өдїө кыскїс, но регыд музїс да пондїс колны да колны. Мөвпалө сек поп: „Сїјө-жө воїс менө, а мунө кокныда“. Сесга попыс шуө том мортлы: „Друг, вај те сесга кыкышт тарантасө, ме музї“.

— Погө кыкыштны,—вочавїзө мортлыс да вежсїс попкөд. Сесга поплы лої јона кокныд мунны тарантастөг да сїјө кутїс колны том мортөс. А мыјөн попыс сажалї, сек том мортлыс бергөдїс тарантасө да мөдөдчїс гортлаыс.

Кор попыс воїс горт дїнө, вїчөдө — том мортлыд некөн оз тыдав да і шуө: „Ылө колїс, ковмас паныд ветлыны“.

Мөдөдчїс поп паныд, но том мортөс некыс ез азгы. Сесга сувтїс да і думажтө: „Мунны вогө, лїбө не мунны?“

Та кадө вөрғыс друг петїс морт да попыд і јуалө сылыс: „Тарантаса подаөс те ен азгыв?“.

Чујмїс сек төдтөм мортлыд да корө лүчки вїставны, мыј сїјө сөщөм „тарантаса подаыс“. Попыд вїсталїс ставсө, кыч вөлі. Мортлыд сылы і шуө: „Со сенї ем вескыд туж, тарантасыд навернө сїјө тужөд і мунїс, өнї гашкө те ордын-нын“.

Поп котөрөн мөдөдчїс гортас, ачыс думажтө: „Ме сїјө мортсө учтөда гортын, а узїгас став сөмсө бөр гусала“.

І кор сїјө воїс гортас, азгыс: тарантасыс век-на абу. Батушко гортас пырны оз лыст, полө попадааыс. Сесга сїјө мүдерїтїс вөчны сїзі: когавліс паскөмсө, тупласїс најтын, леччїс код морт улө да сїзі пырїс гортас. Азгыс поп матушкаөс да бөрдөмөн сылы вїсталө: „Ме карын нөблї ставсө, мыј колө, сесга мунї архїреј ордө, сенї менө устөз јукталөмаөс вїнаөн, сесга пукөсөдөмаөс тарантас вылө да і мөдөдөмаөс гортө. Кор сағмї,—кујла најтын, вөв нї тарантас абу, ставсө грабїтөмаөс“.

Сесга поп да попадаа мөдөдчїсны кыкөн корсны вөвсө да тарантасө, дыр ветлөдлїсны, но нїнөм ез сур.

А стөч сїјө кадө карсаң воїс архїреј, сувтїс поп ордө, пыртїс вөвсө

гиднао, а тарантасо коліс забор ді-
но. Корко поп гозја скорбе локтоны
горт діно, аздны тарантас да налы
зев німкоо лоо. Попыс і шуо по-
пафдалы: „Тажо мортыс менсым став-
со картіон воіс, а бні ме ордо лок-
тома, вај пырам да віам сіјос, не-
код оз тодлы, ставсо бор бостам“.
Шуісны віны. Поп бостіс лечыд чер
да пырісны керкаб, аздны—узо
мортыд, поп радло! „Јенмыс бытто

нарошно унмовскодома“. Сесса поп
терыба керыштіс узыс архірејлыс
јурсо. Но сточ секі керкаб пырас
архірејлн јамшцікыс да городас:
—Батушко, те мыла віин владыко
архірејсо!?”.

Та бдын поп да попадда локыс
городасны, котортасны ывлаб да
шыбытчасны колодечо.

Гіжіс Важкурјаса НСШ-ын велодчыс
Ф. І. Куткін

УРОЖАЈ

І. СЕЛКОВ

Асыввоғын німкод пырыс
Мујас дорті ветлбдла.
Муніг тырјі аслам думыс
Мулы аттб вставла.

Гырыс шепјас шоныд төлөн
Копрасбны паныд мем,
Быттб паскыд море вылын
Гыјас быгылтбны сен.

Гожса лунб шонді југбр
Зарні субс вообб.
Шоныд зербн луншбр гбгбр
Менгым нанбс мысббб.

Рафејта ме німкод пырыс
Немчбж кежлб сетбм му!
Тблбј, татыс, нана јбрыс
Сталін јортлы аттб ну!

ШОНДІ ПЕТИГӨН

МИШ ӨЛ

Жужыд кыркбщ пблбн
Шунгб Ежва ју,
Нббжб асја кабб
Лыбб жежыд ру.

Ылын, Ежва сајын
Кыа бзјб дон.
Шонді востб сінсб
Палалбма он.

Табб каднас Грша
Кыліс трактор гор,
Аззб: сылбн Маша
Гбрб кыркбщ дор.

Кыркбщдорса борјын
Быдмб турун свеж,
Гршлы Машб муса,—
Некодкбд оз веж.

Албј флагкбд орчбн
Трактор вылын ныв,
Регыд сјб кылас
Гршукыслыс кыв.

ВИЗ ВЫЛЫН

(вiет)

Г. Ф. ПУНЬЕГОВ

Мөддөчисны

Лөн. Көнсурө кылөны-нин петук-
јаслөн чуксасөм шыјас. Ыжыд гө-
лбсөн горбдласны ку-ка-ре-ку!.. сес-
са бара лөнласны. Көв ескө асја
шондiыс ез-на мыччыс, сөмын-на
кутiс төдчыны сез јенеж шөрын вој
лебалам кыаыс, быдлаыс-нин зөлгө
тувсов шорбн лебачјаслөн сылөмыс.

Кыскө друг кыліс килчөлөн зур-
тыштөм шы. Туј вылө петiс неыжыд
тушаа том морт. Зумыда мөдiс тувч-
чавны јуж туј куза. Ачыс мыјкө зев
мөвпалө, быттө быд восков лыддө.
Мунiс сiкт помөчыс, сесса кејiс мед-
бөрја керкаас.

— Востлөј!—килчөб гөлөдчиг моз
гордiс. Пыралiс, сесса бөр петiс да
пырiс мөд керкаб. Тајд вөлі Макар
Иван. Сiјө витөд бригадаса бригадiр.
Мукөд дырјi ескө рытнас iндавлас
ужсө, но төрыт ез вевјав, правленiје
вөлі корөмадс-да.

Коушна возын кодкө вужөртчы-
ліс, стук-стук керiс, кучкiс кущөм-
кө көрт вылө пудн, сесса голс кылө
нешыштiс мыјкө.

— Kodі сен тошкөдчө?—казалiс
Макар Иван да јуалiс.

— Ме...

— Мыј-нө сен, Тiма, тошкөдчан?

— Ѓајтсө-тај пыркөда кругјассыс.

— Виј вылө колө лөсөдчыны. Ув-
тасө леччыв вөвла да вај татчө,—
ыстiс Макар Иван.

— Сыыс-нө тpyдөднөј-жө пасјан-
ныд?

— А кыҗi-нө.

— Сiҗ-кө леччыла,—шуiс. Гусөни-
көн, мед оз азҗыв бригадiрныс, кыҗк-

нитiс—пуктiс бостлөмторсө да мунiс
вөвла.

Ывлаыс пыр быттө ловзiс да лов-
зiс, пыр содiс туј куза ветлыглөн
лыдыс. Шондiыс җарснитiс-петiс мi-
чаа. Резыштiс аслас зарнi лучјаснас
му вылө. Асја ыркыд код төвруыс
җiкөҗ вошiс: космiс шондiнас.

Тiма вајiс коушна дорө вөвсө да
домалiс. Ачыс мунiс гортас. Прав-
ленiје дiнсаң сетчө доктiсны Макар
Иван да Васө. Васөдс Макар Иваныс
шөктiс додҗавны вөвсө, телегаас
течны коушна стөн бердыс сулалан
кураңјассө, вiлајассө, сөвтны косајас,
складө ветлыны пусан прөдуктала
да бура көртавны ставсө, медем на-
јө ез гылавыны.

Јөз чукөрмiс.

Нывјас Васөдс ыстiсны гудөкла.
Налөн вајөн-нин вомдорјасныс вөр-
ны, көсјөны сывны.

җажкнитiс-поткөдiс асја сөстөм
сынөдсө колхознөј гудөклөн шыыс.
Вөрзiсны вөлајас, на бөрсә—подајас,
да мөддөчисны вөр тујдө јоллаң.

Дыр кыліс сiктө нывјас сылөм
шылөн јургөмыс.

Өшiң пырыс Тiма виҗөдлiс коуш-
на волаң да казалiс, мыј сiјөс ко-
лөмны-нин, сесса петiс гортсаыс да
вөтчiс јөз бөрсә.

Медвоҗа лун виҗ вылын

Ывлаыс сещөм лөн, весiг кил не-
кыт оз вөрҗөд. Көнсурө кылөны
цветјас вывти ветлыс мазiјаслөн җiз-
гөм шыјас.

Ыркнитiс небыдiк кос төв, пырк-
нитiс турун вылыс бшалан лысвасө.

Ѓујалө Јол ју пөлөн веж туруна

паскыд ви́з. О́тарас паскыд керо́с. Берег дорыс паскыд увтас места. Ју дорсаң Һеылын ыжыд пушкыра по-жом улын вы́л колхозно́ј пуктысан керка. Керка во́зас ку́з керјасыс во́чом пызан. Модо́лаплас керкалы во́ча піскодо́ во́рсаңыс туж, коді локто сіктсаң. Тужсаң кылісны сорні шыјас, кодіјас пыр матысмисны. Һе-дыр мыст јо́зыс локтісны ви́з вы́ло. Ыапкыд, галкіа местаті вужодо́сны ко́луныс, сесса воисны пуктысан керка во́до. Ректісны куран-вилајасныс, сувто́дісны керка во́до куртан машинасдо да ставныс босталісны асыныс косајаснысдо.

— Гуль-голь... гуль-голь...—мо́дісны лечтасны.

— Заводітламо́ј,—шуис Макар Иван. Ачыс овтыштіс керка во́зыс турунсдо да содтіс,—лечыд-тај ескдо косаыс-да, ог то́д регыд ныжмыны кутас оз,—сесса веско́діс коссдо, сувтіс да кутіс індавны коды кытчо сувтны. Косајас мо́дісны зірдавны шонді во́зын.

Со ко́жлаыс Макар Иван ышкдо, а сыкдо орчодо́ныс Васдо. Макар Иванло́н шорко́ддем тушаыс да беріно́с чужом. Сіјдо́с туша течас сер-тыс-нын то́дан—јон морт. То́внас сіјдо́с ужаліс во́рын, сізім сурс кубо-метр во́р по́рдоіс. Тулыснас-нын колхозсаң сіјдо́с ыстісны РКШ-до брига-дірно́ј курс вы́ло, ко́ні бура велодо́чс да помалом бо́рын локтіс брига-діравны. „Шуда кад желдо́ чужлы-сба менам“,—корсурдо́ Макар Иван шулывлас аслыс. Ез отчыд-нын сіјдо́с премірујтлыны, а во́рын да колхозын стахановско́ја ужаломыс, колдом го-жом сетісны сталинско́ј ударныклыс білет, сесса колдом во-ждо́ пыріс ком-сомолдо. Комсомол сіјдо́с быдтіс во́до. Корко́с сіјдо́с во́лі зік Һеграмотно́јон, бағ-мамыс абу ле́лдомны сіјдо́с велодо́чыны, ужавны-по́ колдо, велодо́чом помгыд-по́ омла-нын кыно́мто́ вер-дан,—шулісны секі.

А Васдо, Макар Иванло́н медматысса другыс, сещом-ждо́ јон морт, со́мын Һеуна ку́зжык тушанас Макар Иван дорыс. Најдо́ отлаын ужалісны то́внас, бура ужаломыс кыкнаннысдо́ премірујтлісны, о́ні бара-ждо́ отлаын ужалдо́ны.

Шонді жар улын по́саломысла Макар Иванло́н плеш вылас зо́лви́зоны ва војтјас. Сылдо́н косаыс ыжыд да лечыд. Сы пырдо́іс Тималдо́н ічот. Сіјдо́ ачыс пу ку́за тушаа, а покостдо́ со́мын метр пагта і нудо. „Тырмас ме-ным тајдо“,—шулывлас.

Важон Тіма, бағыс дінын оліго́н, ез то́длыс ышкодо́масто́. Бағыс во́лі озыра олыс, уждо́дліс меда јозос, а аслас піјаныс про́ста моз і овлісны. Сесса быдмісны да јуксісны кујімна-ныс. Бағыс нало́н зев скупдо́ј, ембур-сдо́ аслыс унжык коліс, ез јук піјан-ысмы. Оліс Тіма го́тырыскдо́д баскык во, сесса колхоздо́ пырісны. О́ні-на сесаң колхозын. Бағ-мамныс куліны да бағыс керкадо́ воіс овныс, кык овмо́с отувтіс. Бара бура овмо́дчс Тіма. Һаңыс о́ні ем-на да трудо́дең ужалом јылыс оз-на јона шогсы. Кодко́-ко́ трудо́дең ужалом јылыс сорні панас, со́мын пегана го́рд тош-торнас пыркнітас да шуыштас: „Олам-на кызко́“. Ужавтом трудо́дең-ко́ бостны—сус, пыр-і јуалас: „Уна-до́ трудо́дең локтас?“.

— Трін-Һ...—кытыс коса чегом шы. Макар Иван лептыліс јурсдо́ да аззіс: косаыс чегома Тималдо́н.

Берег дорын оті јір дорсаң мо́д јір дордо́з ветло́длісны посні чела-дјас, чері кыјісны. Лун-лун најдо́ шот ви́з вылындо́с: вотчо́ны, вуграсдо́ны, ышкысјаслы клучыс ва вајалдо́ны. О́ні најдо́ купајтчо́ны.

— Жар луныс да ышкымыд талуң омла соддо́,—шуис Васдо́ Макар Иван діно́ матыстчсг моз.—Ескдо́ машина-ко́.

— Ез быд бригадалы тырмы-да. Лун кујім бо́рын-тај ескдо́ шдо́ктісны вајны нолдо́ бригада ордыс, најдо́-о́д тани абу ылыно́с, кык кілометр і ло́о вескыдасдо́. Секі ло́о мо́до́длыны ко-до́ско́,—вочавісіс Макар Иван.

Бара заводітісны ышкыны.

Пуктысан керка во́зын

Рыт. Шондіыс матыстчсг леччан дорлан-нын. Жарыс лантыштіс да ышкысјаслы лоі лобыджык.

Јенежті ветлісны руд сера кымдо́р-јас. Кыскдо́ друг пондіс кыподо́чыны со́дов кымдо́р, но ез зер. Кымдо́рыс

пыр возлаң муніс, лебзіс. Бара здук
кежлѣ шондіасліс, сесса зікѣз кусіс.
Сѣмын рытја кыаыс дыр пукаліс сѣз
jeneжын да дыр-на позіс ышкыны.

Важѣн-нѣн леччісны гортѣ ветлыс
колхозніцајас, важѣн-жѣ-нѣн вѣлі
мунѣма ышканіныс Піла дад да пѣ-
зѣдѣ ышкысјаслы шыд. Пыралас кер-
ка пышқас, бѣр петалас, сесса пука-
лыштас біпур возын да бара мыжкѣ
мѣдас вѣчны. Оз прѣста овсы сы-
лѣн.

Піла дад—ар сѣзімдас віта, шабді-
сѣз зудѣс код тошка, жежыд, зормѣм
јурѣјаса старік. Кѣт і пѣрыс дај
ужыс јона-нѣн мѣрчѣма сылы, но
оз-на сѣз ов, пыр ужалѣ. Таво сылѣн
кујімео трудоѣең ѣтнаслѣн вѣлі.
Тѣвнас конухаліс, а ѣні со бара-жѣ
віз вылын шѣщ ужалѣ. Сылы, кыз
пѣрыс мортлы, пѣварітан уж Макар
Іван індіс.

Шыдыс Піла дадлѣн важѣн-нѣн
пусіс, а ышкысјас век-на ез локтав-
ны. дѣзімс віччысѣмысла Піла дад
да сувтѣмѣн кутіс візѣдны: оз-ѣ код-
јаскѣ воны-нѣн. Кѣсіс-нѣн ескѣ чук-
савны, но локтіс ачыс Макар Іван.

— Ужнајтныс, Іван Макаровіч, оз-
на локны?

— Рѣгыд воасны,—вочавізіс Макар
Іван. Бостіс аслас сумкаыс блокнот,
карандаш, керка сѣен бердын сула-
лыс мерасѣ да муніс ышкысјаслыс
ужѣѣ прімітны.

Івляыс шоныд. Кѣнкѣ віз дорса
јагын кыліс кѣклѣн кѣкѣм шы да сы
бѣрса јѣлѣгалѣн нѣрсѣмыс.

Нѣдыр мыст керка дорѣ воісны
ышкысјас. Варовміс керка воґса ыв-
лаыс.

Ужнајтісны, сесса мужікјас пукѣ-
мѣн варовітіг моз кутісны курітчы-
ны, а томјѣз—гажѣдчыны.

Макар Іван сек коста пыраліс пук-
тысан керка пышкѣ да ічѣтік керѣ-
сіна лампа бі возын арталіс брігад-
нікјаслыс лунса ышкѣмсыс трудо-
ѣеңјасѣѣ. Мыјѣн помасіс арталаныс,
петіс да кѣсѣтер возын кутіс лыд-
фыны.

Ставѣн кывзѣны.

Макар Іван ез-на удіт помавны,
друг Тіма јуаліс:

— Менам уна-ѣ?

— Семѣсат пјат сотых.

Тіма мыжкѣдыра чѣв ѣліс: Сесса
бара јуаліс:

— Кыз-нѣ сесса колѣ ужавнысѣ?
Кос векѣдлытѣг лунтыр ышкі, а
век семѣсат пјат сотых.—Нѣшта-на
мыжкѣ вомгорулас мурѣстіс да ла-
тіс.

Макар Іван помаліс сорнікуґасѣ
да Тімалаң бергѣдѣмѣн шыасіс
воча:

— Навернѣ абу-нѣн тілѣмыд. Со
бост Васѣѣс—ужалѣма кык трудо-
ѣең. Бостам Піла дадѣс—пѣрыс
морт, а ышкѣма семѣсат пјат со-
тых-жѣ дај пѣварітіс сыыс ѣтдор.

Јурсѣ улѣ лѣзыштѣмѣн пукаліс јѣз
сајын Тіма, чѣв ѣліс да мыжкѣ мѣв-
паліс.

— дні-ѣд сѣлѣнѣ ужалам, а сѣз-
кѣ Тімалы некѣд вылѣ норасныс,—
шыасіс ѣті колхозніца.

— Дыржык-кѣ покос шѣрас пон-
дас пукавны да курітчыны, сѣмын-
даыс оз кут воны,—сујыштіс кодкѣ
асгыс кыв.

Дыр кодѣурѣ ас-костаныс варові-
тісны. Сесса локтіс Макар Іван до-
рѣ Васѣ, лапкіс кінас сылы пѣлпом
вылас да гораа шуіс:

— Ставѣ правіліс лыдѣѣма. Мо-
лоѣец, Ваґа. Сѣмын коліс тарыт
јешшѣ неуна гажѣдчыштны.

Ачыс паскѣдіс гудѣксѣ да горѣдіс
сывны.

Дыр-на чуксасіс томјѣзлѣн сѣлѣм
шыыс да гудѣклѣн гѣлѣсыс јѣла шы-
ыскѣд. Сесса зікѣз лѣныс. Пырісны
гажѣдчаніныс томјѣз да водалісны.

Макар Іван јешшѣ-на петаліс ывляѣ,
тыр сѣлѣмѣн кокніа долыштіс ыр-
каммѣм сѣстѣм сынѣдсѣ да пыріс бѣр,
сесса пѣрчысыс да водіс.

Зев рѣгыд кѣжлѣ сајмѣвтчылѣ гѣж-
га јар шондіыс, зев рѣгыд кѣжлѣ
лаытлѣны пѣткајас. Јешшѣ шондітѣ-
гыс-на сасѣмѣны лебачјас да заводі-
тѣны сывны.

Јѣз чеччавтѣз Макар Іван чукса-
ліс Васѣѣс да ыстіс ышқан машина-
ла.

Васѣ бѣрса Макар Іван шѣщ пѣта-
ліс керка воґд да візѣдліс шонділыс
петѣмсѣ.

„Бур і лун бара лоѣ“,—мѣвпаліс.

Сесга німкадасыштіс воэвылас тыдалан сінмөн суэтём візјас вылө да бөр пыріс садмөдны јөзсө.

Ышқан машина вајөм бөрын ветлісны өбөдајтны, а сесга ставыс мунісны сіјө уж вылө, кытчө кодбө щөктіс мунны Макар Иван. Кодсурө ышкыны мунісны, мукөдјас турун бергөдлыны, зорөд местајас лөсөдавны, куртны да мукөдпөлөс ужјас вөчны. Віз паста кутіс јургыны колхоэнікјаслөн да колхоэніцајаслөн уж шысы.

Регыд жарміс. Шондіс бара-на пөжны мөдіс. Ју катыдлаыны машинаө ышкөны, кывтыдыс—куртөны.

Зарна шонді југөрјас улас терыба ужалісны колхоэнікјас да колхоэніцајас. Кытчөсын шылыд куртөм віз ерд вылө јурсө кыпөдө вывлаө ыжыд зорөд. Сени терыба лепталөны турун көрт вілајасөн Макар Иван да Васө.

— Бура талун молодцыс чукөртөны,—шыасіс Васө.—Рыт кежлө став куртаныс лөб ештөдөма.

Щөщыда брітөм под вылө гөбјас моз мыччысісны выл вылө выл јурјас. Најөс терыба новлөны чөвтанијасө.

— Ноко, Рыжко,—корсурө горөдласны јурновлыјас.

Курттөм вежбөсөд терыба ветлө куртан машина. Машинаө додөдалөма пара вөв. Шочыніка корсурө јамщыкыс термөдлыштлө вөвјассө, оз лөз најөс асвөласыс мунөм вылө.

Мі панјам најөс!

Ышқан машина вајан лунө рытнас вөлі собраніје. Макар Иван эепсыс перјіс бумага да лыддіс:

— Мі, којмөд брігадаса колхоэнікјас да колхоэніцајас, чуксалам тіјандө, вітөд брігадасажасөс, социалістическөј ордіысөм вылө.

Сесга Васө собраніје вылын јуралылыс коріс кыв да вісталіс:

— ...Міјан мөг—панјыны најөс, лоны воэынмунысјасөн став брігадајас пын да бөстны колхоэној перөходашщөј знаја.

— Мі панјам најөс. Мі панјам...—горөдісны колхоэніцајас.

— Панјам... панјам...

Собраніје аскі асывнас Піла дадвөлі пуө шыд да бурещ думајтө төрытја собраніје јывыс, брігадалөн көсјысөм јывыс—ставсө панјыны, кыз друг локтіс Васө да вісталіс:

— Ен кывлы? Тіма косајастө вужөдігөныс ваас ускөдөма. Колхоэніцајас вісталөны, мыј пыж шөрас-пө вөліны косајасыс, а ачыс Тіма шуө, егпө төдлы, гылаөмны чукөрнас.

— да... давіт коса... абу шутка,—шуіс Піла дад, а ачыс думыштіс бөрті јуавны ассыс, Тімалыс, кызі тајө вөлі.

Пакөст

Бара шондіс эөбсіс вөрпу сајө, ывлаыс ыркаліс. Ташөм ыркыд сынөда ывлаын лөсыд да долыд лөлыды, быдөн сізі і бөстөдө томјөзөс неуна гажөдчыштны.

Васө бөстіс гудөксө да нөжјөнікөн гудөкасігтырјі воглаліс кырјывлаө. Сы бөрсө—нывјас.

Төмјөз дыр гажөдчісны берөг дорын, дыр кылісны налөн сылөм шыјас, сесга лөнісны.

Чөскыда ставныс унмовсісны. Ывлаыс сіз-жө унмовсіс. Гөгөр лөн. Сөмын керка пыщкыс лөнсө полошүтөны ныргор шыјас.

Тіма талун мукөдјас дорыс водіс воэжык, јөзөзыс уыштіс, сесга садміс да овны мөдіс, віччысіс мукөдјаслыс унмовсөмсө.

Сесга нөжјөнікөн чеччіс да петіс ывлаө. Кыззысыштіс: ез-ө кодкө садмысі сіјө петөм шыыс. Нінөм ез кыв.

Бөстіс ассыс черсө да мөдіс воглавны. Ачыс мөвпаліс:

— Кушөмкө вінтјас-кө нешышта, машинаыс бракујтчас, нінөмөн лөб ышкыныс. Тајө-кө лөб вөчөма, оз бөстны знамјатө, ужыс бөрын кутас кыссыны.

Керка воэын бара колі лөн, некөд оз вужрас-ні. Керка пыщкас жар, пөсалөмаөс уысјас. Кодсурө ескө шуласны мукөд дырјі, колө-пө вонјасын уылыны, буржык, но керкаыд-тај век-на-жө керка. Сөтчө көт кушөма зерас, оз пыр ваыд, сөщөм топыда вөвтөма. Тулыс-арын таі вічөчысјас, вөралысјас да чері кыысјас уылөны.

Піла дафлөн уж мёрччомлаыс да вёрваті ветлігөн кымалдмлаыс зев кокні уған унмөн уғеб, мукдб војна-ас оз і вермыв унмовссывнысб. Сы пыддї томјбз рытјасын сор водбны да чбскыд уған унмөн уғбны. „Том каднад і гаждбчыныд да чбскыда уғныд“,—шулывлас Піла даф.

Кодкб мбдїс вбтасны, бтнас сор-нїтны. Сы шыб сафмїс Піла даф да вомгорулас мбдїс шбпкбдны:

— Уф-ф!.. Јона і пбсавсбма.

Сесса суғбдчїс кїнас да востыш-тїс керка бғбссб да кутїс бғбс пы-рыс лованы ывла сынбдсб.

— Трїн-н!..

Поткбдїс вїзвывса лбнсб чертыш-кбн кбртб кучкбм шы.

— Мыј-нб тајб?—мбвпалїс бтнасбн Піла даф. Петалїс ывлаас—некод абу, сесса ббр пырїс. Мбдїс ду-мајтны:

— Збылыс-б кыліс? Гашкб, менам пбрыс пельнад і сїз кажїтчїс.

Чуксалїс Макар Иванбс да вїсталїс кывлбмтор јылыс. Сїјб оз вблї ескы первојсб, сесса ббрын петїс ывлаас да мунїс машинајас вїдлыны.

Ылысаң-на Макар Иван азїс машїна бердыс вужрасыгбс. Сесса кағалїс сылыс пегана јос тошторсб да тбдїс, мыј сїјб Тїма.

— Ембур таргајтан!—Макар Иван-лбн горббсїс.

Тїма шај-пајмуни—повғїс, некытчб ез куж воштысныс да кватїтїс ассыс черсб, сесса ускбдчїс Макар Иван ывлб.

Сек сїјбс Макар Иван сапкїс мыш-сағыс да чорыда јбткыштбмбн ускб-дїс ышкбм туруныс ывлб.

— Онї омбла-нїн пышјан мїжан улыс,—Тїмалыс черсб мырддїг моз шуїс Макар Иван.

Сек локтїсны керка дорыс мукбд-јас.

— Мыј корсїс, сїјб бнї і сурї...— шуасїсны колхознїкјас.

Выл газетјас лыдббм

Пажнајтны талун воғжык слбјмбд-чїсны локны мукб лунјас сертї. Оз на ескб вблї кбсјыны воны, но по-масїс мбдлапбвсыс ышканыс да быт-лої воны.

Јешшб сојны пуксытбғ-на Васб азїс ывл газетјас да дыр најббс вїдлалїг моз нумјалїс.

— Мыј-нїн, Васїлеј, нумјалан?— јуалїс Піла даф.

— Нїнбм,—жењыдїка шуыштїс Васб.

— Пїсмб-тај локтбма теныд, Ва-сб,—шыасїс Макар Иван.

— Кодсаң?—ез гбгбрво Васб Ма-кар Иванлыс вїсталбмсб да јуалїс.

— Саһасаң дерт, кбнкб.

Сесса локтїс Васб газет вїдлалаң ингыс пызан дорб да кутїс сїннас смекајтны, кбнї пїсмбыс. Вїғбдїс гб-гбр—абу. Сек кағалїс Макар Иван сылыс мыјкб корсбмсб да јуалїс:

— Мыј-нб вошїс?

— Ачыд вїсталїн пїсмб локтбмбн, а кбнї?

— Ен-мбј бнї пїсмб лыдбды?—шуїс Макар Иван.

— Ха... ха... Пїсмб.—Васблбн пе-тїс серамыс.

— Воїс-тај?—шыасїс Піла даф.

— А кбнї сїјб?

— А бнтај-нб мыј вблї лыдбдан да нумјалан?

— А, пблїнб ме секї газет лыдбдї-да. Тајкб-нїн ог вунбдчы газет јы-лыс, ылбдїнныд менб сорнїтанныд-да.

Сесса Васб ббр мунїс ывл газет-јас дорб да газет паскбдїг моз вїс-талїс:

— Со-тај мїжанбс гїжбны.

— Кбнї? Мыј јылыс?

— Газетјас ваїсны?—шыасїс і Піла даф.

— да,—вочавїғїс Васб.

Васббс кыщалїсны гбгбрыс кол-хознїкјас да колхознїцајас, быдбн вїччысбны лыдббмсб.

Васб заводїтїс:

— Со, „Комї комсомолец“ газет-ын гїжбны: „Кутчысїсны брїгадајас костын ордјысбмб“.

Јбз топыдјыка да топыдјыка то-пбдчбны, ставныс кбсјбны воны га-зет дорбз да шбщ лыдбдыны сїјбс. Ставбн суса кывзбны. Васб сесса бостїс мбд газет да гораа лыдбдїс: „Молотов нїма колхозса вїтбд брї-гадаын лої ердбдбма врагбс“...

— да... кывлбмабс-нїн мїжанлыс ордјысбмнымбс,—шыасїс Піла даф.

— Ёні між гачет пырыд быдтор-сб позо кывлыны,—вісталіс Макар Іван.

— Сешом-од і ем. Ме вот жона рабејта мукд странајас жылыс лыд-фдм. Гортн піб менам век рыт-јаснад меным Іспаніја жылыс да Кі-тај жылыс лыдфывлб. Сесса дона Сталін јорт жылыс сіз-жб квігајас лыдфывліс-і.

— Да... Быд пелосын тбдбны сы-лыс німсб, весіг мукд странајасын-і,—вісталіс мбд.

Сесса гачетјас відлаліг моз шбр коф гблбсбн мбдіс віставны Макар Іван:

— Тбварышјас, та вылын огб лан-тбдчбј. Кутам воаб ердбдавны сешбм врајассб, Тіма кофдемјасбс. Јешбб топыджыка кутчысам уж бердб да стахановскбја ужалбмбн регыджык ештбдам пуктысбмнымбс.

— Правільнб, Іван Макарбвіч,— тошбб забріггыр шыасіс Піла дад.

Колхознбј клубын

Сікт шбрын сулалб выл обшвај-тбм керка. Блысань вібдігбн-на сіб торјалб мукд дорыс. Стенјассб кра-сітбма віж краскабн, бшінулас—сад-јас. Тајб колхознбј клуб.

Клуб пыщкбсын тырыс јбз: кол-хоэнікјас да колхоэніцајас.

Стенјасын мічаа бшалбны вожд-јаслбн портретјас: Ленивлбн, Сталін-лбн, Молотовлбн, Ворошіловлбн да мукдлбн. Пыщлаңасжык сцена, кбні вбчлывлбны спектаклјас. Сені бшала гбрд матерје вылын јежыд шы-

пасјаса гіббд: „Атбб Сталін јортлы шуда да гача олбм лбсбббмыс“. Сцена вылас гбрд матерјебн-жб вевт-тбм пызан дорын пукалбны сіктсбвет-са јуралыс Пудов јорт, колхозса јура-лыс Машб да нбшта кык колхоэнік.

Собраніејас бура мунб. Сорнітіс Пудов јорт, сесса Машб мбдіс ві-ставны.

Машб—гбгрбсынік чужбма, вбснб гблбса да шбркоф тушаа пель-кынік нывка. Сбз сінјасыс сылбн шбкыда віббдлывлбны Макар Іван да Васб вылб.

— ... Вітбд бригадалы вблі шубма Јошыс турун пуктансб дас лунбн ештбдны. Најб ештбдісны кбкјамыс лунбн. Пуктісны тырбур качества турун, ні бті зер улб ез сурбдлыны. Тајб ужын шбщ вбліны і торкасы-јас, кызі Тіма. На куза чорыда лбі кучкбма. Тані ембс і стахановецјас, кызі ачыс бригадірыс—Макар Іван да Васб Пунегов,—вісталіс Машб.

Пызан дорб вајсны зарні сырјаса перехофашщбј гбрд знамја.

— Тајбс сетам бура страдна еш-тбббмыс вітбд бригадалы,—знамјасб кіас кутіг моз вісталіс Машб.

Сесса сцена вылб кајіс Макар Іван да гбрд знамјасб паскбббмбн гораа вісталіс:

— Тајб знамјасб мі егб бостбј прбста, а заслужітбм. Кутам нбшта-на јонжыка тышканы народлбн враг коласјаскбд, ердбдавны најбс. Нан ідралігбн петкбблам таыс-на буржык прімер. Ог сетбј бостны міжан кыс-тајб колхознбј перехофашщбј знамја-сб некодлы! Ог!

ЗБОЈ МИША

(Челадлы вiет)

I. G. МОЖЕГОВ

I.

Ќти тувсовја лунѡ колхозса јура-
лыс вiсталис Семен ѡаѡлы: колѡ-пѡ
ветлыны Сѡкѡ јуѡ да сетыс вiѡѡ-
лыны вiѡјасѡ, абу-ѡ тырѡмаѡс да
туруныс куѡѡма быѡмѡ.

Тајѡ сорнiсѡ кылис ѡлаѡик Миша.
Матыстѡис батыс ѡиѡ да i шуiс:

— Батѡ, ме текѡѡ ветла-жѡ.

— Муѡан-ѡѡ, пиук, ылын сетѡѡ,
кыѡ вiт верст лѡѡ.

— Ог муѡ, батѡј. Ме јон-нiн.

— Аслаѡ ѡелѡ, сiѡкѡ ветлам—шуiс
батыс. I најѡ сiјѡ-жѡ луннас мѡѡѡ-
ѡисны. Сѡрѡыс бѡстiсны ѡвухстволка
ружјѡ, Налетка понсѡ—сылы зев-жѡ
вѡли нiмкоѡ ветлыны вѡрѡ.

Миша батыс квајтымын кык арѡс-
нiн, но вiѡѡѡны вѡли том-на, ар нела-
мын вiта, тырвiра, гѡрѡв тоша, куѡ
тушаа, варов морт.

Вел куѡа-нiн лѡи тувчавны налы.
Гѡгѡр тыѡалисны пашкыр јура гырыс
пожѡмјас, јагыс мiѡа да гажа. Кок
улын ѡужгѡ жежыѡ лыаыс, да коку-
лыс бокѡ чечѡалѡны кос пожѡм ко-
ласјас. Аја-пiа мунѡны сорнiтiгтыр.

А сесса Беѡвож јулыс куѡ пос
вужѡм бѡрын кежiсны тујыс шуј-
галадорас, кѡни вѡли вѡрлеѡысјаслѡн
пуыс вѡѡѡм неыжыѡ чом. Неѡыр
мыстi чом ѡиѡ воiс i Налетка да
зiла гѡгѡр iсалис.

Семен ѡаѡ пысылы вiсталис, мыј
најѡ тани уѡмѡѡчасны.

Мишалаы лѡи нiмкоѡ. Сiјѡ ескѡ ва-
жѡн-нiн муѡiскоѡ, но батыслы та
јылыс ез вѡв лѡсыѡ вiставнысѡ, мѡ-
ѡѡѡѡѡн-на ассѡ јон тујѡ пунктiс-ѡа.

Неѡыр мыстi Семен ѡаѡлѡн чер
шыыс шыѡѡѡис став јасѡѡ.

— Шков..... Шков..... Шков....

Став сынѡѡыс тырiс јѡлѡга шыѡн.

Чом воѡын ѡзјiс неыжыѡ бi. Аја-пiа
сојыштiсны, јуыштiсны, неѡыр варо-
вiтiсны да пырiсны чомјѡ уѡны. На-
летка водiс Миша кокјас ѡиѡ.

II.

Асылын Семен ѡаѡ саѡмiс воѡ,
саѡмѡѡiс i Мишаѡс.

Ывлаыс вѡли гажа да кыпыѡ. Гѡ-
гѡр ылысны пѡткајас. Вѡр сајсаѡ
кыпѡѡчыс шонѡи зарнiѡн ворсѡѡѡис
лысва војтјас ылын.

Кујiм друг бара мѡѡѡѡѡисны воѡѡ.
Велѡыр мунѡм бѡрын воiс куѡ по-
жѡмјаса, паскыѡ, гажа јаг, а сесса
тыѡовтѡис Сѡкѡи јуса вiѡјаслѡн ку-
шыс. друг Налетка мыјкѡ сувтiс,
кѡѡајiн ылас вiѡѡѡѡис, бѡжнас лег-
нiтiс да ускѡѡѡѡис воѡлаѡ, i Семен
ѡаѡ да Миша аѡылысны: пожѡмјас
кѡстѡѡ вартѡѡис кѡр.

— Налетка!—чукѡстiс Семен ѡаѡ,
—кыс-нiн кѡсјан кѡрѡс вѡтѡѡѡны, же-
ныѡѡѡс-на кокјасыѡ.

Аја-пiа сесса лечѡисны Сѡкѡи ју
ѡорса вiѡјас ылѡѡ. Најѡ нужалѡмаѡс
куѡа да паскыѡда: туруныс быѡмѡ
уна сiкас ѡорiѡа. Сѡкѡи јулѡн ваыс
југыѡ, вiзувтѡ терыба.

— ѡа-а-а... Поѡѡ-нiн регыѡ ыш-
кыны, бур i турун таво быѡмѡма,—
шуiс Семен ѡаѡ.

Мишалаы нiмкоѡ, сiјѡ вунѡѡис став
муѡѡмсѡ да сiнсѡ лапнiттѡг вiѡѡѡис
гѡгѡр, лубујтѡис некѡр аѡывѡѡѡм
местанас.

— Но, Мишук, ѡни мѡѡѡѡѡѡам Лов-
ла устјелаѡ,—шуiс Мишалаы батыс,
да најѡ мѡѡѡѡѡисны.

I сѡмын-на мунiсны со кымын метр,
кыѡи Налеткаыс сувтiс да сынѡѡѡѡѡ
iсалѡмѡн кутiс ыкысны. Семен ѡаѡ

да Міша пыр-жб гөгөрвоисны, мы тани кодкб ем.

— Нбжбнжык, виччысбмбн, Мішук,—шуис Семен фад, кутчыс ружбб днас да мббббчисны Налетка ббрас. Семен фад да Міша нбылыс, ва дорса куст улыс азисны кулыс кык мортбс. Міша најбс тббс:

— Батб, колбм во таябясбс ме азгылі-нн. Таяб—банбтјас. Најбс колб кутны.

— Гадінајас, со кбні вблбмкб олбны,—гусбнбкбн вочавізіс батыс да Налеткасб чуксаліс ас днб, ме сібб оз мбб увтны.

— Кутны, батб, кутны најбс колб,—век шуаліс Міша.

— Енлы, енлы. Сізі најбс огб лбб. Уна-нн локтор најб вбчисны мјанлы, ужалыс јбзлы. І батыс вібталіс,мыј бтыс важбн вбвлбма урад-нбкбн, а мббс старшінабн. Но кызі најбс кутан?

Налбн выныс ыжыджык, бокас кулб кык ружбб.

— Нбуна тани кулыштам,—шбпкб-дбмбн вібталіс Семен фад пыслы.—Гашкб сурас кад, кодыр лбсыджык лбб најбс кутны.

Міша довкнбітс јурнас батыслы, а ачыс мббс думайтны таябясбс колбм во азгылбм јылыс.

III

... Таяб вблі колбм воын гожса канікул вылб лбзалбм ббрын.

— Мішук, чеччы-нн. Те-бб воэ кбсјн чеччыны,—сібб асылб меліа сабмббс мамыс.—Ачыд-тая воэ кбсјн чеччыны?

Міша ббббб чеччыштис волпас выв-сыс.

— О, кушбм гажа талун,—первојсб увзіла-на шуис Міша. Сесса мыс-сис, кбкыд рузумбн зыраліс морбссб да пуксис шая јуны.

Міша—пббнер-отлбчнык.

Школаас меббура велббббмыс сіббс премірујтисны да сетисны „Почотнбј грамота“. Лун віб ббрын вблі кбсј мунны пббнер лагерб.

Шая јубм ббрын сібб чеччис пызан сајыс да котббн петавліс ывлаб, а сесса мамыслы шуис:

— Мамб, ме вуграсны асыввогнас

ветла, бні гашкб шедасжык.

— Ветлы, Мішук, толкб регыджык лок.

... Мішук мббббчис кустјас пблбн. Гөгбр чбв, вылбжык кыпббббб гажа шонбі.

Лбна вібувтб вббн тыртбм нб-ыжыд ју.

Кор Мішб кутис мунны ларок дн-ті, повчс код.

— Но, мыјнб таяб, мыла ббббс жугалбма? Код-кб тыдалб гусабма,—думайтис Міша.

Сібб мббс кывзысны, і сылы кыліс горні.

— Ббббжык колб весасны, Міхајлов; на черсб да крапјы запанса снастјассб, ме кывтас вбрыс.

— Мебпервој колб тбвартб ылбжык нуны,—кыліс гуса мбб гблбс.

— Ме ставсб вбча,—шуис перво-јыс.

Міша сек-жб гөгбрвоис, мыј колб вбчны сылы.

„Енлы, петкбббла ме гаж тјанлы. Ті-жб-бб кбкб Сбкб ју јывсыс вбрсб сотінныд, меб космас јуыс“—думыштис да бббб кбббртис баракјас днб, кбні вбліны јбз.

— Мыј-нб, Мішук?—јуаліс запанса стбббжыс.

— Запантб кбсјбны орббны, лароктб петкбббны,—вібталіс сек Міша, а бббб котбртбмыс зев терыба кылб чеччаліс бблбмыс.

Стбббж котббн пырис баракб да горббс повббм гблбсбн:

— Запаныд кывтб, лароктб рек-тбмны.

Ужалысјас, коді кбмтбг, коді кыштбг, коді кызі—ставыс котбртисны запанбс дорјбм вылб. Банбтјасбс кутисны. Запан лоі спасітбма.

Таыс Мішалы сетисны костюм пара да бббнкі гоз.

Но ббрыннас Міша кывліс, банбтјас-пб пышббмабс јбртлбмнгыс жож поссб кыпббббмбн.

Тая думайтс Міша бні турун пбвсын кулбгбн, да јонжыка і јонжыка лоі окота чеччыштны, котбртны банбтјас днб да горббны „стой!“ Оз-кб удајчы Мішалы кутны најбс, лбб вывті јанчм. А кулбмыс сібб ез пов. Тббвылас кутис Павлкіс Морозбс, кызі сібб тышкаслбма враг-

јаскѡд. Миша абу прѡста велѡдчыс-отличник. Сјѡ Павлік Морозов нѡма пионер отрядын ѡвеноса вожатѡј.

Кѡт мы, а Миша должен кутны тајѡ бандѡтјасѡ.

IV

... Ѧтѡк бандѡтыс чечѡис да гѡгѡр виѡдѡдѡм бѡрын шуѡис:

— Гѡгѡр шы-нѡ-тѡв. Колѡ купајчыны.

А мѡдыс бытѡтѡ сѡкыд уж ужалѡм бѡрын ружтѡмѡн кыпѡдѡис, да кыкнаныс кутѡсны пѡрчысны.

Пѡрчысѡм бѡрын пырѡсны ваѡ. Аја-пѡа ускѡдѡисны најѡ паскѡм дѡнѡ.

Батыс шков лыјѡс.

Бандѡтјас дрѡгмунѡсны.

Семен ѡаѡ да Миша ускѡдѡисны берѡрдѡрѡ. Налѡтка ѡдѡдѡчѡмѡн ускѡдѡис ваѡ да кѡшѡласѡис ѡтѡк бандѡтыслы сылас.

Семен ѡаѡ горѡдѡис:

— Васыс верманныд петны; пыш-ыны-кѡ мѡданныд, кыкнѡнтѡ виѡ, мѡјан дѡнѡ матыстчыны вѡт метраыс матѡ оз поѡ. Но!..—I бандѡтјас, кѡјасѡ вылѡ чургѡдѡмѡн, петѡсны ва пыс. Та кадѡ Миша шобѡис налыс паскѡмсѡ. Налѡтка гѡнсѡ лептѡмѡн колмѡдѡис бандѡтјасѡс.

Шѡндѡ лечѡиг кѡжлѡ најѡ локтѡсны гортѡ да бандѡтјасѡс сѡјѡтѡсны мѡлѡцѡјалы.

НЕКОТОРЫЕ ДОКУМЕНТЫ О РЕВОЛЮЦИОННОМ ВЫСТУПЛЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ КРЕСТЬЯН УСТЬКУЛОМСКОЙ ВОЛОСТИ, УСТЬСЫСОЛЬСКОГО УЕЗДА В 1842-43 г.г.*

Получено 15/IV—1834 года

Л. л. 84—85

Министерство внутренних дел.

Департамент полиции исполнительной, Отделение 2
Стол 1.

О прекращении беспорядков в Устькуломском обществе.

Устьсысьольск, 2 апреля
1843 № 16.

От состоящего в должности Вологодского гражданского губернатора.

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В последствие представления моего от 22 минувшего марта (№ 1852), поспешаю донести вашему высокопревосходительству, что беспорядки Устьсысьольского уезда в Устькуломском обществе благополучно прекращены. 29 марта остановившись на ночлег с командированным, для усмирения ослушных, отрядом войск в 20 верстах от Устькулома, отправил я туда трех священников, назначенных епархиальным начальством, и поручил им по прибытии в Устькулом, обще с местным священником, объявить крестьянам о приближении моем с воинскою командою и увещевать их к покорности. Мера сия увенчалась совершенным успехом. На другой день утра, когда я стал подходить к селению, большая часть неповиновавшихся крестьян вышли ко мне навстречу и изъявили раскаяние. Не явились только некоторые отсутствующие и главный зачинщик Гаврила Попов, умышленно скрывшийся. В следствие сего, отправил я шестерых наличных зачинщиков сюда для поступления с ними по законам, а о сыске Гаврилы Попова и еще одного из соумышленников его сделал надлежащее распоряжение; остальных же, гораздо менее виновных, другими увлеченных и изъявивших, повидимому, чистосердечное раскаяние, руководствуясь 157 ст. 14 тома Свода законов Уст. о предупрежд. и пресеч. преступлений, подвергнул легкому полицейскому исправлению. Засим из 200 человек войска, командированных в Устькулом, оставил я там 100 человек, сколько для утверждения восстановленного порядка, столько и в наказание не повиновавшихся, на основании 56 пункта прилож. к 276 статье продолж. 2 т. Св. зак., а остальных 100 человек отправил в Устьсысьольск, где они останутся до первой возможности отправить их в Вологду водою, что будет для войск удобнее, и не составит значительной издержки.

В должности Гражданского губернатора *Волховской.*

ЛОЦИА. Фонд минист. внут. дел департ. полиции исполнительной. Дело 1842—43 г. г. № 318. „По отношению департамента общих дел о неповинности государственных крестьян Устьсысьольского уезда Устькуломского общества“. На 94 листах. (Докум. л. л. 84-85)

*) Начало напечатано в № 5 „Ударник“ за 1938 г.

Л. 88.

Министерство внутренних дел.
Департамент Полиции
исполнительной. Отделен. 2
Стол 1

Донесение с приложением копии с определения губернского Правления по делу о беспорядках в Устькуломском обществе.
Вологда

29 мая 1843 № 2553.

От состоящего в должности Вологодского гражданского губернатора.

По губернскому правлению.

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ.

В следствие состоявшегося в губернском правлении 22 сего мая решительного определения по делу о незаконных сборах с государственных крестьян Устьсысольского округа Устькуломского сельского общества и о беспорядках в оном открытых, вашему высокопревосходительству при сем имею честь представить копию.

Действительный статский советник *Волховской*.

ЛОЦИЯ. Фонд минист. внутр. дел департ. полиции исполнительной. Дело 1842—43 г. г., № 318. „По отношению департамента общих дел о неповиновении государственных крестьян Устьсысольского уезда Устькуломского общества“. На 94 листах (Докум. л. 88.)

Л. л. 89—94.

К о п и я.

1843-го года Мая 22 дня по указу его императорского величества Вологодское губернское правление слушали докладную записку 3-го отделения 1-го стола от 21 мая за № 2471 о беспорядках Устьсысольского уезда в Устькуломском обществе и законы в указе Правительствующего сената от 20-го Января 1843 года, где между прочим изображено: Государственный совет в Департаменте законов и в Общем собрании, рассмотрев всеподданнейший доклад Общего собрания первых трех департаментов Правительствующего сената по вопросу, каким порядком предавать суду отставных и состоящих на службе чиновников ведомства Министерства государственных имуществ за преступления по должности, принял на вид, что чиновники сии могут быть подвергнуты законному суждению, или по распоряжению Палат упомянутого ведомства, или по предписаниям Министра, в первом случае, без сомнения, должен быть соблюдаем и в отношении означенных Палат общий для всех губернских мест установленный порядок, на основании коего об учиненных преступлениях сообщается губернскому правлению, а сие делает уже все дальнейшее распоряжения. Но когда виновник за противозаконные действия предается суду самим министром, по предоставленному ему на сие праву, то в таком случае, конечно, нельзя уже допустить губернские правления рассматривать или еще отменять постановления высших властей. 2 т. св. зак. учр. губерnsk. в прим. к прод. прилож. ст. 23 пункт 524. Окружной начальник отвечает: а) За допущение беспорядков и злоупотреблений по подведомственному ему управлению; б) За распоряжения, превышающие его власть и за неупотребление оной в надлежащих пределах; в) За неблагоприятное принятие нужных мер и за происшедшие от того вред или убыток казенного или общественного интереса; г) Когда оставит без исполнения правила, в обязанность ему поставленные, или не исполнит предписаний Палаты Государственных имуществ; д) Когда поступят беспорядки и злоупотребления со стороны подведомственных ему мест и лиц и обнаруженные сокроет перед Палатою Государственных имуществ; е) Если поступит в каком-либо случае вопреки своей должности; ж) Если допустит накопление недоимок в податях и прочих денежных сборах с подведомственных ему крестьян и не сделает надлежащих распоряжений

о взыскании сих недоимок; 3) Если попустится на лихоимство, незаконные сборы, растрату казенных денежных сумм, на употребление подземастных имуществ ему крестьян в работы для своих прибытков и государственных имуществ и доходов от них в свою пользу, или сделает другие злоупотребления в противность законов 525. На сем же основании ответственен помощник Окружного Начальника по хозяйственной части и Окружный лесничий, каждый по части обязанностей, на него возложенных и к ст. 25 Примеч. 1 пункт 461. Члены волостного правления, волостный писарь и его помощник подвергаются ответственности на общем основании, определенном для лиц, состоящих на службе. Взыскания в сих случаях им назначаются или без производства суда, как-то: замечания, выговоры, временный арест, отрешение от должности, или смотря по роду преступления и степени вины, означенные лица предаются суду.

И примеч. 2 пункт 393. Сельский старшина, сельский староста, сборщик податей, смотритель магазина и сельский писарь подвергаются ответственности на общем основании, определенном для лиц, состоящих на службе. Взыскания в сих случаях им назначаются или без производства суда, как-то: замечания, выговоры, временный арест, удаление от должности, или смотря по роду преступления и степени вины, означенные лица предаются суду. Приказали: Из произведенных исследований, первого г. Начальника губернии чиновником Особых поручений Пузыревским и второго, по высочайшему его императорского величества повелению корпуса жандармов полковником Витковским, обще с командированным с ним чиновником министерства государственных имуществ Сухотиным и состоящим при г. Начальнике губернии чиновником особых поручений Пузыревским открылось, что Устьысольского округа Устькуломской волости и того же наименования обществе происходили следующие беспорядки: 1) Произведен был с крестьян сбор и расход денег, признанный Вологодскою Палатою Государственных имуществ не законным, в 1840-м 317 р. 41 ²/₇ коп. и 1841 годах 482 р. 19 ²/₇ коп. серебром, из какового сбора показано по расходным тетрадам отдачею в подарки: подлесничему Под'якову 212 р. 75 к., становому приставу Бордиловскому 9 р. 50 к., помощнику Окружного Начальника Троицкому 51 р. 25 к. ассиг. и письмоводителям без наименования их. 2) Со дня октятия Управления Государственными имуществами не были избраны крестьянами выборные, которые обязаны избирать для Общества всех сельских начальников, участвовать во всех приговорах на раскладку казенных и общественных денежных с крестьян сборов и производить учеты израсходованным деньгам, а только представлен в волостное правление о таковых выборных список и произведен (в существе не бывалый) выбор 10-го февраля 1841 года. 3) По избранию крестьянами согласно проекта о управлении государственными имуществами от каждого 10 домов по два выборных неизвестно кем и на каких правилах избирались волостные головы, старшины, заседатели и прочие должностные лица волостного и сельского Управления, которые однако-же утверждены Палатою Государственных имуществ в 1840 году. 4) Приговоры, доставленные сборщиком податей на 1 и 2 половины 1840 года, составлены 5-го февраля и сентября (но которого числа не видно), из коих последний черновой, а на 1841 год февраля 10 и октября 10; подписаны же они не теми крестьянами, которых подпись значится под приговорами, вписанными в шнуровые книги. 5) Приговор на раскладку податей и мирских повинностей на 1840 год составлен и вписан в книгу в октябре 1841 года, под которым в подписи хотя и значатся выборные крестьяне, но подписавший за них в рукоприкладстве помощник сельского писаря отставной солдат Лодыгин показал, что он для подписи рук не отбирал и подписывался по приказанию волостного головы и писаря для одного порядка. 6) В 1840 году было собрано без займа на казенные по-

винности и общественные расходы, за исключением 36-ти коп. сбора, и на поставку рекрут по 4 р. 68 ⁴/₇ коп., а в приговоре значится по 4 р. 26 коп. со включением 36-ти коп. сбора. 7-е) Раскладочный приговор на 1841 год составлен и вписан в книгу в Генваре того года с подписью выборных, о которых и ведомость доставлена в волостное правление только 10 февраля того-ж года. 8-е) в 1841 году собрано с души по 5 руб. 54 ²/₇ коп. серебром да рекрутских складочных денег по 60 коп. ассигнад., в приговоре же, записанном в книгу 1841 года значится только по 4 руб. 63 ⁴/₇ коп. серебром без рекрутских денег. 9) Учеты, составленные за 1840 и 1841 годы и представленные на ревизию, подписаны выборными, а приговоры, представленные следопроизводителями, подписаны посторонними крестьянами. 10) Книги на записку прихода и расхода мирских сумм на 1840 год при волостном правлении не имелось, а на 1841 год в таковой приход и расход записан вовсе несогласно с расчетом, составленным с делопроизводителями; в незаконном сборе и расходовании денег сознались спрошенные при исследовании сборщики податей: Василий Тимушев и Петр Тарабукин, старшины Андрей Попов и Александр Нестеров, которые при том об'явили, что они сие делали по воле общества и по приказанию старосты Ильи Тимушева, и что об этом незаконном сборе был извещен волостный голова Прокофий Мамонтов, который словесно доводил о сем до сведения помощника окружного начальника Троицкого: все прочие упущения происходили, как показывает он Мамонтов, от малознания грамоте и непонятия им из'ясненных в проекте правил. От окружного же Управления указания к тому на опыте делаемо не было. Подлесничий Под'яконов, бывший становой пристав Бордиловский, помощник окружного начальника Троицкий и письмоводитель пристава Лыткин в получении в лихву денег и подарков не сознались, опровергая изложенными в об'яснениях их причинами; других же доказательств в таковой даче денег не представлено. Бывший Устььсь-сольский окружный начальник Попов и его помощник Троицкий, обязанные, на основании проекта о Управлении Государственными имуществами, исправлять упущения и неустройства, прекращать и преследовать злоупотребления, не только не обратили внимания на введение указанного проектом порядка, но и допустили противозаконные сборы и расходы, о коих волостным головою было словесно доведено до сведения помощника Троицкого, на которого доказана дача денег. Сверх того бывший окружный начальник Попов разыскание по первоначальной жалобе крестьян о незаконных с них сборов произвел не правильно, ибо ограничился только отысканием составителя просьбы и рукоприкладчиков, которых и обвинил в ложном рукоприкладстве, но самая сущность жалобы осталась им без обследования, что и было поводом крестьянам к ослушанию и неповиновению; равно получивши 19 мая 1841 года из Уездного Казначейства 1820 руб. серебром на удовлетворение крестьян, бывших при снятии на план спорных земель у казны с княгиней Бутеро, сих денег, как показывают 63 человека крестьян Устькуломского общества, не выдал, и хотя по предписанию Палаты Государственных имуществ тамошним окружным управлением о сих деньгах производится изыскание, но когда кончится, неизвестно. По всем таким обстоятельствам вышепоименованных сборщиков податей, старшин и старосту за незаконный сбор и расходование общественных денег по Устькуломскому обществу и беспорядки в письмоводстве и прочих предметах, волостного голову Мамонтова за знание о сих сборах, непрекращение их и недонесение о том формально начальству, равно его же и бывших в 1840 и 1841 годах волостных писарей: крестьянина Григорья Елисеева Попова и солдата Ивана Попова же за допущенные по волостному и сельскому правлению в производстве не маловажные беспорядки, бывшего окружного начальника Андрея Попова и его помощника Павла

Троицкого за невведение в округе надлежащего порядка, не наблюдение за делопроизводством, за допущение противозаконных сборов и расходов, а последнего и за показанную на него сельскими начальниками дачу денег, по силе высочайше утвержденного мнения Государственного Совета, изъясненного в указе Правительствующего сената от 20 января 1843 года за № 1317 и прилож. к продолж. св. зак. т. 2 учрежд. Губ. ст. 25 пункт 2 и пункт 393 предать суду Вологодской уголовной Палаты, о чем в оную с изъяснением записки сообщить, а подлинные исследования отослать для суждения неповиновавшихся крестьян, в Устьсысольском остроге содержимых, в тамошний уездный суд с тем, чтобы по рассмотрении и решении представил на ревизию в Вологодскую уголовную палату; в посылаемом же в уголовную палату сообщении включить, дабы благоволила палата о издержках, употребленных казною по сему делу, по предварительном истребовании откуда следует надлежащего о количестве их сведения, постановить законное определение, о чем уведомить и Вологодскую Казенную Палату. О предании окружного начальника Попова и его помощника Троицкого суду уведомить Герольдию Правительствующего Сената, о каковом распоряжении донести г. г. министрам внутренних дел и государственных имуществ с приложением копий с сего определения через посредство г. Начальника губернии, а Палате государственных имуществ сообщить, дело же по Губернскому Правлению зачислить решенным и сдать в свое время в Архив.

Подлинной за подписанием Г. г. присутствующих и скрепою Секретаря.

Верно: Секретарь *Павел Дьяконов.*

ЈУРИНДАЛЫГ

І. Ф. Лапін. Јарјугыд вермѡм	3
Б. Галін. „Враг-кѡ оз сетчы,—сїѡс бырѡбны“. (М. Гор'кїѡн гїжѡм публїцїстїческѡї статїајаслѡн сборнїк)	9
Іван Вас. Сыв вај, тѡлѡј (кывбур)	11
Сер. Попов. Рѡѡналы (кывбур)	13
А. Зубев. Ілја Јаковлевїч Жїганов (очерк)	14
Сергеј Морозов. Кузма Шебенев (очерк)	17
Стѡпан Јермолин. Гажа сад (кывбур)	21
Вас. Јухнїн. Јуњ 26-ѡд лун	22
Вас. Нестеров. Частушки	26
* * * Игор полк јылыг кыв (отрывокјас, комїдїс сук Парма)	27
І. Габов. Машѡ (вїст)	30
Мївашеков. Дружба (кывбур)	49
Гаврїл Пуњегов. Нѡрыс јылын, сад улын (кывбур)	50
Марїја Лебед. Зонсањ пїсмѡ (кывбур)	51
А. Макаров. Кыз-нѡ он сыв? (кывбур)	52
Едуард Ганс. Чужан сїкт (кывбур)	53
* * * Рос Мїтреј (мојдкыв, чукѡртїс І. Самтомов)	54
Ф. І. Куткїн. Поп да сылѡн тарантас (мојдкыв)	62
І. Селков. Урожај (кывбур)	64
Мїш Ѧль. Шондї петїгѡн (кывбур)	64
Г. Ф. Пуњегов. Вїз вылын (вїст)	65
І. С. Можегов. Збој Мїша (вїст)	71
Некоторые документы о революционном выступлении государственных крестьян Устькуломской волости, Устьсысольского уезда в 1842—43 гг.	74

Редколлегия—Коми Оргбюро ССП.

Техн. редактор М. Шестаков

Обложка худ. В. Полякова.

Главлит № 3078. Заказ № 1812. Стат. формат бумаги 72×108 . 4 печ. листа 66.000 знак.
в п. л. Тираж 800 экз. Сдано в набор 25/VII-38 г. Подписано к печати 18/VIII-38 г. Издание № 6.

Типография УМП, Коми АССР, гор. Сыктывкар, Дом печати.

Ц. 1938 г.

Акт № 71

Вкладн. л. _____

СУҖӦДӦЈ, ЛЫДӦЈ!

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЈ ДА
ОБШЧЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЈ КОМІ ЖУРНАЛ

„УДАРНІК“

ЛЕҖӦ СӖВЕТСКОЈ ПИСАТЕЛЈАС СОЈУЗЛӦН
КОМІ АССР-са ОРГБЈУРО.

Журнал „Ударник“ петӧ быд тӧлысын ӧтчид.

Журналын печатайтсӧны партійнӧј да сӖветскӧј рукова-
шщӧј материалјас, обшчественно-политическӧј, историческӧј да
научнӧј волпросјас куҗа стафтајас.

Журналын печатайтсӧны комі художественнӧј выль произве-
деніејас: повестјас, вистјас, очеркјас, кывбурјас, поемајас да
с. в. Печатайтсӧны коміон сӖветскӧј да иностранныӧј художест-
веннӧј літератураыс медтӧдчана произведеніејас.

„Ударник“ журналын печатайтсӧны народнӧј творчествоыс
произведеніејас: мојдјас, сыланкывјас, частушкајас да с. в.

Журнал „Ударник“ колӧ суҗӧдны быд бібліотекалы, клублы,
лыддысан керкалы, гӧрд пелӧслы, школалы, сӖветскӧј да пар-
тіјнӧј учрежденіејаслы.

Журнал „Ударник“ колӧ суҗӧдны да лыддыны рабочӧјјаслы,
колхозникјаслы, вӧрлеҗысјаслы, велӧдчысјаслы, культурнӧј да
научнӧј работникјаслы.

„Ударник“ журналлӧн 1938-ӧд во вылӧ подпіснӧј доньс:

3 тӧлыс вылӧ 4 ш. 50 ур.

6 тӧлыс вылӧ 9 ш.

Подпіска бостсӧ „Сојузпечатӧн“ быдлаын — поштовӧј от-
деленіејасын, пісмоносецјасӧн.

Торја номерлӧн доньс 1 ш. 50 ур.

ССП-лӧн Комі АССР-са Оргбјуро.